

**ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹ. ԸՆԴԴԵՍ
ԿԵՂԾԻՔԻ ԵՎ ՈՏՆՁԳՈՒԹՅԱՆ**

**ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА:
ПРОТИВ ФАЛЬСИФИКАЦИИ И
ПОСЯГАТЕЛЬСТВА**

**HISTORY AND CULTURE: AGAINST
FALSIFICATION AND INFRINGEMENT**

ԲՈՎԱՆՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

«Պատմություն և մշակույթ. ընդդեմ կեղծիքի և ոտնձգության»
 հանրապետական գիտաժողովը նախաձեռնել է «Կաշտպանության նախարարին առընթեր հասարակական խորհուրդը՝
 «Կաշտպանության նախարարության կազմակերպչական աջակցությամբ:

Բարկեն Հարությունյան
 Այսպես կոչված Աղվանքի էթնիկ պատմության մի քանի հարցեր..... 9

Աշոտ Մելքոնյան
 Պատմության կեղծարարության թուրք-ադրբեջանական պատմագրության
 մեթոդաբանական հիմքը 12

Ալբերտ Խառատյան
 Թուրքական պատմաբանների քարոզչական կեղծիքները
 (1860-1923թթ. ժամանակաշրջան) 14

Արթուր Աթանեսյան
 Հայաստանյան պատմության ադրբեջանական
 արդի կեղծարարությունների հարցի շուրջ..... 15

Միեր Կարապետյան
 Պատմության թուրքական կեղծարարության
 մերկացումը հայ պատմագրության մեջ..... 17

Հասմիկ Ստեփանյան,
 Հայագիտական թեմաների արծարծումը թուրքական
 հանրագիտարանային գրականության մեջ 18

Հրաչիկ Միրզոյան
 Մշակութակողոպուտի ադրբեջանական մի տեսություն 19

Դավիթ Քերթմենջյան
 Հայկական ճարտարապետությունը ճշմարտության և
 կեղծարարության միջև..... 21

Գևորգ Ստեփանյան
 Արևելյան Այսրկովկասի ժողովրդագրության խեղաթյուրումը
 ադրբեջանական պատմագրության մեջ 23

Էդիկ Մինասյան
 Սունգայիթի և Բաքվի ջարդերի
 ադրբեջանական կեղծարարությունը..... 24

Լևոն Շիրինյան
 Բաքվի էպոպեան /1918թ./՝ որպես հայ գինականի փառքի հուշաքար..... 27

Պարիկ Քեռյան
 Ադրբեջանի դերի գերազնահատումը տարածաշրջանային քաղաքական
 գործընթացներում..... 28

Համլետ Պետրոսյան
 Հուշարձանները հայ-ադրբեջանական հակամարտության գոտում.
 Արցախի Տիգրանակերտ. քարոզչություն և հակաքարոզչություն 31

Էրվարդ Ղանիեյան

Արցախյան հաղթանակի գաղափարական նշանակությունը տեղեկատվական պատերազմում՝ ընդդեմ թուրք-ադրբեջանական կեղծարարության.....32

Ալեքսանդր Իսկանդարյան

Քաղաքականություն, պատմություն, հիշողություն. համատեքստ և ռազմավարություն..... 34

Արզամ Այվազյան

Հայաստանի պատմության և մշակույթի փաստերի աղավաղումները 2008 -2010 թթ. հայաստանյան մի քանի գիտահանրամատչելի հրատարակություններում և տեղեկատվական աղբյուրներում.....36

Հակոբ Միմոնյան

Հայաստանի բրոնզի դարի պատմությունն ու մշակույթն իրենց վերագրելու մեր հարևանների նկրտումների շուրջ..... 37

Սամվել Կարապետյան

Հայկական պատմական հուշարձանների վիճակն Արևմտյան Հայաստանում38

Վլադիմիր Վարդանյան

Իրավական քարոզչությունը և հակաքարոզչությունը դարաբաղյան հակամարտության համատեքստում. հաջողություններ և ծախսողումներ.....40

Վիգեն Քոչարյան

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման իրավունքի պաշտպանությունը միջազգային իրավունքի հիմունքներում..... 42

Ալեքսանդր Սաֆարյան

Թուրքական և ադրբեջանական ԶԼՄ-ներում հայ-թուրքական և հայ-ադրբեջանական հարաբերություններն արտացոլող տեղեկատվության մշտազննման արդյունքների շուրջ43

Միեր Հովհաննիսյան

Հայագիտության արդի մարտահրավերները համացանցում44

Ալիկ Ղարիբյան

Ադրբեջանական քարոզչության կեղծ «պատմական» հիմքերը.....46

Աշոտ Աջամօղլյան,

Կեղծիքի և ոտնձգության դրսևորումները աշխարհագրական տեղանունների և պատմա-մշակութային հուշարձանների անվանափոխման միջոցով.....48

Վարդան Ռսկանյան

Արևելյան Այսրկովկասի բնիկ ժողովուրդների դեմ ուղղված Ադրբեջանի ուժացման քաղաքականությունը.....49

Մխիթար Գաբրիելյան

Ազգագրական նյութերի օգտագործման խնդիրներն արդի տեղեկատվական «պատերազմներում»..... 51

Արմեն Մարուքյան

Հայոց ցեղասպանության ժխտման ու նենգափոխման թուրքական «հայեցակարգի» հիմնական բաղադրիչները 53

Անուշ Հովհաննիսյան

Հայերի ցեղասպանության ուրացման առանձնահատկություններն արդի Թուրքիայում..... 55

Գեղամ Հովհաննիսյան

Հայոց պատմության հիմնահարցերի թուրքական նենգափոխումների մերկացումը 20-րդ դարի սկզբի հնչակյան մամուլում.....57

Արտաշես Շահնազարյան

Հայոց արևելից կողմանց գիտամշակութային գործիչների ազգային պատկանելության ադրբեջանական նենգափոխումը...59

Ռուբեն Սահակյան

1914-1916թթ. հայ կամավորական շարժման և արևմտահայ ինքնապաշտպանական մարտերի պատմության խեղաթյուրումը թուրք և ադրբեջանցի պատմաբանների աշխատություններում.....60

Թամար Հայրապետյան

Մարաղա. 20-րդ դարավերջի Գողգոթա /ականատեսների վկայություններ և հիշողություններ` 1992թ. ապրիլի10/.....62

Արտակ Մաղալյան

Արցախի մելիքությունների պատմության նենգափոխումը ադրբեջանական պատմագրության կողմից64

Կարեն Թոխատյան

Հայկական լեռնաշխարհի ժայռապատկերների հայկական ժառանգական պատկանելության նենգափոխումը թուրք-ադրբեջանական կեղծարարների կողմից65

Ժակ Մանուկյան

Ադրբեջանի արտաքին քաղաքականության հակահայկական ուղղվածությունը.....66

Վարդան Գրիգորյան,

Ադրբեջանական քարոզչության որոշ միտումների մասին.....67

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Бабкен Арутюнян</i> Некоторые вопросы этнической истории так называемой Кавказской Албании	68
<i>Ашот Мелконян</i> Методологическая основа фальсификации истории в турецко- азербайджанской историографии	71
<i>Альберт Харатян</i> Пропагандистские фальсификации турецких историков (период с 1860-го по 1923 гг.).....	73
<i>Артур Атанесян</i> Современные азербайджанские фальсификации армянской истории	75
<i>Мгер Карапетян</i> Разоблачение турецкой фальсификации истории в армянской историографии	77
<i>Асмик Степанян</i> Арменоведческие темы в турецкой энциклопедической литературе	78
<i>Грачик Мирзоян</i> Азербайджанская "теория" грабежа культуры	79
<i>Давид Кертменджян</i> Армянская архитектура между реальностью и фальсификацией	81
<i>Геворк Степанян</i> Фальсификация демографии восточного Закавказья в азербайджанской Историографии	83
<i>Эдик Минасян</i> Азербайджанская фальсификация погромов в Сумгаите и Баку	84
<i>Левон Ширинян</i> Бакинская эпопея /1918г./ как памятник славы армянского воина	87
<i>Гарик Керян</i> Переоценка роли Азербайджана в региональных политических процессах	88
<i>Гамлет Петросян</i> Памятники в зоне армяно-азербайджанского конфликта: Арцахский Тигранакерт: пропаганда и антипропаганда.....	91
<i>Эдуард Даниелян</i> Идеологическое значение арцахской победы в информационной войне против турецко-азербайджанской фальсификации	92

<i>Александр Искандарян</i> Политика, история и память, стратегия и контекст	94
<i>Аргам Айвазян</i> Искажение фактов истории и культуры Армении в некоторых армянских научно- популярных изданиях и информационных источниках опубликованных в 2008-2010 гг.....	96
<i>Акоп Симонян</i> Вокруг домогательств наших соседей и попыток присвоения ими истории и культуры Армении бронзового века	97
<i>Самвел Карапетян</i> Состояние армянских исторических памятников в западной Армении	99
<i>Владимир Варданян</i> Правовая пропаганда и антипропаганда в контексте карабахского конфликта: достижения и неудачи	101
<i>Виген Кочарян</i> Защита права Нагорного Карабаха на самоопределение в основах международного права.....	103
<i>Александр Сафарян</i> О результатах мониторинга информации отражающей армяно-турецкие и армяно азербайджанские отношения в турецких и азербайджанских СМИ	104
<i>Мгер Оганнесян</i> Современные проблемы арменоведения в интернете	105
<i>Алик Гарибян</i> Ложные "исторические" корни азербайджанской пропаганды	107
<i>Ашот Аджамоглян</i> Мошенничества и искажения истории и культуры путем переименования географических названий	109
<i>Вардан Восканян</i> Ассимиляционная политика Азербайджана против коренных народов восточного Закавказья	110
<i>Мхитар Габриелян</i> Проблемы использования этнографических материалов в современных информационных войнах.....	112
<i>Армен Марукян</i> Турецкая "концепция" отрицания и фальсификации геноцида армян	114
<i>Ануш Оганнесян</i> Особенности отрицания геноцида армян в современной Турции	116
<i>Гегам Оганнесян</i> Турецкое искажение основополагающих вопросов армянской истории и их разоблачение в печатных органах гнчакистов в начале XX века	117

Арташес Шахназарян Азербайджанская фальсификация национальной принадлежности деятелей науки и культуры восточных краев Армении	119
Рубен Саакян Фальсификация истории армянского добровольческого движения и боев самообороны западных армян 1914-1916 гг. в трудах турецких и азербайджанских историков	121
Тамар Айрапетян Марага, Голгофа конца 20-го века (Свидетельства и воспоминания очевидцев - 1992 г. 10 апреля).....	123
Артаг Магалян Фальсификация истории меликств Арцаха азербайджанской историографией	124
Карен Тохатян Фальсификация армянской наследственной принадлежности наскальных изображений Армянского Нагорья турецко-азербайджанскими Фальсификаторами	125
Жак Манукян Антиармянская направленность внешней политики Азербайджана	126
Вардан Григорян О некоторых тенденциях азербайджанской пропаганды	127

ԱՅՍՊԵՍ ԿՈՉՎԱԾ ԱՂՎԱՆՔԻ ԷԹՆԻԿ ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԻ ԶԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Պատմագիտության մեջ արմատացել է այն տեսակետը, թե Այսր-կովկասի արևելյան մասում գոյություն է ունեցել Ալբան կամ Աղվան անունով մի ժողովուրդ, որն իր անունն է տվել Ալբանիա կամ Աղվանք պետությանը: Եվ քանի որ Պատմահայր Մովսես Խորենացու «Պատմություն Հայոց» երկում Աղվանք է կոչվում Ուտիքի և Արցախի տարածքը, որոշ, մասնավորապես, ադրբեջանական պատմաբաններ առաջադրում են այն տեսակետը, թե իբր Ալբանական կամ Աղվանից թագավորությունը սկզբում ներառել է ոչ միայն Կուրի ձախափնյակը, այլև աջափնյակը, և որ Կուրի աջափնյակը հայոց թագավորներից Արտաշես Ա-ն կամ Տիգրան Բ Մեծը նվաճել են ալբաններից:

Պատմահոր երկի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Աղվանք անունը ծագում է պարզապես աղ բառի գործիական հոլովից, որը հնչում է աղու: Աղու նշանակել է աղով համեմված, այսինքն՝ անուշ, համեղ և քաղցր, սակայն, ինչպես կտեսնենք ստորև, նաև արգավանդ: Աղու գործիական հոլովածևին նախորդել է ալուվ-ը, որը փոխառել են դեռ մինչև հայ գրերի գյուտը վրացիները՝ ստեղծելով գաալովեբա բառը, որ կնշանակի համեղացնել, անուշացնել: Սակայն ալուվ-ին ավելի վաղ ժամանակներում նախորդել է ալուբ-ը: Փաստորեն, զոնե մ.թ.ա. I դարում հայերը Ալոբանք էին կոչում Կուրի աջափնյակի Ուտիք և Արցախ աշխարհների տարածքը: Այդ նույն ժամանակներում Հայաստանում հայտնված հռոմեական Պոմպեոս զորավարի զինվորների այն հարցին, թե ինչ երկիր է Կուրի ձախափնյակում, քանի որ հայերը Կուրի ձախափնյակը համարում էին Կուրի աջափնյակի արգավանդ դաշտի շարունակությունը, պատասխանել են՝ Ալոբանք, այսինքն՝ Արգավանդ դաշտի երկիրը: Հռոմեացիներն էլ, ազդվելով Շոտլանդիայում գտնվող Ալբանիա և Գալլիայում գտնվող Ալբանիա երկրանուններից և Իտալիայի Ալբանուս Մոնս լեռների անունից, Ալոբանք-ը վերածել են Ալբանիայի: Անվանումն անփոփոխ մնաց հունա-հռոմեական աշխարհում, սակայն հայերենը զարգանում էր, և Ալոբանք-ը սկզբում վերածվեց

Արմանք-ի, իսկ ավելի ուշ՝ Արուանք-ի և Արուանք-ի: Այնպես որ թե՛ Ալբանիան և թե՛ Ադուանքն ունեն գուտ հայկական ծագում և արտահայտում են աշխարհագրական իմաստ՝ Արգավանդ դաշտի երկիր: Պատահական չէ, որ Սասանյան Պարսկաստանը, տիրելով Արևելյան և Կենտրոնական Այսրկովկասին՝ վերածելով այն մարզպանությունների, ծայր արևելյան մարզպանությունը կոչեց Ռանի կամ Առանի մարզպանություն, այսինքն՝ Ղաշտի մարզպանություն, ինչը ծագում էր Ադուանք անունից:

2. Կուրի ծախսափնյակում հունա-հռոմեական աղբյուրներում հանդես եկած Ալբանիա պետությունը ծնունդ է առել մ.թ.ա. II դ. վերջին կամ I դ. սկզբին: Թե ինչպես են անվանել պետությունն այսպես կոչված Ալբանիայի բնակիչները, հայտնի չէ: Համենայն դեպս, երբ ընկավ այսպես կոչված Աղվանից թագավորությունը, չպահպանվեց Ալբան կամ Արուան անունը կրող և ոչ մի ցեղ: Շատ հնարավոր է, որ այն սկզբում կրել է մի ինչ-որ ցեղի անուն, որը մեզ չի հասել: Մ.թ. I դարում ալանական ցեղերի ճնշման ներքո Արևելյան Այսրկովկասը հեղեղվում է Հյուսիսային Կովկասից ներթափանցած կովկասալեզու ցեղերով, որոնք արմատապես փոխում են երկրամասի էթնիկ պատկերը: Այդ ցեղերի մեջ առանձնանում էին գարգարացիները, ուղիները և ուրիշներ: II դարում Արևելյան Այսրկովկասը նվաճում են իրանախոս մասագետական կամ մազքութական ցեղերը, որոնց ճնշման ներքո գարգարացիները, ուղիները և մյուսները քաշվում են դեպի արևմուտք՝ զբաղեցնելով Նուխի կամ Շաքի քաղաքի շրջակա տարածքները: Մազքութներին հաջողվում է նվաճել նաև երկրի արևմտյան հատվածը, որի արդյունքում պետությունը հայերն սկսում են կոչել Մազքթաց թագավորություն կամ ավանդական կարգով՝ Աղվանք:

Երբ պարսիկները տիրեցին Մազքթաց թագավորությանը, նրա կազմից հանեցին արևելյան իրանախոս հատվածը, և թագավորությունը պահպանվեց արևմտյան ու կենտրոնական մասերում: Հավանաբար, այն կոչվել է Գարգարացվոց թագավորություն, քանի որ բոլորովին ոչ պատահականորեն Մեսրոպ Մաշտոցը գիր է ստեղծել գարգարացիների խեցբեկագույն և կոկորդախոս լեզվի համար, չնայած վերջինս մեծ մասամբ աղբյուրներում հանդիպում է աղվանից գիր անունով:

3. Պատմության ընթացքում իրար հետ շփոթվել են ալբան և մասագետ կամ մազքութ էթնանունները, որի արդյունքում առաջացել են

զանազան շփոթներ: II դ. պատմիչ Արիանոսը ալբաններին հիշատակում է մ.թ.ա. 331 թ. Գավազամելայի ձակատամարտում: Սակայն I դարի հեղինակ Կուրտիոս Ռուփոսը բոլորովին տեղեկություն չունի ալբանների մասին և ձակատամարտի մասնակից է համարում մասագետներին: Եզրակացությունը մեկն է՝ Արիանոսը, ազդվելով Ալբանիան մասագետների գրավելու փաստից, նրանց անունը փոխարինել է ալբաններով: Նմանօրինակ թյուրըմբռնում տեսնում ենք նաև III դարի հեղինակ Սուլինոսի մոտ, որի խոսքերով իբրև թե Ալբանիայի թագավորը փղախեղդ երկու շուն է նվիրել Ալեքսանդր Մակեդոնացուն: Իրականում կրկին ալբան և մասագետ շփոթն է:

4. Հույն աշխարհագրագետ Ստրաբոնի խոսքերով՝ ալբանները եղել են տարբեր լեզուներով խոսող 26 ցեղերի պետական կազմավորում: Ուսումնասիրողները փորձել են ճշգրտել այդ ցեղերի անվանումները: Սակայն գարգարացիները և ուղիները, օրինակ, Ստրաբոնի օրերում դեռևս բնակվում էին Հյուսիսային Կովկասում և չէին կարող լինել ալբանական կամ աղվանական ցեղերի միության մեջ, նույնը կարելի է ասել մյուս ցեղերի մասին: Այլ խոսքով՝ սկզբնաղբյուրները բոլորովին տեղեկություններ չեն պահպանել Ստրաբոնի հիշատակած 26 ցեղերի անվանումների մասին: Ղատելով սկզբնաղբյուրների տեղեկություններից՝ այսպես կոչված Ալբանիայի տարածքում բնակվել են հիմնականում իրանախոս ցեղեր և մասամբ՝ կովկասալեզու ցեղեր: Չի բացառվում, որ այդ շրջանի ցեղերը, որոնց Պատմահայր Մովսես Խորենացին համարում է «եկամուտ» ազգ՝ առանց անուն տալու, եղել են մասագետական կամ մազքութական ցեղերի դեպի Այսրկովկաս ներխուժման առաջին ալիքի ներկայացուցիչները: Ըստ վերոհիշյալի՝ կարելի է ենթադրել, որ այսպես կոչված Ալբանական պետության գոյության առաջին շրջանում այն կոչվել է Մազքթաց թագավորություն: Գարգարացիների, ուղիների և կովկասալեզու մյուս ցեղերի Այսրկովկասում հաստատվելուց հետո պետությունն ստանում է Գարգարացվոց թագավորություն անունը, իսկ մասագետների կամ մազքութների երկրորդ ներխուժումից հետո կրկին Մազքթաց թագավորություն: Պատահական չէ, որ Ազաթանգեղոսը Հյուսիսային կամ Գուգարաց բղեշխին համարում է «բղեշխն ի Մազքթաց կողմանէն», սակայն այդ ամբողջ շրջանում հայերն այն հիմնականում կոչել են Արգավանդ դաշտի երկիր կամ Ադուանք աշխարհագրական անվանումով:

ԱՇՈՏ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ
«Չ ԳԱՆ թղթակից անդամ, «Չ ԳԱՆ ՊԻ»

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԿԵՂՇԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԹՈՒՐՔ-ԱՂԻՐԵՑԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈՂԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ

XX դարի 20-ական թվականներին Թուրքիայի Հանրապետության առաջին նախագահ Մուստաֆա Քեմալի հիմնադրած պաշտոնական թուրքական պատմագրության առջև ի սկզբանե խնդիր դրվեց՝ ամեն զնով «ապացուցելու», որ Փոքր Ասիայում և Արևմտյան Հայաստանում (ըստ թուրքերի՝ «Արևելյան Անատոլիայում») թուրքական էթնոսը բնակվել է վաղնջական ժամանակներից և այդ տարածաշրջանի պատմության ու մշակույթի կրողն է։ Այդ շինծու տեսությանը «գիտական» բովանդակություն հաղորդելու և թուրքական ցեղերի եկվորության մասին հանրահայտ հայեցակարգը վերանայելու նպատակով՝ թուրք պատմաբանները գործի դրեցին ներկայիս Թուրքիայի տարածքում ապրած ժողովուրդների՝ խեթերի, կապպոկիացիների, բուբանիացիների, պերգամցիների, փյունիկացիների, հայերի, ասորիների, հույների և այլոց պատմությունը յուրացնելու մեթոդը։ Կամ իրենց այդ ժողովուրդների ժառանգներ հռչակելու, կամ՝ նրանց գոյությունն այդ տարածաշրջանում առհասարակ ժխտելու եղանակով։

Հատկանշական է, որ նախքան պատմաբանների՝ վերոհիշյալ «հայեցակարգը» գործողության դնելը, քեմալական շարժման առաջին տարիներին թուրք գործիչներն արդեն շրջանառություն էին հանել հին դարերում թուրքական պետությունների գոյության մասին կեղծիքը։ Պատահական չէ, որ 1921թ. սեպտեմբերի վերջին՝ Կարսի կոնֆերանսի բացման ժամանակ, թուրքական պատվիրակության նախագահ Քյազիմ Կարաբեքիրը ներկաներին «հիշեցրել» էր, որ իրենք թուրքական հողում են, որտեղ իր հայրենակիցները ժամանակին ստեղծել են տարածաշրջանի հնագույն պետություններից մեկը՝ Ուրարտուն։ Թուրքական պատմաշինության ոլորտի մեջ հատուկ տեղ հատկացվեց հայոց պատմությանը, որի հիմքում դարձյալ ժողովրդագրական և այլ խնդիրների նենգափոխումն էր։ Թուրք պատմաբան Էսաթ Ուրասը, կեղծելով պատմությունը, պնդում էր, որ պատմական ոչ մի ժամանակաշրջանում հայ էթնոսը տարածաշրջանում մեծամասնություն չի կազմել և

Օսմանյան կայսրությունում հայերի նկատմամբ ցեղասպանություն չի գործվել։

Վերջին տասնամյակներին, պայմանավորված միջազգային ասպարեզում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման ու դատապարտման հաղթարշավի անընդհատ խորացմամբ, թուրք կեղծարարները նույնիսկ հորինեցին մի տեսություն, ըստ որի՝ հայերն են իրականացրել ցեղասպանություն թուրքերի նկատմամբ։ Այս «հայեցակարգի» ամենախոշոր ներկայացուցիչներից մեկը դարձավ մինչև վերջերս «Թուրքական պատմագիտական ընկերության» նախագահի պաշտոնն զբաղեցրած Յուսուֆ Հալաջօղլուն։

Յուրացնելով իրենց թուրք գրչակիցների կիրառած վերոհիշյալ հնարքները՝ դեռ խորհրդային տարիներին ադրբեջանցիները Զիա Քունյաթովի գլխավորությամբ համանման մոդել ստեղծեցին Այսրկովկասի պատմության համար։ Հին փոքրասիական ժողովուրդների փոխարեն՝ տվյալ դեպքում ադրբեջանցիների նախնիներ հռչակվեցին Կուրի ձախակողմում՝ մինչև Մեծ Կովկասի լեռնաշղթայի հատվածում ապրած աղվանները, ընդ որում՝ միջնադարում վերջիններիս պատմության թատերաբեմից հեռանալը հայտարարվեց հայերի «ազգաձուլման» ազգայնամուլ քաղաքականության հետևանք։ Հետզհետե յուրացվեց Արաքսից հարավ ձգվող, ներկայիս Ադրբեջանի հետ որևէ կապ չունեցող իրանական Ատրպատական երկրամասի անունը։ Շուտով «ադրբեջանական» հռչակվեցին նաև Հայոց Ուտիք, Արցախ, Սյունիք աշխարհները, Արևելյան Անդրկովկասի ժողովուրդների՝ լեզգիների, թալիշների, ավարների, թաթերի, քրդերի, պարսիկների և այլոց մշակութային ժառանգության կոթողները։ Անկախության հռչակումից հետո՝ ալիևյան իշխանության անմիջական ուղղորդմամբ, ադրբեջանական պատմագրությունը հայտնվեց ամեն մի գիտական վերահսկողությունից դուրս և իր անսահման երևակայությամբ գերազանցեց անգամ թուրքական պատմագրությանը։

«Ադրբեջանական» հռչակվեցին Այսրկովկասում և նրան հարող երկրամասերում եղած բոլոր իրանական, հայկական և այլ պետական կազմավորումները, դրանց տարածքում ապրած ժողովուրդների պատմությունն ու մշակույթը։

**ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐԻ ԶԱՐՈՋՉԱԿԱՆ ԿԵԴՇԻՔՆԵՐԸ
(1860-1923ԹԹ. ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՁԱՆ)**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՐԻՔԵԶԱՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻ
ԿԵԴՄԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐ**

Սկսած անցյալ դարի 30-ականներից թուրք պատմաբանները լծվել են հայոց պատմության հիմնահարցերը կեղծելու գործին: Թուրքական պատմական ընկերության անդամների մի քանի սերունդ (Մեհմեդ Քյուփրուլու, Թայիփ Գյոքբիլգիլ, Շինասի Ալթընդաղ, Յուսուֆ Բայուր, Էնվեր Կարալ, Էսաթ Ուրաս, Սադի Քոչաշ, Բիլալ Շիմշիր և այլք) երկար տասնամյակներ ի վեր պատմության նենգափոխման արդյունքում առաջադրում են հետևյալը.

1. Արևմտահայերն ազգային-ազատագրական պայքար երբևէ չեն մղել, իսկ պատահած հուզումները հրահրել են արտաքին ուժերը,

2. Օսմանները հայերի հանդեպ ունեցել են «հայրախնամ» վերաբերմունք, և հատկապես թանգիմաթի շրջանում (1839-1856 թթ.) հայերին վստահվել են պետական բարձր պաշտոններ,

3. Օսմանյան Թուրքիայում այնքան բարձր էին գնահատում հայերին, որ սուլթան Աբդուլ Ազիզը նրանց նույնիսկ շնորհել է սահմանադրություն (1860թ., 1863թ.), որից զուրկ էր անգամ թուրք տարրը,

4. Իրականում չեն եղել 1894-1896 թթ., ինչպես և Աղանայի (1909թ.) կոտորածները, եղել են սոսկ ընդհարումներ հայերի և մահմեդականների միջև, որոնք երկուստեք հավասարաչափ կորուստներ են ունեցել:

Նկատենք, որ այդ հավասարաչափ կորուստների մասին կեղծիքը շրջանառության է դրվել 1918 թ., երբ Կ. Պոլսում սկսվել էր երիտթուրքերի դատավարությունը. նրանց փաստաբաններն ու թուրքական մամուլը որպես փաստարկ օգտագործում էին նշված կեղծիքը:

Այդ նույն հերյուրանքը շրջանառվում է նաև մեր օրերում, երբ դրան են դիմում թուրք պատմաբանները և պետական գործիչները՝ հայերի ցեղասպանությունը հերքելու նպատակով:

Պետք է նշել, որ թուրքական պաշտոնական պատմագրության հորինած կեղծիքները, սկսած 1990-ական թթ., լուրջ ձեղքեր են տալիս, քանի որ հայտնվել են նաև թուրք պատմաբաններ, որոնք հաստատում են ցեղասպանության փաստը (Թաներ Աքչամ, Օրհան Փամուկ):

Ադրբեջանի Հանրապետությունը կեղծարարությունների ռազմավարության կիրառմամբ հետամտում է ինչպես դարաբաղյան հակամարտությանն առնչվող, այնպես էլ ազգային և պետական ինքնության ձևավորման ու ամրապնդման նպատակներ:

Ադրբեջանի Հանրապետության կողմից պատմական փաստեր կեղծելու, նոր պատմական իրողությունները կառուցակցելու և միջազգային հանրությանը դրանք մատուցելու գործընթացներն իրականացնում են տարբեր գործիչներ՝ ինչպես պետական, այնպես էլ հասարակական կազմակերպությունների և անհատների մակարդակով, սակայն դրանք կառավարում և ուղղորդում է պետական իշխանությունը՝ ի դեմս նախագահական ընտանիքի և Հեյդար Ալիևի հիմնադրամի: Պատմական փաստերի կեղծման և նոր պատմամշակութային իրողությունների կառուցման ռազմավարական նպատակների իրականացումն Ադրբեջանում և դրանից դուրս բաշխված է ինչպես քաղաքական սուբյեկտների՝ Նախագահի, իր ընտանիքի անդամների, արտաքին գործերի նախարարության և Ադրբեջանի Հանրապետության դեսպանությունների և հյուպատոսությունների, այնպես էլ Ադրբեջանում գործող գիտական կենտրոնների, հասարակական կազմակերպությունների, հիմնականում ԱՊՀ պետությունների բազմաթիվ քաղաքներում գործող և մշտապես բացվող նոր տարաբնույթ ադրբեջանական «մշակութային կենտրոնների», ադրբեջանական համայնքների և տնտեսական էլիտայի միջև:

Պատմական փաստերի կեղծման, համաշխարհային պատմության մեջ Ադրբեջանի դերի ուռճացման և առասպելականացման, Ադրբեջանի կողմից Հայաստանի պատմության խեղաթյուրման գործընթացներն ընդգրկում են Ադրբեջանի հակահայկական տեղեկատվական պատերազմի դաշտը, մասնավորապես, ուղղված լինելով Հայաստանի և Արցախի տեղեկատվական և առհասարակ ազգային անվտանգության դեմ: Սակայն, պետք է նշել, որ պատմության կեղծման և խեղա-

թյուրման աղբբեջանական քաղաքականությունն ավելի լայն է, քան Աղբբեջանի տեղեկատվական պատերազմը դարաբաղյան հակամարտության համակարգում. աղբբեջանական պատմամշակութային կեղծարարությունները միտված են հետևյալ հիմնական նպատակներին.

1. Ներկայացնել Աղբբեջանի պատմությունը ժամանակագրական շատ ավելի մեծ տիրույթում, քան այն իրականում կա՝ դրանով իսկ հիմնավորելով Աղբբեջանի պետականության “հին” լինելու նորաստեղծ առասպելը:

2. Ներկայացնելով Աղբբեջանի “հին” լինելը՝ ի ցույց դնել աղբբեջանցիների՝ Կովկասում տեղացի, բնիկ լինելու հանգամանքը:

3. Ներկայացնելով տարածաշրջանում աղբբեջանցիների բնիկ լինելու առասպելը՝ իբրև փաստ, հիմնավորել տարածքների պատկանելությունն արդի Աղբբեջանի Հանրապետությանը, ներառյալ Հայաստանի և Արցախի տարածքները:

Ինչպես տեսնում ենք, Հայաստանի և Արցախի անվտանգության դեմ ուղղված Աղբբեջանի տեղեկատվական պատերազմը Բաքվի միակ նպատակը չէ: Աղբբեջանում և դրանից դուրս քաղաքական գործիչների, գիտնականների, մշակութային գործիչների, լրագրողների և այլոց օգտագործմամբ հիմնավորվում է Աղբբեջանի և աղբբեջանցիների պետական և ազգային ինքնության նոր կերպարը: Նավթային եկամուտների մի մասն Աղբբեջանի իշխանությունները նպատակաուղղվում են պետության նոր իմիջի, կերպարի ձևավորմանն ու դրա ամրագրմանը հին և նոր պատմագիտական ու քաղաքագիտական աղբբյուրներում, ինչպես նաև ամենօրյա տեղեկատվական հոսքերում: Աղբբեջանից վարձատրվող աղբբեջանցի և օտարերկրացի մասնագետները գրում են Աղբբեջանի նորագույն պատմությունը՝ իրենց օգտին ծառայեցնելով և մեկնաբանելով ինչպես գոյություն ունեցող փաստերը, այնպես էլ հորինելով և կառուցակցելով նոր իրողություններ, որոնք մասնագիտական տեղեկատվական աջակցության շնորհիվ որոշակի ժամանակահատվածում պատմական փաստի կարգավիճակ են ստանում:

Այդ մասին մանրամասն տե՛ս՝ Ա. Ժամակոչյան, Ա. Աթանեսյան, Գ. Հարությունյան, և այլք., Աղբբեջանի հակահայկական տեղեկատվական համակարգը (Գ. Հարությունյանի խմբ.): Ե., «Կառավարության ամբիթեր “Նորավանք” գիտակրթական հիմնադրամ, 2009:

Մ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
պատմական գիտությունների դոկտոր, ՀՊՄՀ
Է. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՊՄՀ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԿԵԴՇԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՐԿԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Հայոց պատմության տարբեր ժամանակաշրջանների թուրքական նենգափոխումը սկզբնավորվել է պանթուրքիզմի հետադիմական գաղափարախոսության ձևավորմանը զուգընթաց:

Չնայած գաղափարական արգելքներին՝ խորհրդահայ պատմաբաններին հաջողվեց զգալի աշխատանք կատարել պատմության թուրք կեղծարարներին հակահարված տալու գործում: Այդ խնդրին առաջիններից մեկը դեռևս 1955-ին անդրադարձավ ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսյանը:

Թուրքական կեղծարարության մերկացման առումով նշանակալի էր Երվանդ Սարգսյանի և Ռուբեն Սահակյանի աշխատությունների հրապարակումը:

Հայաստանի հին և միջին դարերի պատմության թուրքական նենգափոխումներին արժանի հակահարված հասցնելու գործում ծանրակշիռ ավանդ ունի ակադեմիկոս Մ. Զուլայանը: Նա քննության է առնում թուրք պատմաբաններ Շ. Գյունալթայի, Զ. Տողանի, Է. Ուրասի, Ֆ. Կըրզըօղլուի, Ա. Էնգինի, Ս. Քոչաշի և այլոց գրքերը, որոնք ընդհանուր ոչինչ չունեն գիտության հետ:

Պատմության թուրք և թուրքամետ կեղծարարների մերկացմանը 1998-ին առանձին գիրք է նվիրել ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսյանը:

Ընդհանրացնող նշանակություն ունի սխյուռքահայ նշանավոր պատմաբան Վահագն Դադրյանի 2005թ. հրատարակած հատուկ աշխատությունն ընդդեմ հայոց ցեղասպանության ժխտման թուրքական փաստարկների:

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԹԵՄԱՆԵՐԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄԸ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

1. **TARİH ve TOPLUM** ամսագիրը Մեծամրուցում հրատարակվող հանրագիտարանային ամսագիր է, որը մեծ ժողովրդականություն է վայելում: Այն պատմաբանասիրական, մշակութային ուղղություն ունի:

2. Ամսագրի մեծ ժողովրդականությունը և հաջողությունը պայմանավորված է տարբեր շրջաններում դրա հրատարակիչների, հեղինակների գիտական նախասիրությունների բազմազանությամբ, նյութերի ընտրության շահեկանությամբ:

3. Տասնամյակներ շարունակ ամսագրի էջերում ներկայացվում են Օսմանյան կայսրության, հանրապետական շրջանի Թուրքիայում ապրող բազմազգ ժողովուրդներին վերաբերող նյութեր: Դրանք վերաբերում են այս ժողովուրդների կյանքի տարբեր կողմերին, սկսած նրանց ծագումնաբանության խնդիրներից, վերջացրած մշակույթի, լեզվի հարցերով:

4. **TARİH ve TOPLUM**-ի էջերում հաճախ են հանդիպում հայկական մթնոլորտին առնչվող նյութեր: Դրանց մի մասի հեղինակները հայեր չեն: Ամենից շատ հանդիպողները հայ հեղինակներից պոլսահայ հայտնի մատենագետ Գևորգ Փամբուկյանի հոդվածներն են:

5. Հայերին վերաբերող հրապարակումների օտար հեղինակների մի որոշակի մասը, թուրքական պատմական ընկերության հակահայ կեցվածքին հավատարիմ, ջանում է հնարավորինս նսեմացնել հայերի ու հայ գործարար, մշակութային շրջանակների ունեցած ներդրումը՝ դիմելով խեղաթյուրումների ծայրահեղ արտահայտությունների, որոնք, ցավոք, Գևորգ Փամբուկյանի մահվանից հետո մնացել են անպատասխան:

ՄԵԿՈՒԹԱԿՈՂՈՒՄԻ ԱՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՄԻ «ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ»

1. Գաղտնիք չէ, որ իբրև Անդրկովկասում ուշ հաստատված նախկին քոչվոր ժողովուրդ, չունենալով վաղ անցյալից եկող մշակութային, ի մասնավորի՝ գրական-գեղարվեստական քիչ թե շատ լուրջ արժեքներ, ադբեջանցիներն ավելի քան կես դար առաջ սկսել են այդ բացը լրացնել՝ ի հաշիվ այլ ժողովուրդների (առաջին հերթին պարսից և հայ) մշակույթի՝ և պետք է խոստովանել, որ արդեն կարողացել են շատ բան «սեփականել»: Ասվածի լավագույն հաստատումը XII-XIII դդ. պարսիկ ականավոր գրող Նիզամի Գյանջևիի «ադբեջականացումն» է:

2. Եթե խորհրդային միասնական պետության կազմում լինելու տարիներին, երբ տիրապետող էր կոմունիստական ասված գաղափարախոսությունը, և ամբողջ երկրով մեկ ամեն ինչին տոն ու ընթացք էր տալիս Մոսկվայում նստած ԽՄԿԿ ղեկավարությունը, իսկ դա նշանակում է, որ կային խաղի մշակված կանոններ, և ադբեջանցիները (և ոչ միայն նրանք) չէին կարող լրիվ անտեսել դրանք ու գործել ինքնազուխ, ապա միանգամայն այլ է պատկերը հետխորհրդային տարիներին. ազատվելով Մոսկվայի քիչ թե շատ զսպիչ սանձից՝ նրանք այլևս չեն բավարարվում միայն գործնական մշակութագողությամբ, այլ փորձում են դրան տալ «տեսական հիմնավորում»՝ կանգ չառնելով և ոչ մի միջոցի առջև:

3. Այլ պայմաններում, հարկավ, կարելի էր և անտեսել ու արհամարհել դրանք, բայց նկատի ունենալով, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տիրապետության այժմյան պայմաններում շատերը, ցավոք, չունեն ստացած ինֆորմացիայի քննադատական-վերլուծական յուրացման մշակույթ, ստիպված ենք անդրադառնալու գեղարվեստական գրականության պատմության ադբեջանական մի յուրօրինակ մեկնաբանության, որը, ըստ էության, ոչ այլ ինչ է, քան մշակութակողորպուտի տեսական հիմնավորման ու արդարացման փորձ:

4. Հիմնական ասելիքը թողնելով բուն գեկուցմանը՝ այս դեպքում հարկ էմ համարում մեջբերել միայն այդ «տեսության» հիմնադրույթներից մեկը. բոլորովին վեջերս (2009 թ.) Մոսկվայում հրատարակված՝

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՃՄԱՐԵՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԿԵՂՇԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ

Հայկական ճարտարապետության հուշարձանների ուսումնասիրությունը վերջին տասնամյակներում Ի շահ աղբբեջանական տարածքային գավթողական նպատակների ենթարկվեց գաղափարական ինտերվենցիայի: Սա առաջին միջոցառումը չէր և իր նախօրինակներն ուներ թուրքական և ինչ որ չափով վրացական նմանօրինակ ծրագրերի, որոնք իրականացվել էին դեռևս 20-րդ դարի կեսին: Ի տարբերություն նշվածների՝ աղբբեջանական քարոզչական մեքենան իր մասշտաբներով այլ բնույթ կրեց: Այն փուլավոր ծրագիր էր, որ ստեղծելով պատմական հենք, աստիճանաբար ընթացավ դեպի տարածքային պատկանելության խեղաթյուրումների և այդ խորքով՝ քաղաքաշինական, հուշարձանների փաստագրավերլուծական նենգափոխումների, ինչպես նաև հուշարձանապահպանության միջազգային նորմերի բացահայտ խախտումների: Ակնարկվող իրադարձությունը հակամարդասիրական՝ մշակույթի և առաջին հերթին ճարտարապետության պատմության միջազգային նվաճումների երկուհարյուրամյա ձեռքբերումների ոտնահարում է: Բնականաբար հարցի լուծումն անհետաձգելի արդիականություն ունի թե՛ ազգային ինքնության և թե՛ միջազգային գիտության փաստերն անաղարտ պահելու տեսակետներից: Հարցին մինչև օրս անդրադարձել են մի շարք գիտնականներ, որոնք իրենց դիրքորոշումներում փաստերն ամրագրող և այս կամ այն հրատարակությունը գրախոսող ելակետ ունեն: Ի տարբերություն նշվածի, սույն հաղորդման մեջ հարցը դիտարկվում է որպես 20-րդ դարի մշակութաբանության և ճարտարապետական ուսումնասիրությունների բովանդակային կտրվածքով: Համընդհանուր ճարտարապետության պատմության կառուցվածքի լույսի ներքո բնութագրվում են հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրության հիմնահարցերն ու առանձնահատկությունները: Նույն տեսանկյունով և սկզբունքային հրատարակությունների (ՅՄԱ, 1966) հետևողությամբ մեկնաբանվում է աղբբեջանական ճարտարապետության պատմությունը՝ մինչև խնդրո առարկա քարոզչությունը և

«աղբբեջանական» բանահյուսությունն ու գրական հուշարձաններն անփոփոզ մի ստվար ժողովածուի առաջաբանում կարդում ենք. «...ինչպես որ մարդկային քաղաքակրթության օրրան Երկիր մուրակի բնական հարստությունները վերաբերում են ամբողջ մարդկությանը, անկախ այն բանից՝ ապրում է այդ տարածքի վրա այս կամ այն ժողովուրդը, էթնիկ որոշակի խումբը, այդ պատճառով էլ մշակութային-քարոյական արժեքների գանձարանը պատկանում է ամբողջ մարդկությանը և ոչ թե առանձին ժողովուրդներին, որոնք որոշակիորեն ստեղծել են համաշխարհային մշակույթի գլուխգործոցների ինչ-որ մասնիկ»¹: Հարկ կա՞ ասելու, որ մեքքերված միտքն ամբողջովին անհեթեթություն ու աղաղակող սուտ է, որովհետև նախ՝ չի կարելի հավասարության նշան դնել երկրի ընդերքի բնական հարստությունների և երկրի վրա եղած հոգևոր-մշակութային արժեքների միջև: Երկրորդ, աշխարհի ոչ մի հանքային-բնական հարստություն հավասարապես չի պատկանում ամբողջ մարդկությանը, առավել ևս՝ մշակութային արժեքները: Երրորդ, եթե այնպես լիներ, ինչպես պնդում են «արգո գիտնականները», ապա Աղբբեջանի ընդերքի նավթն ու գազը չէին դառնա քաղաքական խնդիրների լուծման խաղաքարտ, իսկ հին Տուրայի հայկական գերեզմանատան հազարավոր խաչքարերն ու հայկական մյուս հուշարձանները՝ վանդալիզմի զոհ:

¹ Бекир Набиев, Теъмур Керимля. Тысячелетняя школа гуманизма и красоты, в кн.: "Звездная гроздь. Фолклор и литературные памятники Азербайджана", М., Художественная литература, 2009, с. 6. Ի դեպ՝ նշված հեղինակներից առաջինը Աղբբեջանի ԳԱԱ ակադեմիկոս ու նույն ակադեմիայի Նիզամու անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն է, իսկ երկրորդը՝ համապատասխանաբար՝ թղթակից-անդամ ու փոխտնօրեն:

դրանից հետո: Հայկական ճարտարապետության դրույթները խեղաթյուրող ադրբեջանական հրատարակությունները կարելի է դասակարգել երեք տեսակի, որոնք ընդհանուրից դեպի մանրամասն ընթացող ռազմավարություն ունեն: Դրանք, որպես կանոն, շրջանառության են դրվում պրոպագանդայի արդիական միջոցներով և գիտահետազոտական դրվածքով հիպոթեզներ են կամ լավագույն դեպքում ամկա փաստացի նյութերի այլընտրանքային հնարավոր մեկնաբանություններ:

Եզրակացություններ՝

1. Հայկական ճարտարապետության պատմության տեսությունը, ինչպես նաև մինչև ուսումնասիրվող գաղափարխոսական ինտերվենցիան ադրբեջանական ճարտարապետության պատմության տեսությունը միջազգային կատեգորիաներ են: Լինելով միջազգային տվյալ բնագավառի բաղկացուցիչները՝ դրանք ունեն համապատասխան կառուցվածք, որտեղ հետագա փոփոխություններն ընդունելի են միայն և միայն հիմնավոր լինելու դեպքում:

2. 20-րդ դարի վերջին տասնամյակներում մշակութաբանական բեմ զգված ադրբեջանական քարոզչությունն իր տեսակետներով միանգամայն փոխում է ադրբեջանական ճարտարապետության միջազգային պատկերացումները: Այն քաղաքական ելակետ ունի և որդեգրում է «Նպատակն արդարացնում է միջոցը» իդեոլոգիա, ընդորում նպատակն անմարադասիրական է, իսկ միջոցը՝ հակազիտական:

3. Ադրբեջանական քարոզչության իրականացրած՝ «փաստերը շուտալու աշխարհայացքը» ադրբեջանական ճարտարապետության պատմությունն առաջնորդեց դեպի դուալություն, որտեղ բաղադրիչները մասնագիտականորեն անհամատեղելի հակադրություններ են: Ադրբեջանական քարոզչությունը ճարտարապետության պատմության և տեսության բնագավառում կատարված ձախողական փորձ է:

ԱՐԵՎԵՅԱՆ ԱՅՍՐԿՈՎԿԱՍԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՂԱԹՅՈՒՐՈՒՄԸ ԱՐԻԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Տասնամյակներ շարունակ ադրբեջանական պաշտոնական պատմագրությունը (Ա.Ալեքսերով, Ջ.Բունիաթով, Ֆ.Մամեդովա, Ռ.Գեյուշև, Ռ.Մելիքով, Ա.Սումբատզադե և ուրիշներ) ժամանակակից «ադրբեջանցի ժողովրդի» պատմությունը հնեցնելու մտասևեռումով շարունակաբար փորձել է յուրացնել Արևելյան Այսրկովկասի էթնոմշակութային և քաղաքական պատմությունը:

Ադրբեջանական պատմագրությունը քողարկել է Կուրի ծախսափնյակում հնուց ի վեր, ինչպես նաև XIX դարում և XX դարի սկզբներին, ստվարաթիվ հայության գոյության փաստը: Հետամտելով պատմական իրականության հետ կապ չունեցող քաղաքական նպատակներ՝ ադրբեջանցի «ժողովրդագիրներն» իրենց հրապարակումներում առաջնորդվում են թերի հաշվառումներով և խիստ աղավաղված ցուցանիշներով, որոնք մեկնաբանվում են ազգայնական դիրքերից: Ավելին՝ նրանք չեն խորշում միտումնավոր կերպով պաշտոնական վիճակագրական տեղեկագրերում քաղաքների (Նուխի, Շամախի, Բաքու և այլն) էթնոժողովրդագրական պատկերին վերաբերող նյութերը կեղծելուց:

Վերջին ժամանակաշրջանում ադրբեջանական պատմագրությունը (Ս.Աշուրբեյի, Գ.Աբդուլևաև, Ֆ. Թադիև և ուրիշներ) մեծ տեղ է հատկացնում հատկապես Բաքու քաղաքի՝ XVIII-XIX դդ. էթնոժողովրդագրության հիմնահարցերին: Անդադրում մոլուցքով նրանք ջանում են «հիմնավորել ադրբեջանցիների հնաբնակության» առասպելը՝ Բաքվում:

**ՍՈՒՍԱՅԻԹ ԵՎ ԲԱՔՎԻ ՋԱՐԴԵՐԻ ԱՂՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
ԿԵՂՇԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**

Հայտնի է, որ 1988 թ.-ի փետրվարին Արցախի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի օրինական պահանջին Ադրբեջանը հակադարձեց բռնություն ու բիրտ ուժը, ջարդերն ու կոտորածները, ցեղասպանությունը:

1988-1990 թթ. Սունգայիթում, Կիրովաբադում, Բաքվում հայ բնակչության նկատմամբ ադրբեջանական ղեկավարության իրականացրած անօրինակ բռնությունների նպատակն էր ահաբեկել հայերին ու հարկադրել հրաժարվելու իրենց սահմանադրական օրինական պահանջներից, նրանց վտարել ոչ միայն իրենց բնակավայրերից, այլև ընդհանրապես Ղարաբաղից: Այդ օրերին Ադրբեջանի շատ ղեկավարների կարգախոսն էր՝ «Մահ հայերին»: Հայ բնակչության ջարդերը տևեցին օրեր շարունակ, իսկ Բաքվի 1990 թ.-ի հունվարի 13-ի կոտորածը՝ 7 օր անընդհատ:

ԽՍՀՄ փլուզման նախօրեին Ադրբեջանում հակահայկականության քարոզը վերստին ակտիվացավ ԼՂԻՄ կարգավիճակին առնչված հիմնախնդրի համատեքստում: 1988-1990 թթ. Սունգայիթի, Կիրովաբադի և Բաքվի ցեղասպանական գործողություններ հրահրվեցին և ընթացան ադրբեջանական հասարակության ներսում հատուկ շրջանավոր ապատեղեկատվությամբ, ըստ որի հայերը «դաժանություններ» էին իրականացնում ՀԽՍՀ և ԼՂԻՄ սահմաններում բնակվող ադրբեջանցիների նկատմամբ: ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ադրբեջանական ապատեղեկատվական քաղաքականությունն ավելի ակտիվացավ, որի նպատակն էր. ա) Հանրային կարծիքը համախմբել «ծավալապաշտական» նկրտումներ ունեցող «հայ անջատողականների» և «ագրեսորների» դեմ պայքարում, բ) Հայկական զինված ուժերի «բռնագավթած» տարածքներն «ազատագրել» և մոտալուտ հաղթանակի անխուսափելիության գաղափարներ սերմանել հասարակական գիտակցության մեջ:

Ըստ պաշտոնական հաղորդումների՝ Սունգայիթում ցեղասպանության հետևանքով զոհվել էր 32 հայ, իրականում դիարաններում այդ օրերին գրանցվել էր 115 դիակ: Ջոհերի թիվը 100-ից ավելի էր: Ընդհանուր նյութական վնասը հաշվարկվեց 216 հազար ռուբլի:

Միայն երեք անձի վերաբերյալ գործեր հանձնվեցին ԽՍՀՄ Պերագույն դատարան: Վկաների ցուցմունքներով մերկացվեցին ադրբեջանցիների ոճրագործությունները: Թվում էր, թե հրապարակայնորեն կդատապարտվեն ոճրագործ ցեղասպանները, այնինչ 94 մեղադրյալների վերաբերյալ 30 քրեական գործերը մնացին անորոշ վիճակում: Մոսկվայում քննվեց ընդամենը 1 գործ, և դատարանը միայն մեկին դատապարտեց մահվան, իսկ մնացյալ գործերի ճակատագիրն առ այսօր հայտնի չէ: Փաստորեն, Ադրբեջանի հանրապետության պետական, կուսակցական, ազգայնամուլ ղեկավար գործիչներ Ալիևը, Իսկենդերովը, Սուլեյմանովը, Մամեդովը, Վեզիրովը և շատ ուրիշներ քրեական կարգով դատական պատասխանատվության չենթարկվեցին: Միայն հայ ազգին պատկանելու շարժառիթով Բաքվում սպանվեցին 200-ից ավելի հայեր, որոշ տվյալներով՝ 150-300, իսկ մեկ այլ աղբյուրի համաձայն՝ հունվարյան ջարդերի օրերին Բաքվում զոհվածների մեջ 400-ից ավելին հայեր էին: Բաքվում հայկական ջարդերի վերաբերյալ որևէ քրեական գործ չհարուցվեց: Մոսկվան չցանկացավ բացահայտել սպանդի ու ջարդի կազմակերպիչներին ու ոգևորողներին: Ադրբեջանում սպանված ջարդարարները հայտարարվեցին «ազգային հերոսներ»: ԽՍՀՄ Գլխավոր դատախազ Ա. Սուխարևը լռությամբ պաշտպանեց Բաքվում կատարված վանդալիզմը:

Սունգայիթում, Կիրովաբադում և Բաքվում իրականացված հայոց ցեղասպանության մերժմամբ ադրբեջանական կեղծարարությունը շարունակվեց հայերին «ադրբեջանցիների ցեղասպանություն» իրականացնելու մտացածին մեղադրանքում: Այս տեսակետը զարգանում է 1990թ. հունվարին Բաքվի հայության կոտորածների պատմական իրադարձությունների խեղաթյուրման հիմքի վրա: 1990 թ. Բաքվում խորհրդային բանակի գործողությունների արդյունքում զոհված ադրբեջանցիները ներկայացվում են որպես հայկական սադրանքների զոհեր: Այս թեման այսօր էլ Ադրբեջանում հակահայկական քարոզչության թեմաներից է: Իրադարձությունները հաճախ ներկայացվում են համատեքստից կտրված՝ ղեպքերի մասին հիշատակումն սկսելով միայն հունվարի 20-ից, շրջանցելով հունվարի 13-ին հայերի ջարդերը և արտաքսումը, որի պատճառով էլ խորհրդային բանակը, թեև ուշացած, հայտնվել էր Բաքվում: Հունվարի 20-ի իրադարձությունները ներկայացվում են իբրև բողոքի ձայն բարձրացրած ադրբեջանցիներին խորհրդային իշխանությունների ճնշել՝ դրանում հայերին անուղղակի-

րեն մեղքի բաժին վերագրելով: Իսկ բոլոր այդ դեպքերում, երբ հիշատակվում են հայկական ջարդերի որոշ իրողություններ, ապա դրանք մեկնաբանվում են իբրև հայերի կազմակերպած սադրանք, որոնց միամտաբար կուզ գնացին ադրբեջանցիները: Վերջին հիմնավորումը վերաբերում է հատկապես 1988թ. Սումգայիթի և Կիրովաբադի ջարդերին: Այս նույն սկզբունքով ադրբեջանական կեղծարարությունը 1992թ. Խոջալուի դեպքերը ներկայացնում է իբրև հայկական զինվորականության իրականացրած միտումնավոր սպանություն և ուրեմն՝ «ցեղասպանություն»: Այս բոլոր ուղղություններով իրականացվող կեղծարարությունը ծառայում է ոչ միայն Հայոց ցեղասպանության մասին տեղեկատվական հոսքերին հակակշռի, այլև ադրբեջանցիներին որպես «զոհի կերպարի» ամրագրմանն ու հայերից «թշնամու կերպարի» ստեղծմանը:

Նենգափոխելով 1988-1990թթ. Սումգայիթում, Կիրովաբադում, Բաքվում հայ բնակչության նկատմամբ ադրբեջանական ղեկավարության ցեղասպանական գործողությունները՝ ադրբեջանցի կեղծարարների քարոզչության ոգով ստեղծվում են նոր «հիշողության վայրեր», ինչպիսիք են «Խոջալուի ցեղասպանությանը» նվիրված հուշարձանը, Շեհիդների ծառուղին՝ Ղարաբաղյան պատերազմում զոհվածների գերեզմաններով, 1990թ. հունվարի 20-ին խորհրդային զորքերի Բաքու մտնելու ժամանակ զոհված ադրբեջանցիների հիշատակի հուշակոթողը և այլն: 1998թ. նախագահ Հ.Ալիևի հրամանով մարտի 31-ը հռչակվեց ադրբեջանցիների «ցեղասպանության օր», որի իրականացման համար պաշտոնապես մեղադրվում էին հայերը: Այդ հրամանագրով հիմք ստեղծվեց հակահայկական հատուկ քարոզչության համար:

Ձեկուցման մեջ Սումգայիթի և Բաքվի ցեղասպանությունների ադրբեջանական կեղծարարության նպատակների ու գործադրած մեթոդների վերլուծությամբ արվում են կարևոր եզրակացություններ, որոնք կնպաստեն վերոնշյալ փաստերին իրավաքաղաքական գնահատականներ տալուն:

ՐԱԲՎԻ ԷՊՈՊԵՆՍ (1918թ.) ՈՐՊԵՍ ՀԱՅ ԶԻՆԱԿԱՆԻ ՓԱՌՔԻ
ՀՈՒՆԱՔԱՐ

Թերևս, ճիշտ է այն պնդումը, որ աշխարհի ամենամոռացված տարածաշրջաններից մեկը՝ Այսրկովկասը, տեսանելի ապագայում կմնա ինտենսիվ հակամարտության գոտի: Հակառակ եզրակացությունը առարկայազուրկ է: Դա նշանակում է. տարածաշրջանում տեղեկատվական պատերազմը կկրի անընդհատ (պերմանենտ) բնույթ:

Ուստի նպատակահարմար է տեղեկատվական հակամարտությունը շահելու համար, ավելին, այդ հակամարտությունը ուղղորդելու նպատակով, դիմել «հին աստվածներին», ըստ պատշաճին գնահատելով.

- 1) հայ զինական ուժի (պատմական) ծառայությունների տարբեր դրվագները, հայոց ազգային արժանապատվությունը,
- 2) հաղթահարել հայոց ռազմաքաղաքական պատմության խեղաթուրումները,
- 3) հիշեցնել քաղաքակիրթ աշխարհին, և ոչ միայն նրանց, Հայաստանի վեհությունը:

Այդ նպատակին լավագույնս ծառայում է 1918 թվականի հունիսի 7-ից սեպտեմբեր Քյուրդամիրից մինչև Բաքու ծավալված ռազմական գործողությունների և դրանց առնչված իրադարձությունների էպոպեան՝ անգիջում կռիվը թուրք-գերմանական զորախմբերի և հայոց ազգային զորամասերի միջև:

ԳԱՐԻԿ ՔԵՈՅԱՆ
քաղաքական գիտությունների դոկտոր, ԵՊՀ

**ԱՂՐԲԵՋԱՆԻ ԴԵՐԻ ԳԵՐԱԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ՏԱՐԱԾԱԵՐՁԱՆԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆՆԹԱՑՆԵՐՈՒՄ**

- Աղբբեջանի արտաքին քաղաքական դոկտրինան, նկատի ունենալով արդի աշխարհում էներգետիկ անվտանգության առաջնահերթությունները, հիմնված է նավթի և մյուս էներգակիրների արտահանման ու տեղափոխման գործում երկրի ունեցած հումքային ու տրանզիտ հնարավորությունների վրա: Իհարկե, էներգետիկ և տրանզիտ հնարավորությունները մեծ առավելություններ են տալիս Աղբբեջանին, մեծացնում են նրա կշիռն ու ազդեցությունը միջազգային քաղաքականության մեջ, սակայն, որքանով էլ տարօրինակ է, երկրի քաղաքական էլիտան հաճախակի հանդիպում է լուրջ խոչընդոտների արտաքին քաղաքական ասպարեզում, երբ սկսում է գերազնահատել նավթային դիվանագիտության նշանակությունը: Սրանում կարելի է համոզվել՝ դիտարկելով հետխորհրդային ժամանակաշրջանում տեղի ունեցած տարածաշրջանային գործընթացները:

- Արտասահմանյան խոշոր նավթային մոնոպոլիաների ներկայությունն իր հետ բերում է նաև օտարերկրյա քաղաքական թելադրանք և որոշակի խաղի կանոնների պարտադրում, որը ոչ միշտ է համապատասխանում երկրի պետական շահերին: Մյուս կողմից էլ այսօր Աղբբեջանի նավթային հեռանկարները, ի համեմատ անցյալ դարի սկզբի, համապատասխանաբար սահմանափակ են, սահմանափակ են նաև «երկրի ռեսուրսային» բարգավաճման հնարավորությունները: Աղբբեջանը, կարծես, գտնվում է ռեսուրսային առասպելի ազդեցության ոլորտում: Երկրի «նավթային ռազմավարությունը» երբեմն հանգեցնում է քաղաքական կարճատեսության և ձախողումների:

- Աշխարհաքաղաքական նոր իրավիճակի արդյունքում մերձկասպյան երկու պետությունների փոխարեն (ԽԱՀՄ և Իրան) հանդես եկան հինգ պետություն (ավելացան Աղբբեջանը, Ղազախստանը, Թուրքմենստանը)՝ կասպյան նավթային պաշարների նկատմամբ իրենց լուրջ հավակնություններով: Եվ պատահական չէր, որ հետխորհրդային շրջանում հրատապ էր Կասպից ծովի բաժանման խնդիրը, որը դարձել է

մերձկասպյան պետությունների ավելի շատ հակամարտության, քան թե համագործակցության գործոն: Ոնենալով էներգետիկ պաշարներ կասպյան երկրները և նաև նավթային ռեսուրսներով հարուստ Աղբբեջանը, հայտնվեցին բարդ իրավիճակում: Մոտակայքում այդ երկրները չունեն ոչ՝ այդ ռեսուրսների խոշոր սպառողներ, ոչ՝ անհրաժեշտ երկարության և հզորության գազամուղներ և նավթամուղներ, ոչ՝ դրանց փոխադրման համար անհրաժեշտ ծովային ուղիներ, ինչը հանգեցնում է Ռուսաստանից նրանց կախյալության: Եվ ստացվում է այնպես, որ միջազգային կշռի բարձրացմանը զուգընթաց, նավթը բերում է նաև բարդ հիմնախնդիրներ, ծնում լարվածություն, հակասություններ և կախյալություն հարևաններից ու տերություններից:

- Աղբբեջանի 90-ական թթ. նավթային քաղաքականության մեջ հաջորդը նավթամուղների հիմնախնդիրն էր: Կասպից ծովի նավթի փոխադրման ուղիների ընտրության հարցում բախվում են բազում շահեր: Կառուցված Բաքու-Ջեյհան նավթամուղը դարձավ տարածաշրջանում Միացյալ Նահանգների վարած էներգետիկ քաղաքականության հաջողության դրսևորումներից մեկը: ԱՄՆ-ը ձգտում է նաև օտարել Կենտրոնական Ասիայի երկրները Ռուսաստանից, որն ամենևին չի նպաստում Աղբբեջանի տարածաշրջանային դիրքերի ամրապնդմանը: Դրա համար էլ ամերիկյան ազդեցության աճը Աղբբեջանին բերեց նաև որոշակի խնդիրներ ռուսական և իրանական ուղղություններում: Նավթամուղի գործարկումով ձախողվեցին առաջարկված էներգակիրների արտահանման Ռուսաստանի հյուսիսային ուղին (Բաքու-Նովոռոսիյսկ)։ ինչպես նաև Իրանի կողմից ակտիվորեն առաջ քաշվող հարավային ուղին, այսինքն՝ նավթամուղի կառուցումը Աղբբեջանից իր տարածքով ուղին, այսինքն՝ նավթամուղի կառուցումը Աղբբեջանից իր տարածքով դեպի Պարսից ծոցի իրանական նավահանգիստները: 2000թ. ԱՄՆ նախագահական նոր ընտրությունների ընթացքում ձևավորված Ջորջ Բուշ-կրտսերի նոր վարչակարգը առաջադրեց արտաքին քաղաքականության նոր հայեցակարգ: ԱՄՆ-ը մերժեց տարածաշրջանային կոնֆլիկտներին ակտիվորեն միջամտելու քաղաքականությունը՝ իր գործողությունները ենթարկելով ազգային շահերի պաշտպանությանը: Փաստորեն, ամերիկյան աջակցությամբ տարածաշրջանային դիրքերն ամրապնդելու Բաքվի ակնկալիքները չարդարացան:

- Խուսափելով կողմնակալ, միտումնավոր դիրքորոշումից՝ մենք չենք ժխտում, որ տարածաշրջանային տնտեսական, տրանսպորտային և հաղորդակցային գործընթացներում Աղբբեջանի դերը, միանշա-

նակորեն առաջնային է եղել Արևմուտքի առջև քաղաքական կշիռի բարձրացման գործում, բայց Ադրբեջանը միշտ ձախողվել է, երբ փորձել է «փոխել» նավթը Ղարաբաղյան հիմնահարցի լուծման հետ: Նավթի պատմությունը և Ղարաբաղյան կարգավորումը զարգանում էին տարբեր հարթություններով: Միակ ուղղակի կապը կարող էր լինել Բաքու-Ջեյհան նավթամուղի անցումը Հայաստանի տարածքով (սա տարբերակներից մեկն էր), սակայն Երևանում 1998թ. ձևավորված նոր իշխանությունը կտրականապես մերժեց այս հարցի շաղկապումը կոնֆլիկտի լուծմանը:

- Նավթային հարստությունը երբեմն ունենում է նաև ներքաղաքական ու ներտնտեսական անցանկալի հետևանքներ: Ադրբեջանը դեմոկրատական գործընթացների վրա նավթի բացասական ազդեցության հիմնական օրինակներից է, քանի որ ածխաջրածնային հարստությունների վերահսկողությունը նավթ արդյունահանող երկրների ղեկավարությանը գրկում է իշխանության բաժանման և քաղաքական էլիտայի համար ռոտացիայի պայմանների ստեղծման որևէ խթանից: Նավթադուլարները իշխանություններին շատ հարմար հնարավորություն են տալիս իրենց լեգիտիմությունը փողով գնելու կամ ոստիկանական-ճնշող կառույցների միջոցով իրականացվող բռնությամբ և ոչ թե մրցակցային պայքարի ու ժողովրդավարական ընտրություններով գործելու: Պետության զգալի կախյալությունը բնական պաշարների արտահանումից, երկարատև հեռանկարում վերջինիս խոցելի է դարձնում ոչ միայն քաղաքական, այլև տնտեսական ու սոցիալական ոլորտներում:

- Ըստ միջազգային այն կազմակերպությունների և առաջատար արևմտյան գերտերությունների ներկայացուցիչների իրականացրած անկողմնակալ վերլուծության, որոնք ընդգրկված են դարաբաղյան խաղաղ կարգավորման գործընթացում, բավականին վերապահորեն է գնահատվում Ադրբեջանի ուժային շանտաժի իրականությունը՝ հիմնված «նավթային գերշահույթների» վրա: Հիմնականում, նավթային գործոնի ազդեցությունը տարածաշրջանի ռազմականացման և Ղարաբաղյան հակամարտությունում ռազմական գործողությունների վերսկսման վրա, ուսումնասիրված ու հրատարակված էր 2007թ. նոյեմբերին Միջազգային ձգնաժամային խմբի «ICG» հատուկ վերլուծական զեկույցում:

ՎՈՒՄՈՂԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ-ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՏՈՒՄ. ԱՐՑԱՆԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ. ՔԱՌՁՉՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՀԱԿԱՔԱՌՁՉՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեկուցման մեջ փորձ է արվում Արցախի Տիգրանակերտի հայտնաբերման, հետազոտության և հանրահռչակման գործընթացի քննությամբ ներկայացնել պատմական ժառանգության դերակատարման և դրանից բխող խնդիրների կարևորությունը հայ-ադրբեջանական հակամարտության մեջ:

ա) Տիգրանակերտի հնագիտական հետազոտությունը հայ մշակութային ժառանգության հայտնաբերման, հետազոտության, հանրահռչակման և այն այժմյան մշակութային գործընթացի մաս դարձնելու վերջին տարիների ամենահաջող ձեռնարկներից է: Դրան նպաստում են ծավալուն պեղումները, հուշարձանի լրացուցիչ մաքրումներն ու լանդշաֆտային տեսքի պահպանումը, հանրահռչակմանը նպատակաուղղված ամբողջական քաղաքականությունը՝ հրատարակություններ, ինտերնետային կայքի ստեղծում, պարբերաբար կազմակերպվող ցուցահանդեսներ և, ի վերջո, Տիգրանակերտի հնագիտական թանգարանի ստեղծում հենց հուշարձանի տարածքում: Արդյունքում Տիգրանակերտն այսօր ամենաշատ այցելուներ ունեցող, ինտերնետում լայնորեն ու մանրամասնորեն ներկայացված, հանրությանն առավել քաջածանոթ հուշարձանն է Արցախում:

բ) Այս ընթացքի ետնախորքի վրա խիստ ուշագրավ է ադրբեջանական հակաքարոզչության քննաբանությունը: Այն կարելի է բնութագրել որպես անլրջությունից դեպի զգաստացում, փաստերի անտեսումից մինչև դրանց ընդունման ու մեկնաբանության գործընթաց, որի քննաբանությունն օգնում է հասկանալու նաև սեփական ձեռնարկումների հաջողության և անհաջողության պատճառները:

գ) Ակնհայտ հաջողությունների հետ Տիգրանակերտի հանրահռչակման գործընթացը երևան բերեց հայաստանյան գիտական հանրույթի խայտաբղետության, գիտական հետազոտություններում սիրողականության և սնապարծության, մշակութային ժառանգության հանդեպ վարած քաղաքականության, գիտության և մշակույթի կառավարմանն առնչված բազմաթիվ խնդիրներ, որոնց քննաբանությունը նույնպես զեկուցման հիմնական թեմաներից է:

ԷՐԿԱՐԴ ԴԱՆԻՆՅԱՆ
պատմական գիտությունների դոկտոր, ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ

ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ՝ ԸՆԴՂԵՍ ԹՈՒՐՔ-
ԱՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԿԵՂՇԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

Արցախյան հաղթանակը Հայկյան ազատատենչ ակունքներից եկող ոգեղեն և գաղափարական վեհ-հայրենասիրական արժեքների մարմնավորումն է:

Համաձայն Գարեգին Նժդեհի՝ «Մարդկային գործերի մեջ Հայրենիքի պաշտպանությունն է ամենասրբազանը: Հայրենիքի չափ նվիրական է և պատերազմը հայրենական»:

1. Արցախյան հաղթանակը՝ պատմական արդարության վերականգնման գաղափարով հայրենասիրական ուժերի համախմբման և անձնագոհ պայքարի արգասիք է:

2. Հաղթանակի արդյունքներն ամուր պահպանում է Հայկական բանակը:

3. Արցախյան հաղթանակը հզոր ոգեղեն և գաղափարական լիցք է հաղորդում հայ երիտասարդության ռազմահայրենասիրական դաստիարակությանը:

Պատերազմի հրձիգի՝ Ադրբեջանի պարտությունը մարտադաշտում շարունակվում է նաև տեղեկատվական պատերազմում, քանզի ակտիվ թվացող, սակայն իր բովանդակությամբ հանցավոր թուրք-ադրբեջանական հակահայկական քարոզչությունը բացարձակապես զուրկ է օրինականությունից և գիտականությունից:

1. Հայոց ցեղասպանությունը՝ մարդկության և քաղաքակրթության դեմ հանցագործություն իրագործած Թուրքիան, մոլուցքով շարունակում է Արևմտյան Հայաստանի և Հայկական Կիլիկիայի բռնազավթումը, ինչպես նաև ձգտում է տարածաշրջանում իր ներկայությունը հաստատել «Կովկասյան պլատֆորմ» «գաղափարի» միջոցով:

2. Եկվոր՝ անդրալթայան տափաստաններից ներխուժած քոչվոր թուրք-օղուզների հետնորդները, ովքեր ԽՍՀՄ-ում «թաթարներ» կամ «թյուրքեր» էին անվանվում, 1930-40-ական թվականներից կոչվեցին «ադրբեջանցիներ», և նրանց համար սկսվեց «պատմության» հորի-

նում՝ որպես խորհրդային կեղծարարության գաղափարախոսության բաղկացուցիչ մաս: Ավելին, 1986թ. Բաքվում արտատպվեցին Ստամբուլում հրատարակված (1944թ.) «Իսլամ» հանրագիտարանի պանթուրքիստական «քարտեզներ»:

3. Բուն հայկական Նախիջևանի, Արցախի և Ուտիքի տարածքներում խորհրդային կենտրոնի քաղաքական և տեղեկատվական հովանու ներքո զազանային հոգեբանությամբ գործող «ադրբեջանական» իշխանությունները (որոնց թուրք-թաթար մուսավաթական նախորդները թուրքական զորքերի հետ 1918-1920թթ. իրագործել էին հայերի կոտորածը Բաքվում և Շուշիում) XX դ. 80-ականների վերջին 90-ականների սկզբին դարձան Սումգայիթում, Բաքվում, Գանձակում (Կիրովաբադ), Մարաղայում, Գետաշենում հայերի ցեղասպանության կազմակերպիչները:

4. Ստով ու կեղծարարությամբ լի Ադրբեջանի ագրեսիվ իշխանությունների և ադրբեջանական տեղեկատվական միջոցների համար ցնցում էր իրենց մեծաթիվ բանակի պարտությունը, և ներկայումս նրանք շարունակում են կեղծիքների, զրպարտությունների ու ապատեղեկատվության տարածումը:

5. Թուրքիան և Ադրբեջանը շարունակում են 1990-ական թվականների սկզբից սկսած Հայաստանի Հանրապետության և Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախ) Հանրապետության շրջափակումը, ինչպես նաև՝ տեղեկատվական պատերազմը, ինչը գաղափարական և բարոյական քայքայմամբ թելադրված թերարժեքության բարդույթ է:

6. Արցախի անկախության հռչակումը և Արցախյան հաղթանակի արդյունքները կարևոր փուլեր են պատմական և իրավական արդարության վերականգնման գործում:

7. Հայոց պատմագիտական և մշակութային հիմնարար ժառանգությունը հզոր վահան է ազգային արժեքների պաշտպանության գործում: Արցախյան հաղթանակի գաղափարական իմաստավորումն ազգային անվտանգության անկյունաքարն է տեղեկատվական պատերազմում, հատկապես՝ ընդդեմ թուրք-ադրբեջանական կեղծարարության:

ԱՆԵՔԱՆԴՐ ԻՍԿԱՆԱՐՅԱԼ
«Կովկասի ինստիտուտ» հիմնադրամ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ.
ՈՍՋՍԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԱՏՔՔՍ

Տեղեկատվական պատերազմները քավական տարածված և բնական երևույթներ են: Դրանք հայտնի են հին ժամանակներից և մշտապես եղել են իսկական պատերազմների, թեժ և սառը կոնֆլիկտների ուղեկից: Այս կարգի պատերազմները կարող էին տևել տասնամյակներ, անգամ հարյուրամյակներ: Տեղեկատվական պատերազմների էական դերերից մեկը միշտ եղել է գորահավաքման գործառույթը, դրանք նաև փիառի գործիք էին ծառայում հնարավոր դաշնակիցների շրջանում: Այս տեսակի պայքարի համար հնում սովորաբար օգտագործվում էին կրոնական հիմնավորումներն ու մեկնությունները (օրինակ՝ խաչակրաց պատերազմների ժամանակ): Աշխարհականացմանը զուգընթաց սկսեցին ավելի շատ օգտագործել պատմական հիմնավորումներն ու մեկնությունները, որոնք մինչ այդ հիմնականում օժանդակ դեր ունեին:

Պատմությունն այսպիսի պատերազմներում դադարում է ծառայել ճանաչման և դաստիարակության նպատակներին և դառնում է գաղափարախոսական գործիք: Այսինքն՝ պատմական տեղեկությունները (կամ էլ հերյուրանքները) կիրառվում են քաղաքական նպատակների հասնելու համար: «Կառուցելով» պատմությունը՝ մարդիկ ձգտում են ժամանակակից սոցիալ-քաղաքական նպատակների, օրինակ՝ տարածքների նկատմամբ իրենց իրավունքների օրինականացման, քաղաքական գործող կառույցների կամ ընթացակարգերի գոյության հիմնավորումներին:

Հաճախ այսպիսի պատերազմներում առաջանում է մեկնությունների պայքար՝ մի մեկնությունը դառնում է մյուս՝ մրցակցող մեկնության հայելին: Մրցակից ժողովրդի հնությանը հակադրվում է սեփական ժողովրդի հնությունը, թշնամու տառապանքներին՝ իր տառապանքները, մշակութային նվաճումներին՝ ավելի մեծ իր նվաճումները: Այդուհանդերձ, հաճախ թշնամու նվաճումները, տառապանքները և հնությունը հերքվում են, ուստի այդպիսի պատերազմներում առավել հաճախ են

հանդիպում «եկվոր ժողովրդի» և «կեղծարար ժողովրդի» կերպարները:

Ի պատասխան հայտնվում են արտացոլված կերպարներ՝ «նրանք, ովքեր կեղծում են» և «նրանք, ովքեր սեփականում են»: Պատմությունը վերածվում է արտաքին գործոնների արծագանքի և մեկնությունների ու հակամեկնությունների միջև անվերջ պայքարի: Ամենակարևորը՝ կողմերը հեռանում են սկզբնական պատմական մեկնությունից. պատմությունը դադարում է ընկալվել որպես ճանապարհ, որն անցել են երկիրն ու ժողովուրդը՝ մինչև մեր օրերը, այլ միայն որպես գաղափարախոսական բանավեճի առարկա, ընդ որում, պատմությունն սկսում են այդ կերպ ընկալել ոչ միայն քաղաքական գործիչները, այլև դպրոցականները և արխիվներում աշխատող գիտնականները: Հասկանալ, յուրացնել և գիտակցել քո տեղն աշխարհում խնդիրն իր տեղը զիջում է ժամանակակից թշնամու հետ վիճելու, անհապաղ մարտահրավերներին պատասխանելու խնդրին:

Սակայն տեղեկատվական պատերազմում այդ կերպ հաղթել հնարավոր չէ: Արտաքին աշխարհի համար մեկնությունների պատերազմները լավագույն դեպքում ծիծաղելի են երևում, իսկ վատագույն դեպքում՝ անոթալի: Հետևաբար, անկախ իրենց վարկածների ճշմարտությունից, երկու կողմի համբավն էլ տուժում է: Դիտելով այս կամ այն պատմական իրադարձության առնչությամբ “X” ժողովրդի և “Y” ժողովրդի անվերջ վիճաբանությունը՝ կողմնակի դիտորդը տեսնում է միայն լեզվակռիվ և ոչ թե իրադարձություն, որը, ի դեպ, նրա համար համատեքստից դուրս է և հաճախ բացարձակապես հետաքրքիր չէ:

Խուսափել մեկնությունների պատերազմների երկու խնդիրներից՝ թե՛ հաղթանակի սկզբունքային անհնարինությունից, թե՛ իր ժողովրդի ինքնագիտակցությանը հասցրած լուրջ վնասից, հնարավոր է միայն պատմությունն անմիջապես ուսումնասիրելով ու մեկնաբանելով և ոչ թե ուրիշների մեկնաբանություններին արծագանքելով:

Փոխանակ ներկայիս թշնամուն թողնելու, որ քեզ տանի այն ուղղությամբ, ուր նրա խելքին կփչի, ավելի բանական է կառուցել պատմական մեկնությունների սեփական համակարգը, որի պահանջները թելադրվում են ներքին գերակայություններով և արժեքներով և ոչ թե «հարց-պատասխան» տրամաբանությամբ: Եվ դա վերաբերում է ոչ միայն ու նույնիսկ ոչ այնքան մասնագիտական պատմագիտությանը, որքան զանգվածային պատմագիտությանը՝ սկսած դպրոցական դասագրքերից մինչև կինոնկարներ:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՓԱՍՏԵՐԻ
ԱՐԿԱՂՈՒՄՆԵՐԸ 2008-2010 ԹԹ. ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆՐԱՍԱՏՉԵԼԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԵՎ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՐՔՈՒՐՆԵՐՈՒՄ**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՐՈՆՁԻ ԴԱՐԻ ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹՆ
ԻՐԵՆՑ ԿԵՐԱԳՐԵԼՈՒ ՄԵՐ ՀԱՐԵՎԱՆՆԵՐԻ ՆԿՐՏՈՒՄՆԵՐԻ ՇՈՒՋ**

Մարդու գործունեությունը, հայրենիքի նկատմամբ սերն ու նվիրվածությունը, հանուն ընդհանուր շահի սեփական ստորադասելու, անհրաժեշտության դեպքում զոհաբերվելու պատրաստակամությունը հաճախ պայմանավորված են մարդու գաղափարական կերտվածքով և իր դավանած իրավացի լինելու համոզմունքով: Հասարակության գիտակցության և մտածելակերպի ձևավորման գործընթացում բացառիկ ազդեցություն ունի պատմական հիշողությունը: Մասնավորապես մեծ է հնագիտական արժեքների դերը, որոնք ընկալվում են որպես իրեղեն, անառարկելի վկայություններ: Այս առումով առանձնահատուկ է հատկապես բրոնզի դարի (Ք.ա. IV-II հազարամյակներ) հնագիտության դերը, երբ Հին Աշխարհում ձևավորվում էին առաջին քաղաքակրթությունները, վաղ պետական կազմավորումները, ժողովուրդները հիմնավորվում էին իրենց պատմական հայրենիքում՝ ձևավորելով էթնոմշակութային ընդհանրություններ: Մեր հարևանները և որոշ եվրոպացի գիտնականներ, նենգափոխելով փաստերը, Հայկական լեռնաշխարհի բրոնզի դարի մշակույթների կրողներ են համարում խուրիներին կամ հյուսիս-կովկասյան լեզվաընտանիքի ժողովուրդներին: Արդյունքում հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանող հայերս զրկվում ենք մեր հայրենիքի բնիկները լինելու իրավունքից: Գաղափարապես ստեղծվում է մի հիմք, ըստ որի Հայկական լեռնաշխարհի ամբողջ տարածքը, նախքան այսպես կոչված հայերի ներգաղթը, ավելի քան երեք հազարամյակ բնակեցված է եղել կամ հարավ-վրացական մտացածին ցեղերով կամ ոչ հնդեվրոպական այլ ժողովուրդներով, այդ թվում՝ նաև թուրքերով: Հայաստանը հնդեվրոպացիների և հին արիների հայրենիք, իսկ հայ ժողովուրդը այս մշակույթները կերտողների անմիջական ժառանգ լինելը գիտականորեն հիմնավորելը այսօրվա հայագիտության կարևորագույն խնդիրներից է, որը վերջ կդնի մեր հարևանների նկրտումներին: Բացի այդ էապես կաճի մեր ժողովրդի, մասնավորապես զինվորականության հավատն ու ինքնագիտակցությունն իր ուժերի նկատմամբ՝ հիմնված նախնիների հոգևոր հզոր կերտվածքի վրա, կբարձրանա հայ ժողովրդի հեղինակությունը՝ իր հեռագնա բոլոր դրական հետևանքներով:

Հայաստանի Հանրապետությունում կատարվող պատմության և մշակույթի խնդիրների ուսումնասիրման, ընթերցող լայն շրջանակների համար գիտահանրամատչելի ու տեղեկատվական գրականություն ստեղծելու աշխատանքների թվում, ցավոք, առկա են նաև ոչ պատշաճ մակարդակով կատարված հրատարակումներ: Մի արատավոր երևույթ, որը, կարծես, դարձել է ընդունելի աշխատանք: Վերջինս էլ տարի առ տարի նոր թափ առնելով, ասես միտում ունի արմատավորվելու: Մի ցավալի ու վնասակար երևույթ, որն անտեսում են թե՛ գիտական շրջանակները և թե՛ պետական պատկան կառույցները:

Ջեկուցման մեջ այդպիսի գիտատեղեկատվական հրատարակություններից ներկայացվում են հետևյալները. «Հայտարան-2009» (Երևան, 2009, հրատարակիչ՝ «Գործարար տիեզերք» ՍՊԸ), «Նախիջևան. պատմական և արդի շրջանի որոշ հիմնահարցեր» («Վերլուծական նյութերի» ժողովածու, Երևան, 2009, հրատարակիչ՝ Քաղաքական հետազոտությունների ինստիտուտ): Ներկայացվում են նաև «Հայկական հուշարձանների ճանաչման ծրագիր» հասարակական կազմակերպության՝ 2008-2010թթ. Հայաստանի պատմաճարտարապետական հուշարձանների տարածքներում տեղադրած տեղեկատվական հնգալեզվյա վահանակներում առկա-տարածվող հակագիտական, հակահայկական ու հակապետական փաստերը:

ՍԱՄՎԵԼ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱԼ
Հայկական Ճարտարապետությունն ուսումնասիրող հիմնադրամ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՒՆԱՐԺԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿ
ԱՐԵՎՄՏՅԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒ

Հայ ժողովուրդն իր բազմադարյան պատմության ընթացքում կերտել է մշակույթի բազմաբնույթ և մեծաթիվ կոթողներ: Դրանց հիմնական մասը հայերի պատմական բնօրրանի՝ Հայաստանի տարածքում է:

Առաջին աշխարհամարտի ընթացքում՝ 1915 թ., Երիտթուրքերի կառավարությունը նախ զավթած հայկական 6 նահանգները (Վան, Բաղեշ, Կարին, Խարբերդ, Սեբաստիա, Տիգրանակերտ) թուրքական պետության կազմում ամրագրելու նպատակով ամբողջ երկրամասում իսպառ բնաջնջում է բնիկներին, ապա 1920 թ. հոկտեմբերին հարձակվում 1918 թ.-ից անկախություն ձեռք բերած Հայաստանի Հանրապետության վրա և նվաճում նորանկախ երկրի արևմտյան շրջանները, մասնավորապես Կարսի մարզը և նույնիսկ օսմանյան պետության գավթումների բարձրակետում երբևէ թուրքերի ձեռքը չընկած Սուրմալուի գավառը:

Այսպիսով, 1920թ. նոյեմբերից խորհրդայնացած Հայաստանը և 1991թ. ծնունդ առած նրա իրավահաջորդ ներկայիս Հայաստանի Հանրապետությունն իր սահմաններում չի ներառում հայոց բնօրրանի արևմտյան ավելի քան 200.000 քառակուսի կիլոմետր մակերեսով նվիրական երկրամասերը, որ կազմում են շուրջ յոթ տասնյակ գավառ:

Ի հետևանք այս ամենի՝ հայկական պատմական հուշարձանների մեծագույն մասն էլ ինքնաբերաբար հայտնվել է ներկայիս ՀՀ սահմաններից դուրս:

Անցած մի քանի տասնամյակի ընթացքում ուսումնասիրելով Արևմտյան Հայաստանում եղած պատմական հուշարձաններին վերաբերող տվյալները՝ ակներևորեն համոզվում ես, որ ցեղասպանության միջոցով Արևմտյան Հայաստանը բնիկներից պարպելուց հետո թուրքական իշխանությունները լծվել են բնիկներից ավանդված նյութական մշակույթի հուշարձաններն անհետացնելու գործին, քանի որ դրանք դիտարկվել են որպես ուրացված և ժխտված պատմական իրականությունը մատնող անշունչ, սակայն չափազանց խոսուն վկաներ:

Հատկանշական է, որ ջարդարարության առաջնային թիրախ են ընտրվել հատկապես այն հուշարձանները, որոնք իրենց գոյությամբ առավել ցայտուն էին մատնանշում բնիկների ներկայությունը թեկուզ երբեմնի իրենց պատմական հայրենիքում: Այս պատճառով առաջնահերթորեն ոչնչացվում են հայ մշակույթի քրիստոնեական շերտի բաղկացուցիչ մաս կազմող վանքերն ու եկեղեցիները, բազմաազար արձանագիր տապանաքարերով և խաչքարերով հարուստ հայկական գերեզմանոցները:

1940-60-ական թվականներին Արևմտյան Հայաստանում հայկական հուշարձանները ոչնչացվել են նաև երկրի գինուժի գործադրմամբ: Դրանցից շատերը, զորավարությունների ժամանակ իբրև թիրախ, պայթեցվել են, իսկ սրբատաշ քարերն օգտագործվել որպես շինանյութ՝ ավելի հաճախ զորանոցների կառուցման համար: Մինչդեռ կանգուն մնացածները ցայժմ ծառայում են որպես գոմ, պահեստ, նույնիսկ բանտ, որոշ դեպքերում էլ վերածվում են մզկիթի կամ էլ հայտարարվում «սելջուկյան ճարտարապետության» նմուշներ:

Հակառակ թուրքիայում ընդունված պատմական հուշարձանների պահպանության ու վերականգնման օրենքի գոյության՝ մինչև 1990-ական թվականների վերջը ոչ մի հուշարձան չի վերականգնվել: Վերջին տարիներին ավելի նենգափոխման և յուրացման ծրագիր իրականացնելով՝ իշխանություններն սկսել են Անիում գինանշանի, Տիգրան Հոնենց եկեղեցու, պարիսպների, բնակելի թաղամասերի և առևտրական շարքերի, Կարսի Առաքելոց եկեղեցու, Աղթամարի Սբ. Խաչ վանքի վերականգնման աշխատանքները: Թվարկվածների շարքում վերջինս միակ դրական բացառությունն է՝ շնորհիվ մասնագիտական բարեխիղճ վերահսկողությունն իրականացրած ճարտարապետ Ջաքարիա Միրզան-օղլուի սրտացավ վերաբերմունքի:

Այն բանաձևից, որ ցեղասպանությունն էթնիկական կամ կրոնական խմբի ոչ միայն ֆիզիկական, այլև նրա մշակույթի ոչնչացումն է, բխում է, որ հայերի նկատմամբ իրականացված ցեղասպանությունը թուրքական իշխանությունները գործադրել են նաև 1915 թ.-ից հետո և, ըստ էության, շարունակում են գործադրել ցայժմ: Կեցվածք, որը միանգամայն անհարիր և դատապարտելի է միջազգային կազմակերպությունների, ինչպես՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, ԻԿՈՄՈՍ-ի անդամ և եվրոպական ընտանիքի մաս կազմելուն հավակնող պետության համար:

ՎԱՐԴԻՄԻՐ ՎԱՐՂԱՆՅԱՆ
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ՍՊ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՔԱՐՈՋՉՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱԿԱՔԱՐՈՋՉՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՂԱՐԱՔԱՂՅԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ,
ՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՉԱՆՈՂՈՒՄՆԵՐ

Արցախյան հակամարտության ժավադմանը համընթաց ձևավորվել են նաև դրա իրավական արժարժման առանցքային հիմնախնդիրները: Ի սկզբանե, 1988-1991թթ. հիմնահարցի իրավական արժարժումն առավելապես իրականացվում էր ԽՍՀՄ ներպետական իրավունքի համատեքստում: Խորհրդային Միության փլուզման զուգընթաց առավել արդիականացվեց հիմնահարցի արժարժումը ժամանակակից միջազգային իրավունքի լույսի ներքո: 1992-1994թթ. արցախյան հակամարտության իրավական ասպեկտների քննարկումը տեղափոխվեց Միավորված ազգերի կազմակերպություն: ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի՝ արցախյան հակամարտությանն առնչվող բանաձևերում փորձ կատարվեց հստակեցնել վերջինիս իրավական շրջանակներին առնչվող հիմնախնդիրները: ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի ստեղծումից հետո Ադրբեջանը փորձեց արցախյան հակամարտության իրավական ասպեկտների քննարկումը վերստին տեղափոխել ՄԱԿ-ի համակարգ՝ անտեսելով այլ միջազգային կազմակերպության շրջանակներում դրա կարգավորման համար ստեղծված իրավական մեխանիզմները: Հստակ հասկանալով, որ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում հակամարտության կարգավորման առկա մեխանիզմի պարագայում, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը գերծ է մնալու որևէ գործողություն կատարելուց՝ Ադրբեջանը փորձեց հակամարտության իրավական հարթության հարցերի քննարկումը տեղափոխել ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի օրակարգ: Արդյունքում, օգտվելով ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայում բանաձևեր ընդունելու յուրահատուկ ընթացակարգի առանձնահատկություններից (որի պարագայում բանաձևն ընդունված է համարվում, նույնիսկ այն պարագայում, երբ դրան կողմ է քվեարկում փոքրամասնությունը՝ մեծամասնության ձեռնպահ մնալու պարագայում), Ադրբեջանին հաջողվեց արցախյան հակամարտությանն առնչվող մի քանի բանաձև անցկացնել ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայում: Այդուհանդերձ, վերջին-

ներիս միջազգային իրավական բնույթի և բովանդակության վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ դրանք թե իրավական, թե քաղաքական, թե զուտ տեխնիկական առումով բավականաչափ խոցելի են, իսկ դրանց ընդունման իրավաչափությունը, ընդհանրապես, լուրջ կասկածներ է առաջացնում:

Արցախյան հիմնահարցի իրավական հարթության շրջանակներում հատկապես կարևոր դերակատարություն ունեն միջազգային համաձայնագրերին արցախյան հակամարտության կողմերի մասնակցությանն առնչվող հիմնախնդիրները: ԽՍՀՄ փլուզումից անմիջապես հետո հստակորեն նկատվեց միջազգային համաձայնագրերին Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության մասնակցության անհամաչափությունը, որը շարունակվում է առայսօր: Ընդհանրապես, Ադրբեջանի Հանրապետությունը, ի սկզբանե, միջազգային իրավական փաստաթղթերին մասնակցելու հարցում առավելապես բացասական վերաբերմունք դրսևորեց՝ երկյուղելով դրանց միջոցով արցախի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքը ձանաչելուց: Ադրբեջանի նշված դիրքորոշումն առավել ակնառու դարձավ հատկապես միջազգային մարդասիրական իրավունքի փաստաթղթերին մասնակցելու, ինչպես նաև միջազգային համաձայնագրերին Արցախին առնչվող վերապահումներ կատարելու համատեքստում:

Ընդհանուր առմամբ կարելի է փաստել, որ արցախյան հակամարտության իրավական հարթության հիմնահարցերի արժարժման շրջանակներում հայկական կողմն արձանագրեց մի շարք հաջողություններ և ձեռքբերումներ: Այդուհանդերձ, վերջին տարիներին իրավական քարոզչության ոլորտում նկատվել են որոշ լուրջ ձախողումներ, որոնք, մասնավորապես, առնչվել են հակամարտության իրավական բնույթի խեղաթյուրման, միջազգային վեճերի խաղաղ կարգավորման առկա մեխանիզմի անտեսման, ադրբեջանական կողմի հակաիրավական քարոզչությանը միջազգային իրավական հակահարված տալու և այլ համանման հիմնահարցերի հետ:

ՎԻՉԵՆ ՔՈՉԱՐՅԱՆ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ

**ԼԵՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԳՄՈՒՄՔՆԵՐՈՒՄ**

Ինքնորոշման իրավունքը, հանդիսանալով մարդու իրավունքների հիմնաքար և ժամանակակից միջազգային իրավունքի կարևորագույն բաղադրյալ, մինևույն ժամանակ, իրենից՝ ներկայացնում է մարդու կուլտուրայի իրավունք և մյուս իրավունքների իրագործման կարևոր նախապայման: Նշված իրավունքը իր ամրագրումն է ստացել միջազգային իրավունքի հիմնական սկզբունք հանդիսացող ազգերի և ժողովուրդների իրավահավասարության սկզբունքի շրջանակներում, ինչով պայմանավորված է այդ իրավունքի հիմնարար նշանակությունը ժամանակակից միջազգային իրավակարգի համար:

Արցախի ժողովրդի պայքարը հանդիսանում է պայքար մարդու կարևորագույն իրավունքներից մեկի՝ ինքնորոշման իրավունքի իրագործման համար: Հանդիսանալով ինքնորոշման իրավունքի սուբյեկտ՝ Արցախի ժողովուրդը ստիպված էր գեները ձեռքին պաշտպանվել Ադրբեջանի «էթնիկական գաղմկների» քաղաքականությունից, ինքնորոշման իրավունքի ոտնահարումներից:

Փորձելով արդարացնել իր վարած քաղաքականությունը՝ Ադրբեջանը ջանում է նենգափոխել հակամարտության էությունը՝ այն ներկայացնելով որպես հակամարտություն Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև: Նման մոտեցումը որևէ առնչություն չունի ինչպես իրողությունների, այնպես էլ միջազգային իրավունքի հետ:

Այս ենթատեքստում կարևոր խնդիր է հանդիսանում համակարգված և միասնական միջազգային իրավական դիրքորոշման հստակեցումը՝ որպես հիմնահարցի արդարացի կարգավորման կարևոր նախապայման: Խոսքը, մասնավորապես, գնում է Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման ընթացքում Արցախի ինքնորոշման և Հայաստանի Հանրապետության դերակատարման մասին:

Միանշանակ, պետք է նշել, որ արդեն իսկ միջազգային հանրությունը որոշակի իմաստով ձանաչել է Արցախի ինքնորոշման իրավունքը՝ ամրագրելով այն որպես Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի ապագա կարգավորման հիմնարար սկզբունքներից մեկը: Սակայն դեռևս պահանջվում են վճռականություն և տարբեր ոլորտներում համակարգված աշխատանք, որպեսզի Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը դառնա միջազգային իրավունքի լիարժեք սուբյեկտ:

ԱՐԱՍ ՍԱՖԱՐՅԱՆ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍԱՖԱՐՅԱՆ,
պատմական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ

**ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԵՎ ԱՂԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԶԼՄ-ՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ
ԵՎ ՀԱՅ-ԱՂԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԱՐՏԱՑՈՒՈՂ
ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԶՆՆՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՈՒՐՁ**

2008թ.-ից ԵՊՀ թյուրքագիտության ամբիոնի դասախոսների, մագիստրատուրայի և բակալավրիատի ուսանողների ներգրավմամբ անցկացվում է թուրքական և ադրբեջանական ԶԼՄ-ներում ու վերլուծական կենտրոնների հրապարակումներում հայ թուրքական և հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների (մասնավորապես, Ցյուրիխյան արձանագրություններից ստորագրման ու վավերացման գործընթացների մասին) տեղեկատվության մշտազննում (մոնիտորինգ) ու վերլուծություն, ինչը կարևորվում է թե քաղաքագիտական (անվտանգային), թե գիտակրթական (համապատասխան մասնագետների, ռեկրիացիայի) տեսանկյուններից:

Մշտազննման արդյունքների ամփոփումը հնարավորություն է տվել ժամանակին հստակ կանխատեսումներ անել արձանագրությունների ստորագրման, հարակից գործոնների, քաղաքական հնարավոր զարգացումների, պետական գործիչների, փորձագիտական հանրությունների ու լրագրողների արձագանքների մասին:

Զեկուցման շրջանակներում փորձ է արվում մշտազննման արդյունքների հիման վրա քննարկելու վերոհիշյալ արձանագրությունների ստորագրման և դրանք ՀՀ ԱԺ-ի և ԹԱՄԺ-ի վավերացնելու գործընթացների սառեցման պայմաններում ստեղծված իրավիճակի հնարավոր «բոնուսների» խնդիրները:

**ՄՀԵՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱԼ
պատմական գիտությունների թեկնածու, ԵՊ**

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ՀԱՄԱՑԱՆՑՈՒ

1. Թեմայի արդիականությունը.

Մարդկության պատմության ընթացքում միշտ կարևորվել են քարոզչական խնդիրները: Դրանք այսօր ավելի են կարևորվում, քանի որ մերօրյա բազում հակամարտությունների սրության պայմաններում տեղեկատվության առավել արագ ու արդյունավետ տարածման համարի հայտ եկած նոր տեխնոլոգիաները՝ մասնավորապես համացանցը, մեծաթիվ լսարանին այս կամ այն խնդրի վերաբերյալ կարծիք կազմելու հնարավորություն են տալիս:

Մինչև վերջերս մեզանում առավել հրատապ էին համացանցում տեղեկատվական քարոզչությանն առնչվող լրատվական, քաղաքագիտական բովանդակություն կրող ռեսուրսները: Սակայն մեր հարևաններից առնվազն երկուսը՝ Ադրբեջանը և Թուրքիան, այդ ռեսուրսների զարգացմանը զուգընթաց զարկ են տալիս կեղծարարության մեկ այլ ուղղության՝ պատմամշակութային առկա հարցերը խեղաթյուրող համացանցային ռեսուրսների ձևավորմանն ու զարգացմանը: Ի տարբերություն համացանցում առկա լրատվական, քաղաքագիտական բովանդակություն ունեցող հակահայկական նյութերի, պատմամշակութային հակահայ նյութերը ուսումնասիրման և հակազդման տեսանկյունից առավել մեծ ջանքեր են պահանջում, միաժամանակ դրանք նաև առավել արդյունավետ են համապատասխան լսարանների համար անհրաժեշտ համոզմունքներ ձևավորելու, լրատվական ու քաղաքագիտական վերլուծությունների համար հիմնարար հենքեր ստեղծելու տեսանկյունից: Մյուս կողմից էլ, հակազդմանը զուգընթաց, այսօր հայագիտության ոլորտում մինչ այժմ ստեղծված աշխատությունների էլեկտրոնային տարբերակները համացանցում ներկայացնելու մեծ անհրաժեշտություն կա, մի բան, որը հիմնականում լուծում է հակահայ կեղծ գիտական քարոզչության խնդիրները:

Կարծում ենք, որ այս առումով չափազանց կարևոր էր ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի՝ 2010թ. հոկտեմբերի 16-ին Գործիսում ափյուրքահայ լրագրողների հետ հանդիպման ժամանակ խնդրի մասին հնչեց-

րած տեսակետը, որը յուրահատուկ ազդակ էր հայ հետազոտողներին այդ քարոզչության դեմ առավել ակտիվորեն հանդես գալու համար:

2. Քննարկվող խնդիրներ.

Ըստ արժարժված խնդիրների՝ զեկույցում փորձելու ենք քննության առնել երկու հիմնական խնդիր: Այն է՝ համացանցում հայագիտության աշխատությունների ներկայացման և հակահայկական կեղծ գիտական քարոզչության հարցերը:

Համացանցում հայագիտության արժեքավոր աշխատությունների ներկայացման խնդիրների տեսանկյունից վեր ենք հանելու այն հիմնական կառույցները, կազմակերպություններն ու նրանց կայքերը, որոնք այս ասպարեզում ինչ որ աշխատանք են կատարում: Դիտարկելու ենք այդ կայքերում նյութերի ներկայացման մեթոդներն ու քայլերը, անդրադառնալու ենք ոչ միայն դրական կողմերին, այլև հնարավոր բացթողումներին:

Հակահայկական կեղծ գիտական քարոզչության հարցերի տեսանկյունից էլ կներկայացնենք ադրբեջանական և թուրքական կողմերի այն հիմնական կայքերը, որոնք հիշյալ քարոզչությունն են իրականացնում: Քննության կառնենք այդ կայքերի բովանդակային, մեթոդաբանական խնդիրները, կհամեմատենք այդ և հայկական համապատասխան կայքերը:

ԱՆԻԿ ՂԱՐԻԲԱՍ
պատմական գիտությունների թեկնածու, ԵՊ

ԱՂՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՋՉՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՉ
«ՊԱՏՄԱԿԱՆ» ՀԻՄՔԵՐԸ

Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորմանն առնչված տեղեկատվական պատերազմի վերջին զարգացումները վկայում են, որ ադրբեջանական պատմաբանները, հասարակական-քաղաքական գործիչները, ՋԼՄ-ները հաճախ ոչ միայն կեղծում են արդի իրադարձությունները, այլև իրենց կեղծարարությունը հասցնում են պատմության որոշ շրջափուլեր: Կեղծում են պատմական ու քաղաքական շատ դեպքեր դրանք ներկայացնելով ադրբեջանական կոմյունիստության շղարշով Այնուամենայնիվ, այս ամենի հետ առկա են ադրբեջանական պաշտոնական տեղեկատվական, պատմագիտական ու քաղաքական բնութի շատ փաստաթղթեր ու հրատարակություններ, որոնք էլ վկայում են պատմական իրականությունը:

Այդպիսի մի հրատարակություն էլ 1920թ. Բաքվում թուրքերեն և օսերեն հրատարակված Ադրբեջանի Հանրապետության 1920թ. տվյալների օրացույցն է²:

Պաշտոնական բնույթ ունեցող այս հրատարակության մեջ փորձ է արվել ներկայացնելու Ադրբեջանի Հանրապետության տարբեր ոլորտները՝ տնտեսական, քաղաքական (ձևավորման պատմություն), օրենսդրական համակարգերը, ինչպես նաև կառավարական հաստատությունների անձնակազմն ու գործունեությունը (ներառյալ հասարակական ու կրթամշակութային կառույցները):

Հատկանշական է, որ ադրբեջանական քաղաքացիությունը որդեգրել է Բաքվում և Բաքվի, Ելիզավետպոլի հայկական ու հայաշատ երկրամասերում և քաղաքներում հայ քաղաքակրթական հետքի նկատմամբ ժխտողական ու յուրացման քաղաքականություն, սակայն հենց այս

պաշտոնական հրատարակությունը վերոնշյալ տարածքներում հայերի ունեցած քաղաքակրթական հետքի յուրօրինակ վկայություն է:

Այսպես, հրատարակության հենց սկզբում, ըստ օրացուցային պլանի, նշված են բոլոր հայկական տոները. «Հայկական Գրիգորյան» վերտառությամբ 1920թ. համարում, իսկ գրքի առաջին «Ադրբեջանի հանրապետության տարածքը և բնակչությունը» մասում առկա են մի շարք հակասություններ և կեղծիքներ:

Նախ ադրբեջանացիների հավակնությունները գերազանցում են երևակայության բոլոր չափերը՝ տարածքային հավակնությունների տեսանկյունից: Ադրբեջանի տարածքային սահմաններում են ներառված ոչ միայն նախկին Ելիզավետպոլի նահանգի հայկական տարածքները (Ճշտել, թե որոնք էին Ելիզավետպոլի մեջ), Ղարաբաղը, Ջանգեզուրը, Երևանի նահանգի մի շարք հայկական տարածքներ. իբր Ադրբեջանի մաս են կազմում Նախիջևանը, Շարուր-Ղարալագյազի գավառը, Նոր Բայազետի մի մասը, Երևանի նահանգի Երևանի, Էջմիածնի, Սուրմալուի գավառների մեծ մասը, իսկ որոշ մասն էլ համարվում էր վիճելի. Ադրբեջանի կազմում էին ներառված Սևանա լճի ամբողջ արևելյան հատվածը, Դիլիջանը և այլն:

Հայկական էին համարվում միայն Երևանը՝ իր շրջակայքով, Ալեքսանդրապոլի գավառը, Կարսի մարզը: Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարության կազմած համապատասխան քարտեզից երևում է (աշխատություն վերջում՝ առդիր), որ ադրբեջանացիները տարածքային հավակնություններ ունեին նաև Վրաստանի նկատմամբ. Թիֆլիսի նահանգի մեծ մասը՝ մինչև Թիֆլիսի մատույցներ, համարվում էր վիճելի:

Բնակչության տվյալների ամփոփման աղյուսակում առկա են հայ բնակչության տվյալների վերաբերյալ հետաքրքրական ամփոփումներ:

² Адресь-Календарь Азербайджанской Республики на 1920-й г., на тюркскомъ и русскомъ языках, Баку, 1920.

ԿԵՂԾԻՔԻ ԵՎ ՈՏԵԶԳՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՀՈՒՄԱՐԶԱՆՆԵՐԻ ԱՆՎԱՆԱՓՈԽՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ

Հոդվածում կոնկրետ փաստերով ներկայացվում են հայկական աշխարհագրական տեղանունների և մշակութային հուշարձանների պատմության խեղաթյուրման օրինակներ:

Հոդվածում առանցքայինը՝ տեղանունը նույնպես հուշարձան է հարցն է. այն առավել խոցելի է, դրա կորուստն օտարի առջև ճանապարհ է բացում առանց լուրջ ջանքերի յուրացնելու ազգային մնայուն արժեքները՝ կենցաղը, սովորույթները, մշակույթի տարրերը, հնարավորություն է ընձեռում աղավաղելով սեփականացնելու պատմությունը և ի վերջո տիրանալու տարածքին: Զբոսաշրջության զարգացումը նպաստում է այս երևույթի արագացմանը:

Առաջարկվում է հանրությանը ներկայացնել պատմական անվանումների, տեղանունների ճշգրիտ մեկնաբանությունը, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունում շատ տեղանուններ հնարավորինս արագ վերանայել:

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՅՈՐԿՈՎԿԱՍԻ ԲՆԻԿ ԺՈՂՎՈՒՐՆԵՐԻ ԴԵՍ
ՈՒՂՂԱՄԸ ԱՂՐԲԵԶԱՆԻ ՈՒՇԱՑՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՄԸ

1918թ. թուրքական սվիմների անմիջական միջամտությամբ ստեղծված և հիմնականում Արևելյան Այսրկովկասի մահմեդականներին այս տարածքների համար արհեստական բնույթ կրող Ադրբեջանի ժողովրդական Հանրապետություն (Azərbaycan Xalq Cəmhuriyyəti) անվան տակ ոչ պակաս արհեստականորեն միավորած պետական կազմավորումը ի սկզբանե ձևավորվել էր մի այնպիսի գաղափարական հենքի վրա, որի առանցքն էր կազմում, թյուրքականացում (tərkiləşmə), մահմեդականացում (islamlaşmaq), արդիականացում «müasirləşmə» կարգախոսը: Ակնհայտ է, որ նշված կարգախոսի առաջին բաղադրիչն էր, որ գաղափարախոսական տեսանկյունից արդեն իսկ կանխորոշում էր տարածքի ոչ թյուրքական էթնիկական միավորների հանդեպ նորաստեղծ պետության ծրագրած թյուրքացման քաղաքականության առաջնայնությունը: Չնայած սրան, այս պետական գոյացության չկայացվածությունը և համեմատաբար կարճ կյանքն այդպես էլ հնարավորություն չընձեռեցին, լրջորեն ձեռնամուխ լինելու նշված քաղաքականության հաջող իրականացմանը:

Արևելյան Այսրկովկասի տեղաբնիկ մահմեդական ժողովուրդների՝ թաթերի, թալիշների, լեզգիների, ավարցիների և այլոց ուծացման գործընթացը մեծ թափ ստացավ Ադրբեջանական ԽՍՀ ստեղծումով և հատկապես 1930-ականներից իրականում նաև ԽՍՀՄ ղեկավարության խրախուսված, այսպես կոչված, «ազգությունների խոշորացման» քաղաքականության շրջանակներում: Նաև հենց սրա արդյունքում էր, որ ԱԽՍՀ-ում ի վերջո հաստատվեց տիտղոսային հռչակված ադրբեջանցիների (ադրբեջանական թյուրքերի) էթնիկական խմբի լիակատար էթնոկրատիական գերիշխանություն, որը հստակորեն շարունակվում է մինչև օրս և մասնավորապես արտահայտվում նշված խմբի կողմից պետության ներսում քաղաքական իշխանության համատարած վերահսկողությամբ, տեղաբնիկ էթնիկական հանրությունների տարրական իրավունքների կոպիտ ոտնահարմամբ և սահմանափակմամբ,

նրանց մշակույթի անտեսմամբ կամ յուրացմամբ, ինչպես նաև վերջիններիս հանդեպ ծուլման քաղաքականությունը բացահայտորեն կամ քողարկված կերպով կյանքի կոչելով:

Ձեկուցման շրջանակներում անդրադարձ կկատարվի վերոնշյալ հիմնահարցերին՝ թե՛ պատմական կտրվածքով և թե՛ Ադրբեջանի Հանրապետության ներսում ներկայումս իրականացվող ուժացման քաղաքականության հիմնական ուղղությունների վերլուծության տեսանկյունից:

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ԱՐԴԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ «ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐՈՒՄ»

Էթնիկ հակամարտությունների հանրային քննարկումներն արդի փուլում ձեռք են բերել դրսևորման նոր ձևեր ու եղանակներ, կապված առաջին հերթին հեռահաղորդակցության միջոցների ու տեղեկատվության աղբյուրների աննախադեպ բազմազանության հետ:

1. Վիրտուալ տարածությունը, որն այսօր ոչ միայն սիրողական, այլ պրոֆեսիոնալ, հաճախ նաև բարձր պատրաստվածություն ունեցող մասնագիտական քննարկումների հարթակ է, հանդես է գալիս որպես կարծիք ու տրամադրություններ ձևավորող միջավայր, որն հասու է ոչ միայն հակամարտության կողմերի, այլև վիրտուալ տարածքի բոլոր դերակատարների համար:

2. Էլեկտրոնային տարբեր կայքերի, էլեկտրոնային լրատվամիջոցների նույնիսկ նախնական դիտարկումը թույլ է տալիս արձանագրել, որ տեղեկատվական պատերազմում այսօր ավելի ու ավելի ակտիվորեն է օգտագործվում ազգագրական, բանահյուսական, պատմագիտական նյութը՝ ծառայեցվելով ոչ միայն սեփական արդարացիության հիմնավորմանը, այլ այդ ճշմարտությունը նաև միջազգային լսարանին հասու դարձնելուն: Վիրտուալ տարածությունը նաև պատմական իրողությունների ու իրադարձությունների ձևափոխման, հաճախ նաև՝ նենգափոխման միջավայր է, քանի որ ի տարբերություն ակադեմիական միջավայրի, վիրտուալ տարածությունում պատասխանատու լինելու խնդիրը չի դրվում:

3. Տարբեր բլոգների, սոցիալական ցանցերի դիտարկումը թույլ է տալիս արձանագրել, որ այսօր վիրտուալ տարածքում տեղեկատվական պատերազմները աչքի են ընկնում բովանդակային բազմազանությամբ և ունեն տարբեր ուղղություններ. պայքար ազգային ուտեստի, ազգային սիմվոլների, պատմական տարածքի, իրական կամ թվացյալ մշակութային ժառանգության համար ու դեմ:

4. Տեղեկատվական պատերազմները, ի տարբերություն նախորդ տարիների, երբ ինտերնետը նոր էր դառնում վիրտուալ իրականու-

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԺՆՏՄԱՆ ՈՒ ՆԵՆԳԱՓՈՒՄԱՆ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ «ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ» ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲԱՂԱՂՈՒՉՆԵՐԸ

թյուն ձևավորող միջավայր, նաև ուղղորդվում են պետական տարբեր կառույցների կամ պետության վերահսկողության տակ գտնվող հաստատությունների կողմից: Պետական պատվերի առկայությունը, իր հերթին, ավելի է կարևորում գիտական, ակադեմիական հաստատությունների դերը:

5. Հայաստանյան միջավայրում վերաբերմունքը ինտերնետային կայքէջերի հանդեպ, դրանցով տեղեկատվության տարածման հնարավորությունները համեմատաբար նոր երևույթ են, հաճախ ունեն ընդամենն անհատական ու խմբային նախաձեռնությունների բնույթ, երբեմն զարգանում են «նրանք ատում են, մենք պատասխանում» տրամաբանության շրջանակներում, ինչը շատ դեպքերում սահմանափակում է օբյեկտիվ ու համակողմանի տեղեկատվության տարածման հնարավորությունները: Հայալեզու ու այլ լեզուներով գործող կայքէջերում սահմանափակ է նաև ազգագրական, բանագիտական ու պատմագիտական ամփոփ ու ընդգրկուն տեղեկատվությունն այն դեպքում, երբ աղբյուրաբանական որոշ էջեր հաճախ «զարմացնում են» աղբյուրների բազմազանությամբ, որոնք, բազմաթիվ դեպքերում կամ հեռու են իրականությունից, կամ մեկնաբանվում են այնպես, ինչպես դա ձեռնտու է աղբյուրաբանական կողմին:

6. Ստեղծված իրավիճակում, առկա խնդիրները հաղթահարելու համար, կարևոր նշանակություն ունի նպատակային ու ուղղորդված քաղաքականության իրագործումը, որը հնարավորություն կտա վիրտուալ աշխարհի հիմնական, այդ թվում և այլալեզու դերակատարների համար մատչելի դարձնել օբյեկտիվ, համակողմանի ու գիտականորեն հիմնավորված տեղեկատվությունը:

Անցած տասնամյակների ընթացքում թուրքական պատմագրությունը հետևողականորեն ու նպատակային ձևով խեղաթյուրում է XX դարասկզբի թուրքիայի պատմությունը՝ նպատակ ունենալով նենգափոխելու արևմտահայության նկատմամբ իր իրականացրած ցեղասպանության քաղաքականությունը: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ Առաջին աշխարհամարտի և Օսմանյան կայսրության մայրամուտի պատմության այդ էջերի նենգափոխումը թուրքական պատմագրությունը կատարում է պետական բարձր մակարդակով:

Թուրքական պատմագրությանը պետական առաջադրանք է տրվել հիմնավորել՝ Հայոց ցեղասպանության պնդումների անհիմն լինելը: Թուրքիայում պարբերաբար հրատարակվում են Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող «աշխատություններ», որոնք լայնորեն տարածվում են տարբեր երկրներում, այդ թվում՝ այդ երկրներում հավատարմագրված թուրքական դիվանագիտական ներկայացուցչությունների միջոցով: Թուրքական պետական ու պաշտոնական կայքէջերում հաճախ կարելի է հանդիպել Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող «նյութերի»:

Իրական պատմական փաստերը ներկայացնող աշխատանքների բացակայության պայմաններում թուրքական կեղծ պատմական նյութերին ծանոթացողների շրջանում ստեղծվում է համապատասխան, հիմնականում ոչ հայանպաստ, կարծիք, ինչը, անշուշտ, որոշակիորեն անդրադառնում է նաև Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման ու դատապարտման գործընթացին:

Պետական առաջադրանքին համապատասխան՝ թուրքական պաշտոնական պատմագրությունն անգամ հորինել է Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող որոշ կեղծ գիտական տեսություններ, որոնց միջոցով փորձում է առաջին հայացքից «տրամաբանական» ու «արժանահավատ» բացատրություն տալ արևմտահայերի նկատմամբ Առաջին աշխարհամարտի տարիներին Օսմանյան կայսրության իրականացրած բնաջնջման քաղաքականությանը: Այդ «տեսությունների» համա-

**ՀԱՅԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՐԱՑՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԱՐԴԻ ԹՈՒՐԻԱՅՈՒՄ**

ձայն՝ արևմտահայերը ներկայացվում են իբրև վստահություն չնեղ շնչող, դավաճան մի տարր, որի նկատմամբ էլ պատերազմական պայմաններում իրականացվել են պետական պատժամիջոցներ: Հայր ցեղասպանությունը ներկայացվում է ընդամենը որպես ժամանակակի տեղահանություն, իսկ զանգվածային կոտորածները՝ քրիստոնյաների ու մահմեդականների միջև տեղայնական, միջհամայնքային բախումներ:

Ցեղասպանության ժխտմանը նպատակաուղղված թուրքական պատմագրության գործելաոճը պարզ է՝ ժխտելով Հայոց ցեղասպանությունը, ձգտել թուրքական պետությանը զերծ պահելու մարդկության դեմ ուղղված հանցագործության համար պատասխանատվությունից: Սակայն այս գործելաոճը իրական պատմական անցքերին անտեղյակ օտարերկրացիների շրջանում որոշակիորեն ամրապնդում է տվյալ հիմնահարցի վերաբերյալ թուրքական վարկածին վստահելու և տուրք տալու վտանգավոր միտումը, ինչը հետագայում չափազանց դժվար կլինի արմատախիլ անել: Ուստի, ժամանակակից հայ պատմագրության առաջնահերթ խնդիրներից մեկը պետք է համարել թե՛ տպագիր թե՛ էլեկտրոնային նյութերով միջազգային հանրությանը պատմական ճշմարտությանը ծանոթացնելը և Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող ու նենգափոխող թուրքական պատմագրության «տեսություններին» պատշաճ գիտական պատասխան տալը:

Հայերի ցեղասպանության վերաբերյալ հանրապետական թուրքիայի բոլոր կառավարությունները վարել են ուրացման քաղաքականություն: Ավելին, 2000թ.-ից սկսած թուրքիայի ազգային անվտանգության խորհուրդը (ԱԱԽ) Հայոց ցեղասպանությանն առնչված խնդիրը համարեց թուրքիայի ազգային անվտանգությանն առնչվող խնդիր: Բացի այդ, Արտաքին գործերի նախարարությանը հանձնարարվեց ստեղծել հատուկ հանձնաժողով՝ «Ցեղասպանության անհիմն պնդումների դեմ» պայքարելու նպատակով:

Միաժամանակ վերջին տասնամյակում Հայկական հարցը թուրքիայում աստիճանաբար դառնում է հասարակական բաց քննարկման առարկա, ինչը պայմանավորված է ԵՄ ճնշումների ներքո երկրում իրականացվող ժողովրդավարացմանը նպատակաուղղված որոշ բարեփոխումների ընձեռած հնարավորություններով: «Հայկական տարու»-ի նահանջին նպաստող առաջնային գործոնները՝ եվրահիստեզրման գործընթացը, հասարակական-քաղաքական, մտավորական շրջանակներից առաջադրվող ժողովրդավարացման պահանջները, ազգային թեմաներում հարուցված պետական արգելքների աստիճանական հետքայլերը, Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման և դատապարտման արշավը, ինչպես նաև 2008թ.-ին սկսված հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորմանը նպատակաուղղված նախաձեռնությունները, ստիպում են թուրքիայի իշխող Արդարություն և զարգացում կուսակցությանը (ԱԶԿ) վերանայել Հայերի ցեղասպանությանը վերաբերող որոշ տեսակետներ:

Ներկայիս թուրքական կառավարության տեսակետները վերոհիշյալ հարցում արտահայտվել են ԱԳՆ-ի պատրաստած «Հայկական զեկույցում», որը կրում է «1915-ի իրադարձությունները» վերնագիրը:

Զփոխելով ցեղասպանության ժխտման ռազմավարությունը՝ թուրքիան փորձում է կիրառել նոր մարտավարություն, աղավաղելով հարցի իմաստն ու բովանդակությունը և անտեսելով ցեղասպանության հետևանքները: Մասնավորապես՝

- ցեղասպանությունը ներկայացնելով որպես պատերազմի ընթացքում տեղի ունեցած «ողբերգական իրադարձություններ», որոնք իր հավասարապես «տառապանքներ են բերել հայ և թուրք ժողովուրդներին», փորձ է արվում կշեռքի նույն նժարին դնել հայերի ցեղասպանությունը և պատերազմող թուրք ժողովրդի կրած գրկանքները,

- հիշատակելով, որ Թուրքիան լուծել է «օսմանյան պարտքի խնդիրը, փորձ է արվում հրաժարվել հայերի պահանջատիրությունից, այն է՝ ցեղասպանության հետևանքով առաջացած նյութական վճարի փոխհատուցումից,

- նշելով, որ «ողբերգությունը» տեղի ունեցավ «դրսի ուժերի» միջամտությամբ, որոնց դրոմանն արձագանքեցին «մեր որոշ քաղաքացիներ» (Օսմանյան կայսրության հայերը- Ա.Հ.), փորձ է արվում թուրքական պետությանը զերծ պահել որևէ պատասխանատվություն կրելուց,

- պնդելով, թե այդ հարցով պետք է զբաղվեն երկու երկրների պատմաբանները և որ Թուրքիան պատրաստ է ընդունելու «պատմաբանների հանձնաժողովի» ամեն մի եզրահանգում՝ փորձ է արվում կանխելու միջազգային ատյաններում Հայերի ցեղասպանության վերաբերյալ բանաձևերի քննարկումն ու ընդունումը:

Այսպիսով, Թուրքիայի որդեգրած այս նոր մարտավարությունը կարելի է բնորոշել որպես «սողացող» մեթոդականություն, որը բացահայտ ուրացումից առավել վտանգավոր է, քանզի առերևույթ կարող է «օբյեկտիվ» գնահատականներին հասնելու նպատակադրվածության պատրանք ստեղծել:

ԳԵՂԱՍ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԻ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ
ՆՆԵՆԱԳՓՈՒՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵՐԿԱՑՈՒՄԸ XX դարի ՍԿԶԲԻ
ՀՆԶԱԿՅԱՆ ՄԱՍՈՒՈՒՄ

XIX դարի վերջին նոր թափ ստացավ հայ ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայքարը, որի նպատակը թուրքական դարավոր բռնակալությունից ազատագրումն էր: Այդ շարժումները ճնշելու նպատակով սուլթանական կառավարությունը կիրառում էր ոչ միայն ուժային մեթոդներ, այլև քարոզչությունը: Լայնորեն տարածվում էր այն կեղծիքը, թե հայ ժողովուրդը գոհ է սուլթանից և հակակառավարական տրամադրությունները հրահրում են դրսից ներթափանցած խռովարարները:

1908թ. սուլթանական վարչակարգի տապալումից հետո իշխանության հասած երիտթուրքերը թեև հռչակեցին «ազատություն», «հավասարություն» և «արդարություն» կարգախոսները, սակայն Օսմանյան կայսրության հպատակ ժողովուրդների կյանքում իրական տեղաշարժեր չկատարեցին, ընդհակառակը՝ ազգային հարցում շարունակեցին սուլթան Համիդի հետադիմական քաղաքականությունը: Օսմանյան կայսրությունում լայնորեն տարածված՝ հայերին պատկանող հողերի զավթումների, նրանց նկատմամբ կիրառվող ազգային ու կրոնական հալածանքների շարունակվող քաղաքականությունը թուրքական իշխանությունները փորձում էին արդարացնել մտացածին ու հնարովի պատճառաբանություններով: Վերոհիշյալ խնդիրների անտեսումը, ժխտումը կամ փաստերի կեղծումը դարձել էր կառավարության հիմնական գործելակերպը: Դրա վառ ապացույցը 1909 թ. Կիլիկիայի հայության կոտորածն էր ու դրան հետևող պետական պաշտոնյաների մեկը մյուսին հակասող կեղծ պատճառաբանությունները: Միաժամանակ թուրքական պաշտոնական քարոզչությունը հանրությանն ապակողմնորոշելու նպատակով մամուլում նյութեր էր հրապարակում հպատակ ժողովուրդների նկատմամբ օսմանյան պետության բարեգութ վերաբերմունքի մասին, փորձում ապացուցել, թե դարերով թուրքերը բարի կամք ու ցանկություն են դրսևորել, որպեսզի նվաճված ժողո-

վորդները պահպանեն իրենց լեզուն և ազգային առանձնահատկությունները:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին, երբ եվրպական տերություններն ակտիվացրին հայկական բարենորոգումների ծրագրի քննարկումները, երիտթուրքական կառավարությունը սաստկաբեց հակահայկական քարոզչությունը: Այդ շրջանում թուրքական մամուլը և պաշտոնյաները տարածում էին այն կեղծիքը, թե Հայկական հարց չկա և բարենորոգումները վերաբերում են Օսմանյան կայսրության բոլոր նահանգներին: Կառավարության պաշտոնական «Թանհիթերթն իր հրապարակումներում նույնիսկ ժխտում էր հայ ժողովրդության փաստը՝ հայտարարելով, թե օսմանյան կայսրությունում կմիայն մեկ ազգ՝ օսմանցի ազգը: Հայ ազգային հնչակյան կուսակցությունն իր մամուլում («Հնչակ», «Կոհակ») ժամանակին արծարծել է այդ հարցերը, բացահայտել դրանց միտումնավորությունը, սնանկությունը և կեղծ ու հակահայկական բնույթը:

ՀԱՅՈՑ ԱՐԵՎԵԼԻՑ ԿՈՄԱՆՑ ՊԻՏԱՄԵՆԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԱՆՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՂԻՔԵԶԱՆԱԿԱՆ ՆԵՆԳԱԹՈՒՆՈՒՄԸ

1950-ական թվականներից սկսած ադրբեջանական պատմագրությունը շրջանառության է դրել և պատմական իրականության նենգափոխման նշանողի հետևողական բարձրացմամբ համառորեն զարգացնում է սերտորեն փոխկապակցված երկու հայագիտական թեզեր: Դրանք են. ա) Աղվանքն ընդգրկել է նաև Ուտիք և Արցախ նահանգները, բ) ադրբեջանցիներն աղվանների ուղղակի հետնորդներն ու ժառանգորդներն են:

Այս կեղծարարությամբ Մեծ Հայքի ի բնե հայկական ու հայաբնակ այդ նահանգներում ծնված միջնադարյան հայ գիտամշակութային բոլոր գործիչները հայտարարվել են աղվան, այսինքն՝ ադրբեջանցի: Դրանից բխում է, որ աղվանական (ադրբեջանական) է դիտարկվում ու յուրացվում նաև նրանց թողած հարուստ ու մեծարժեք գիտամշակութային ժառանգությունը:

Իրականում բուն Աղվանքն ընդգրկել է միայն Կուրի ձախափնյակը, մինչդեռ Ուտիքն ու Արցախը եղել են այդ գետի աջափնյակում և կոչվել են Հայոց արևելից կողմանք: V դարում Սասանյաններն այդ նահանգները միացրին Աղվանից մարզպանությանը, այսինքն՝ բուն Աղվանքին: Դրանից հետո այդ նահանգների զբաղեցրած տարածքն այն բուն Աղվանքից տարբերակելու համար սկսեց աշխարհագրականորեն կոչվել Հայոց աղվանից կողմանք, կամ Հայոց Աղվանք, սակայն դա բնավ տեղի հայության աղվանացում չէր նշանակում:

Ի տարբերություն Հայոց արևելից կողմանց հայության, բուն Աղվանքը բնակեցնող աղվանները, հատկապես արաբական տիրապետության շրջանում, էթնիկ ու դավանական ծովման ենթարկվելով, պատմական ասպարեզից արագորեն հեռացան: Հետևաբար, նրանց և Մ. Կ. Կեսին մեր տարածաշրջան ներխուժած թուրք-օղուզների՝ այժմյան ադրբեջանական թուրքերի իսկական նախնիների միջև որևէ գենետիկ կապ չկա: Ինչ վերաբերում է Ուտիք-Արցախում ծնված միջնադարյան հայ գիտամշակութային գործիչներին, ապա նրանք հայ էին ոչ միայն ազգությամբ, այլև իրենց մայր ժողովրդի ազգային շահերին ծառայող գործունեությամբ ու վաստակով:

ՈՌԻՔԵՆ ՍԱՀԱԿՅԱՆ
պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ

1914-1916 թթ. ՀԱՅ ԿԱՄԱՎՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԵՎ
ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ԽԵՂԱԹՅՈՒՐՈՒՄԸ ԹՈՒՐԶ ԵՎ ԱՐԻՔԵԶԱՆՏԻ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

1980-ական թվականներից և հատկապես հետագա տասնամյակներին թուրք պատմաբաններն ու քաղաքագետները զգալի ջանքեր են գործադրում, որպեսզի խեղաթյուրեն Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին հայ կամավորական շարժման և արևմտահայ ինքնապաշտպանական կոիվների պատմությունը: Թուրք պատմաբանները հրատարակում են զգալի թվով հոդվածներ, գրքեր, փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածուներ:

Սկսած 1990-ական թվականներից թուրք պատմաբաններին և քաղաքագետներին «օգնության» են հասնում նրանց ադրբեջանցի գործընկերները, որոնք սկսեցին մեծ ուշադրություն դարձնել 1914-1916թթ. իրադարձություններին: Անհրաժեշտ է նշել, որ ադրբեջանցի պատմաբանների «հետազոտությունները» գլխավորապես հիմնված են թուրքական փաստաթղթերի և հորինվածքների վրա:

Թուրք-ադրբեջանական պատմագրությունը հիմնականում հիմնվում է միասնական պատմական հայեցակարգի վրա, որը հիմքում երիտթուրքական պարագլուխներ Թալեաթ և Ջեմալ փաշաների կանխակալ հուշերն ու վստահություն չնեղընչող վիճակագրական տվյալներն են:

Թուրք և ադրբեջանցի պատմաբանները մշակել են միասնական տեսություն, որի նպատակն է՝ ապացուցել, որ պատերազմի տարիներին հայ կամավորներն իրականացրել են մահմեդական քաղաքացիական բնակչության զանգվածային կոտորածներ, իսկ թուրքահպատակ հայերն Անտանտի տերություններից ստանալով համապատասխան հրահանգներ և գործելով միասնական ծրագրով՝ նպատակ են ունեցել հարձակվելու թիկունքի հիմնարկությունների, հաղորդակցության ուղիների վրա, խռովություն բարձրացնելու և այլն: Սակայն վկայակոչված բոլոր պնդումները չեն համապատասխանում իրականությանը և չունեն որևէ լուրջ փաստաթղթային հիմնավորում: Վկայակոչ-

ված փաստաթղթերը և դեպքերն ամբողջությամբ կեղծված են և նպատակ ունեն արդարացնելու թուրքական իշխանությունների՝ հայերին բռնագաղթի ենթարկելու որոշումը՝ որպես ռազմական անհրաժեշտություն:

Թուրք և ադրբեջանցի պատմաբաններին օգնության է եկել Թուրքիայի զինված ուժերի գլխավոր շտաբը, որի կայքէջում տեղակայված են գրքեր, որոնք «բացահայտում են» հայ կամավորների և արևմտահայերի հանցագործությունները:

Անհրաժեշտ ենք համարում փաստել, որ թուրք և ադրբեջանցի պատմաբանները չեն «նկատում», որ Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի, Ավստրիայի, Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի և այլ երկրների արխիվներում պահպանվել են արժանահավատ փաստաթղթեր, որոնք վկայում են, որ Կովկասյան բանակի կազմում հայ կամավորները մարտնչել են թուրքական կանոնավոր բանակի և անկանոն քրդական կազմավորումների դեմ և չեն դիմել քաղաքացիական բնակչության զանգվածային ջարդերի: Այդ նույն աղբյուրները հաստատում են, որ 1915թ. արևմտահայերն ապստամբություններ չեն բարձրացրել, այլ զենքը ձեռքին պաշտպանել են իրենց ընտանիքները և իրենց կյանքը թուրքական կանոնավոր բանակի ու քրդական զինված ջոկատների հարձակումներից:

Կարելի է համոզվածությամբ փաստել, որ չնայած ծախսված դրամական միջոցներին, ո՛չ թուրք և ո՛չ էլ ադրբեջանցի պատմաբաններին չի հաջողվել մոլորեցնել համաշխարհային հասարակայնությանը:

**ԹԱՍԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ**

**ՍԱՐԱՂԱ. 20-ՐԴ ԴԱՐԱՎԵՐԶԻ ԳՈՂԳՈԹԱ (ԱՎԱՆԱՏԵՍՆԵՐԻ
ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝ 1992Թ. ԱՊՐԻԼԻ 10)**

Լեռնային Ղարաբաղի հայության նկատմամբ էթնիկական ճնշումների ու ազգագրական փոփոխությունների անթաքույց քաղաքականությունը հանգեցրեց 1988թ. փետրվարի 28-ին Սունգայիթում սանձազերծված հայերի սպանդին, որը շարունակվեց Բաքվում, Կիրովաբադում, Մինգեչաուրում, Շահումյանի շրջանում: Այդ արյունոտ շղթան ձգվեց ամբողջ երկրով մեկ, որի օղակներից մեկն էլ Մարաղան էր:

1995թ. ընթացքում Վանքում, Ստեփանակերտում և Նոր Մարաղայում մեր գրառած՝ Մարաղայի կոտորածի մասին ականատեսների, տուժածների ու պատանդվածների ցնցող վկայությունները պատմական կարևորագույն վավերագրեր են, վկայություն, ցուցմունք՝ Մարաղայի խաղաղ հայ բնակչության նկատմամբ Ադրբեջանի զինված ստորաբաժանումների իրագործած ցեղասպանության իմաստով:

Ադրբեջանի քաղաքական վերնախավը հետևողականորեն իրագործում է ապատեղեկատվական ռազմավարություն: Պետական քարոզչական մեքենան, իր քաղաքացիների զանգվածային գիտակցությունը պղտորելով հայերի՝ այսպես կոչված «ադրբեջանցիներին ցեղասպանելու մասին» առասպելներով, խեղաթյուրում է ճշմարտությունը: Վանդալիզմի, ցեղասպանության մեղքը բարդելով տուժող կողմի վրա՝ Ադրբեջանն աշխարհին ներկայանում է զոհի կեցվածքով:

Մի դեպքում Ադրբեջանը շանտաժի է ենթարկում Հայաստանին և կոնֆլիկտի կարգավորմանը ներգրավված երկրներին, մյուս դեպքում՝ տեղեկատվական-հաղորդակցական տարածությունն ու ռեսուրսները ծառայեցնում է միջազգային հանրությանը մոլորեցնելու համար: Մեր զեկուցման նպատակն է Մարաղայի օրինակով ցույց տալ, որ Ադրբեջանի ապատեղեկատվական մարտավարությունը հղի է անկանխատեսելի վտանգներով ոչ միայն Ղարաբաղյան հիմնախնդրում հակամարտող կողմերի համար, այլև տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական բարդ խնդիրների հանգուցալուծման առումով:

Չնայած միջազգային բազմաթիվ կոնվենցիաներով ու պայմանագրերով մարդու իրավունքների խախտումների համար ամրագրված պատասխանատվությանը՝ նորօրյա հակահայկական կոտորածները ցայսօր չեն ստացել թե՛ տարածաշրջանի հիմնախնդիրներով զբաղվող հանձնախմբերի և թե՛ համաշխարհային հանրության քաղաքական գնահատականը:

ԱՐՑԱԿԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՆԵՆԳԱՓՈՒՆՈՒՄԸ
ԱՂՐԲԵԶԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Արցախի մելիքությունների պատմությունը հայոց պատմության կարևորագույն օղակներից է: Հայոց անկախ պետականության բացակայության պայմաններում Արցախի մելիքությունները մնացել էին այն միակ ուժը, որոնց հենքի վրա հնարավորության դեպքում կարող էր վերականգնվել Հայոց պետությունը:

Գաղտնիք չէ, որ աղբբեջանական պատմագրությունը տարիներ շարունակ ջանք ու եռանդ չի խնայում Հայաստանի պատմությունն ու ամեն հայկականը խեղաթյուրելու և ծուռ հայելու մեջ ներկայացնելու համար:

Այդ առումով, աղբբեջանական պատմաշինարարության հիմնական թիրախներից մեկը, հասկանալի պատճառներով, հայոց Արցախն է՝ իր անցյալով ու ներկայով: Չկա Արցախի պատմության թեկուզ և մի շրջափուլ, որը հետևողականորեն կեղծած չլինեն աղբբեջանցի պատմաբանները: Նրանց զեղծարարության հիմնական թեմաներից է հատկապես Արցախում հայոց պետականության դրսևորումների՝ Խամսայի մելիքությունների պատմությունը: Այդ թեմայով Աղբբեջանում և նրանից դուրս հրապարակվում են «աշխատություններ», որոնցում, հակառակ առկա պատմագրական մեծաթիվ սկզբնաղբբյուրներին և պատմագիտական գրականությանը, Արցախի մելիքությունները ներկայացվում են որպես, այսպես կոչված, աղվանական կազմավորումներ: Այդ հակազիտական աշխատություններն աղբբեջանական քարոզչամեքենան թարգմանում է տարբեր լեզուներով և տարածում աշխարհով մեկ:

Սույն զեկուցման մեջ բազմաթիվ փաստերի վկայակոչմամբ մերկացվում են Արցախի մելիքությունների XVII–XIXդդ. պատմության վերաբերյալ աղբբեջանցի պատմաշինարարների կեղծիքները և պատմագրական սկզբնաղբբյուրների ու գիտական գրականության հիման վրա բացահայտվում է դրանց շինծու «տեսությունների» սնանկությունը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՈՆԱԵՆԱՐԿԻ ԺԱՅՈՒՊԱՏԿԵՐՆԵՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԺԱՌՆԳԱԿԱՆ ՊԱՏԿԱՆԵՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՆԳԱՓՈՒՆՈՒՄԸ ԹՈՒՐԹ-
ԱՂՐԲԵԶԱՆԱԿԱՆ ԿԵՂԾԱՐԱՐՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

1. Հնագիտական հուշարձանները, մասնավորապես՝ ժայռապատկերները Հայկական լեռնաշխարհի (մոտ 400 հազար կմ²) և հայ ազգի VII-I հազ. պատմական իրականության բացահայտման կարևորագույն մշակութաբանական սկզբնաղբբյուր են: Ժայռապատկեր կերտողները էթնոմշակութային առումով միասնական էին, դրանց արարողները բազում հազարամյակներ նստակյաց են եղել, և Հայկական լեռնաշխարհը ժայռափորագրման օրրան է:

2. Արևելյան Հայաստանի բռնազավթված տարածքներից ժայռապատկերներով առատ է Նախիջևանը: Արևմտյան Հայաստանում ժայռապատկերային շատ հնավայրեր կան Վանանդում, Կաղզվանում, Իգդիրի մոտ, Արածանիի ակունքներում, Խնուսում, Վանի շրջակայքում, Կորդուքում, Հայոց Միջագետքում և այլ վայրերում: Հայկական լեռնաշխարհի բնիկ հայ ազգը, ստեղծողը, կրողն ու տերն է այդ ամբողջական մշակույթի:

3. Մշակութակործան եղեռնի ձևով թուրք ցեղասպան քաղաքականության շարունակման զոհը դարձավ հայկական ճարտարապետական, ձեռագրական, ազգագրական ժառանգության մեծ մասը: Հետեղեռնյան տարիներին աշխարհաքաղաքական ու կայսերապաշտական շահեր հետամտող հանրապետական թուրքիան և Աղբբեջանը որդեգրեցին ցեղասպանության փաստի ժխտման, հայոց տեղաբնակության և մշտագոյության նյութեղեն կրողների նպատակային վերացման պետական քաղաքականություն:

ԱՂՐԲԵՋԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՈՒՂԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեկույցում քննության է առնված Աղրբեջանի նավթային դիվանագիտության բնույթը, մասնավորապես, ինչպես է Աղրբեջանը, նավթային գործոնն օգտագործելով, փորձում մեկուսացնել ՀՀ-ին և ԼՂՀ-ին: Նավթային դիվանագիտության իմաստը Աղրբեջանի արտաքին գործերի նախկին նախարար Հասան Հասանովը 1990-ական թվականների կեսերին բացատրում էր հետևյալ կերպ. քանի որ Պարսից ծոցի պատերազմը վկայեց, որ միջազգային հանրությունը հետևողականորեն և վճռականորեն է գործում է ներգակիրներով հարուստ տարածաշրջաններում, հետևաբար Աղրբեջանի հարուստ պաշարների ու միջազգային տնտեսական կապերի պայմաններում դա կարող է նախազգուշացնող դեր կատարել Հարավային Կովկասում դրությունը ապակայունացնելու փորձ անողի համար: Այդ իսկ նպատակով Աղրբեջանի իշխանությունները միտումնավոր մի քանի անգամ ուռճացված են ներկայացնում իրենց երկրի նավթային պաշարները:

Արտասահմանում գործող աղրբեջանական դեսպանատները նույնպես լծված են հակահայկական քարոզչություն ծավալելու գործով: Աղրբեջանի իշխանությունները միջոցներ են տրամադրում աղրբեջանական սփյուռքի կազմակերպման համար՝ որպես հայկական սփյուռքի հակալիզի:

2007թ. մայիսին հաստատված Աղրբեջանի ազգային անվտանգության հայեցակարգը, որն իրականում հակահայկական քաղաքականության ծրագիր է, մեկ անգամ ևս ապացուցեց, թե որքան վտանգավոր է Աղրբեջանի ղեկավարության վարած քաղաքականությունը Հարավային Կովկասի կայունության համար:

ԱՂՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Աղրբեջանի պետական քարոզչամեքենայի իրականացրած հակահայկական արշավի շրջանակներում կարևոր տեղ ունեն իրական և երևակայելի աշխարհաքաղաքական, այդ թվում և տարածաշրջանային դասավորվածություններին առնչված տարբեր տեսակի կեղծարարությունները: Դրանց առանձնահատկությունն այն է, որ եթե աղրբեջանական հակահայկական քարոզչության այլ ուղղություններ, մասնավորապես ատելության սերմանումը, դարաբաղյան հիմնախնդրի ուժային լուծման կոչերը և այլն, նախատեսված են «ներքին օգտագործման», այսինքն գլխավորապես իրենց բնակչությանը մոլորեցնելու համար, ապա «աշխարհաքաղաքական» ուղղությունը հասցեագրված է արտաքին աշխարհին:

Տվյալ գեկույցի հեղինակի նպատակն է վերլուծել, թե վերջին տարիներին աշխարհում և տարածաշրջանում տեղի ունեցող զարգացումների ու փոփոխությունների ազդեցությամբ ինչպիսի կերպարանափոխություններ է ապրել աղրբեջանական քարոզչության նշված ուղղությունը:

Մասնավորապես ակնհայտ է, որ եթե նախորդ դարի վերջին այն սահմանափակվում էր միջազգային հանրությանն ուղղված կոչերով. «ապահովել Աղրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը»՝ ճնշում գործադրելով «իշխանությունների» վրա, ապա արդեն 21-րդ դարի սկզբին Բաքվի քարոզչության տոնայնությունն ու հատկապես բովանդակությունը կտրուկ փոխվել են: Նշվածը վերաբերում է հատկապես տարածաշրջանում առկա Ռուսաստանի «բացասական» դերի անկմանը, «Աղրբեջանի գործոնի աճին», որի շնորհիվ, ինչպես ակնկալվում է Բաքվում, ո՛չ հարևան երկրները, ո՛չ էլ գերտերությունները այլևս չեն խոչընդոտի Աղրբեջանին ռազմական եղանակով լուծելու իր տարածքային ամբողջականության խնդիրը:

Հայկական ՋԼՄ-ների և քաղաքագիտական շրջանների գլխավոր նպատակը պետք է լինի թե այդպիսի անհեթեթ կեղծարարությունների բացահայտումը, և թե այն վտանգների մատնանշումը, որ պարունակում են դրանք տարածաշրջանի և հետխորհրդային տարածքի համար:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЭТНИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ ТАК НАЗЫВАЕМОЙ КАВКАЗСКОЙ АЛБАНИИ

1. В историографии укоренилась точка зрения, что якобы в Восточном Закавказье существовал народ, называвшийся "албанами" или "алуанами", название которого и перешло на название государства Албания или Алуанк. И поскольку в работе Мовсеса Хоренаци "История Армении" Алуанком называется территория Утика и Арцаха, находящаяся на востоке Великой Армении, некоторые, и в частности, азербайджанские историки, выдвигают версию о том, что якобы Алуанское царство первоначально располагалось не только на левобережье реки Куры, но и на правобережье, и что это правобережье было завоевано у албанцев (алуанцев) армянским царем Артасесом Первым или Тиграном Великим. Изучение трудов Отца истории Армении, однако, приводит к тому, что наименование "Алуанк" произошло от формы творительного падежа существительного ал' (соль), которое звучит как алу, что означает "соленый, приправленный солью, то есть вкусный, сладкий (ниже будет показано, что оно означает также и "плодородный")". Падежной форме алу предшествовала форма алов, которую позаимствовали еще до армянской письменности грузины и создали слово гааловеба, что означало "делать сладким, вкусным." Однако форме слова алов ранее предшествовала другая - алоб, которая впоследствии и стала основой для образования географического названия Алобанк. Армяне называли Алобанком территорию областей Утика и Арцаха, находящуюся на правобережье реки Куры. К этому же времени на вопрос воинов римского полководца Помпея: "Что за страна - на левобережье Куры?" Армяне отвечают: "Алобанк", то есть страна плодородного поля, так как они левобережье реки Куры, считали лишь продолжением плодородной равнины правобережья реки Куры. Римляне же под влиянием наименований стран Албания в Шотландии и Галлии, а также гор Албанус монс в Италии превратили Алобанк в Албанию. Это название и оставалось неизменным в греко-римском мире, между тем в

армянском языке по ходу исторического развития произошла трансформация: Алобанк вначале превратился в Алованк, а позднее - в Алуанк. Так что названия эти имеют сугубо армянское происхождение и обозначают в географическом смысле - страна плодородного поля. Неслучайно, что Сасанидская Персия, завладев Восточным и Центральным Закавказьем и превратив их в марзпанства (наместничества - Б.А.), называет отдаленное восточное марзпанство марзпанством Рана или Арана, то есть марзпанством поля, что, несомненно, соотносится с армянским значением названия Алуанк (плодородное поле).

2. Согласно греко-римским источникам, появившееся на левобережье реки Куры государство Албания, возникло в конце 2-ого века до н.э. или в начале 1-ого века. О том, как называли государство жители так называемой Албании, неизвестно. Однако, когда пало это царство, не нашлось ни одного племени, которое бы называлось алуан или албан. Вполне возможно, что название это носило какое-либо племя, канувшее в Лету. В 1-ом веке под натиском аланских племен Восточное Закавказье наводняется кавказоязычными племенами, вторгшимися с Северного Кавказа, которые коренным образом меняют этнический облик края. Среди них выделяются гаргарейцы, удины и другие. Во 2-ом веке Восточное Закавказье завоевывается ираноязычными массагетскими или мазкутскими племенами, под натиском которых гаргарейцы, удины и другие племена перемещаются на запад, заняв территории вокруг города Нухи (Шаки). Мазкутам удается также занять и западную часть страны, в результате чего государство начинает называться армянами Мазкутским Царством или традиционно Алуанком. Когда персы завладели Мазкутским царством, они вывели из его состава восточную ираноязычную часть, сохранив царство лишь в его западной и центральной части. Вероятно, оно называлось Гаргарейским царством, поскольку неслучайно Месроп Маштоц создал письменность для гортанного языка гаргарейцев, несмотря на то, что в источниках большей частью эту письменность встречаешь под названием албанской.

3. Из-за того, что по ходу истории спутались этнонимы албаны и массагеты (мазкуты), произошла некоторая неразбериха. Так, историограф 2-ого века Арриан упоминает албанов или албанцев в сражении при Гавгамелах в 331 г. до н.э. Однако другой автор 1-ого века

Курций Руф абсолютно не имеет сообщения об албанах и участниками сражения считает массагетов. Вывод отсюда один: Арриан, под влиянием факта завоевания Албании массагетами, их название заменяет на албанцев. Подобного типа путаницу встречаем и у историографа 3-го века Солина, который утверждает, что Александру Македонскому албанский царь якобы подарил двух псов-слонов. В действительности же - опять путаница в этнонимах албан и массагет.

4. Согласно греческому географу Страбону Албания была государственным образованием, объединяющим 26 племен, говорящих на разных языках. Однако гаргарейцы и удины, к примеру, во времена Страбона все еще жили на Северном Кавказе и по этой причине не могли состоять в союзе албанских племен. То же самое можно сказать и о других племенах. Иначе говоря, первоисточники не сохранили сведений об упомянутых Страбоном 26-ти племенах. Судя по первоисточникам, на территории Кавказской Албании жили в основном ираноязычные и частично кавказоязычные племена. Не исключено, что племена эти, которых Мовсес Хоренаци считает "пришельцами", не называя имен, явились первой волной вторжения массагетских племен в Закавказье.

Исходя из вышесказанного, можно предположить, что в первый период существования так называемого Албанского государства оно называлось государством массагетов или мазкутов. После обоснования в Закавказье гаргарейцев, удинов и других кавказоязычных племен оно стало называться Гаргарейским царством. Затем снова в результате вторичного завоевания со стороны мазкутов - Мазкутским. Нелишне кажется здесь упоминание о том, что историограф Агафангел считает Гугарского или Северного бдешха (военачальника) бдешхом против мазкутов (дословно "со стороны мазкутов"). Но сами армяне во все времена пользовались только географическим названием этой страны, называя ее страной плодородного поля или Алуанком.

BABKEN HARUTYUNYAN
corresponding member of NAS RA

SOME ASPECTS OF ETHNIC STORIES OF SO-CALLED CAUCASIAN ALBANIA

АШОТ МЕЛКОНЯН
член-корреспондент НАН РА

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ФАЛЬСИФИКАЦИИ ИСТОРИИ В ТУРЕЦКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Перед основанной в 20-х гг. XX в. официальной турецкой историографией с самого начала первым президентом Республики Турции была поставлена задача всячески "доказать", что Малую Азию и Западную Армению (называемую турками "Восточная Анатолия") тюркский этнос населял с ранних времен и является носителем истории и культуры этого региона. Чтобы придать "научное" содержание этой сфабрикованной "теории" и с целью пересмотра общеизвестной концепции о прищлости тюркских племен, турецкие историки задеиствовали метод присвоения истории народов (хетты, каппадокийцы, вифинийцы, пергамцы, финикийцы, армяне, сирийцы, греки и др.), живших на территории современной Турции, или же вообще - отрицания их существования.

Примечательно, что до того как историки начали применять вышеупомянутую "концепцию", в первые годы кемалистского движения турецкие деятели уже пустили в оборот ложь о существовании турецких государств в древности. Не случайно, что в конце сентября 1921г., во время открытия конференции в Карсе, председатель турецкой делегации Кязим Карабекир "напомнил" присутствующим, что они находятся на турецкой земле, где его соотечественники в свое время создали одно из древнейших государств региона - Урарту. В турецком историческом сочинительстве особое место было предоставлено армянской истории в основе которого было вновь поставлено искажение демографических и других проблем. Турецкий историк Эсам Урас, фальсифицируя факты, твердил, что армянский этнос ни в какой исторический период не составлял большинства в регионе и что в отношении армян не был совершен геноцид в Османской империи.

В течение последних десятилетий, в связи с углублением победоносного шествия признания и осуждения геноцида на международной арене, турецкие фальсификаторы даже сочинили "тео-

рию", согласно которой армяне совершили геноцид по отношению к туркам. Одним из крупных представителей этой "концепции" стал занимавший до последнего времени пост президента "Турецкого историографического общества" Юсуф Халаджоглу.

Освоив вышеупомянутые ухищрения своих турецких коллег, еще в советский период азербайджанцы во главе с Зия Буннатомым создали подобную модель для истории Закавказья. Вместо древних малоазиатских народов, в данном случае предками азербайджанцев были объявлены алуанцы (албаны), жившие на левобережье Куры до хребта Большого Кавказа. Между тем, исчезновение последних в средневековье с исторической арены было объявлено как следствие "ассимиляционной" националистической политики армян. Постепенно было присвоено название, находящейся к югу от Аракса области иранский Атрпатакан (Атропатена), не имеющей никакой связи с современным Азербайджаном. Вскоре были объявлены "азербайджанскими" также армянский Утик, Арцах и Сюник, а также памятники культурного наследия народов Восточного Закавказья – лезгинов, талышей, авар, татов, курдов, персов и др. После провозглашения независимости, по непосредственной указке алиевской власти азербайджанская историография оказалась вне всякого научного контроля и своей беспредельной фантазией превзошла даже турецкую историографию.

"Азербайджанскими" были провозглашены все существовавшие в Закавказье и сопредельных областях иранские, армянские и другие государственные образования, история и культура живших на этих территориях народов.

ASHOT MELQONYAN
PhD in historical sciences
Institute of History of NAS RA

METHODOLOGICAL BASIS OF FALSIFICATION OF HISTORY IN TURKISH-AZERBAIJANI HISTORIOGRAPHY

АЛЬБЕРТ ХАРАТЯН
член-корреспондент НАН РА

ПРОПАГАНДИСТСКИЕ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ТУРЕЦКИХ СТОРИКОВ (период с 1860-го по 1923 гг.)

Начиная с 30-х годов прошлого века турецкие историки занимаются глобальной фальсификацией вопросов армянской истории. Несколько поколений членов турецкого исторического общества (Мехмед Кёпрюлю, Таиб Гёкбилгил, Шинаси Алтндах, Юсуф Байор, Энвер Карал, Сади Кочаш, Эсам Урас, Билял Шимшир и другие) на протяжении многих десятилетий выступают с фальсификацией следующих проблем:

1. западные армяне не вели национально-освободительной борьбы, а имевшие место волнения были спровоцированы внешними силами;

2. османцы проявляли к армянам отеческую заботу, и, в особенности, начиная с периода танзимата (1839-1856 гг.) армянам предоставлялись высокие государственные должности;

3. в Османской Турции так высоко ценили западных армян, что султан Абдул Азиз преподнес им даже Конституцию (1860, 1863), которой лишены были сами турки;

4. турки отрицают факт погромов 1894-1896 годов, а также резню армян в Адане, указывая лишь на столкновения между армянами и мусульманами, сопровождавшиеся равными потерями для обеих сторон;

5. вышеназванная фальсификация была введена в обиход начиная с 1918 г., когда в Константинополе начался судебный процесс над младотурками, и эти ложные факты были сфабрикованы турецкими адвокатами;

6. возрождение подобных фальсификаций имеет место и в наши дни, турецкие историки всячески пытаются отрицать факт геноцида армян.

Следует отметить, что фальсификации, муслируемые официальной турецкой историографией, начиная с 1990-х гг. дали серьезную трещину, поскольку на исторической арене появились турецкие историки, признающие факт геноцида (Танер Акчам, Орхам Памук).

ALBERT KHARATYAN
PhD in historical sciences
Institute of History of NAS RA

PROPAGANDISTIC FALSIFICATION OF TURKISH HISTORIANS
(from 1860s-1923)

АРТУР АТАНЕСЯН
доктор политических наук, ЕГУ

СОВРЕМЕННЫЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ФАЛЬСИФИКАЦИИ
АРМЯНСКОЙ ИСТОРИИ

Фальсификация Азербайджаном исторических событий и фактов преследует две основные цели—достижение превосходства в информационном поле вокруг карабахского конфликта, а также формирование национальной и государственной идентичности Азербайджана и азербайджанцев.

Стратегия подстраивания истории под цели и задачи современного азербайджанского государства путем видоизменения, замещения информации об исторических событиях далекого и недавнего прошлого, придумывания новых фактов и мифов об Азербайджане и азербайджанцах с охватом широких территориальных и временных рамок, реализуется на уровне как государственных органов власти, посольств и консульств Азербайджана, академических кругов, организаций и фондов (например, Фондом Геудара Алиева), так и неправительственными организациями.

Кроме того, фальсификацией истории и созданием позитивного имиджа Азербайджана во внешнем информационном поле активно занимаются периодически создаваемые в зарубежных странах (пока, в основном, на территории РФ и других постсоветских стран) так называемые центры культуры Азербайджана, вокруг которых, как правило, сплачиваются представители азербайджанских общин, состоящих в основном из переехавших туда из Азербайджана после развала СССР трудовых мигрантов и их семей.

Необходимо отметить, что фальсификация Азербайджаном исторических событий и фактов в свою пользу происходит во вред другим странам с богатым историческим наследием, в основном, в ущерб Армении, затем Ирана, а также ряда других народов, проживающих на Кавказе. Историческая ложь и современное мифотворчество, активно наращиваемые в азербайджанских информационных центрах, нацелены на переосмысление истории кавказских народов с акцентом на преувеличение роли Азербайджана и принижение культурно-исторического наследия других народов, вплоть до приписывания этого наследия Азербайджану.

Важно отметить, что переписыванием истории занимается не только политическая пропаганда Азербайджана, но этой цели служат также научно-академические круги Азербайджана и финансируемые им некоторые иностранные ученые, что по своей сути противоречит принципу научной объективности и непредвзятости, делает из науки ангажированную служанку узких политических интересов, однако, полностью соответствует тоталитарности политического строя в Азербайджане.

Современный процесс фальсификации истории Азербайджаном в качестве стратегии строится по следующей схеме:

1. Представить Азербайджан в многократно растянутых территориальных и временных рамках путем "нахождения" новых исторических фактов о существовании Азербайджанского государства с давних времен, упоминаний об Азербайджане в древних манускриптах, приписывания ему исторических событий, что делает Азербайджан "древним".

2. Представляя современную интерпретацию истории о древности Азербайджанского государства, обосновывается изначальность присутствия азербайджанского этноса на территории всего Кавказа, включая территории, принадлежащие другим государствам, в частности, Армении.

3. Путем обоснования присутствия азербайджанцев на территории всего региона, Азербайджан пытается обеспечить информационную поддержку своих территориальных претензий к другим государствам, в частности, Армении и Ирану, что и является конечной целью фальсификации истории.

Таким образом, стратегия фальсификации истории Азербайджаном имеет целью укрепление на Кавказе нового государства Азербайджан, безусловно, за счет и в ущерб прежде всего Армении, и является прямой угрозой безопасности Армении и НКР.

ARTHUR ATANESYAN
PhD in political sciences, YSU

CURRENT AZERBAIJANIAN FALSIFICATIONS OF ARMENIAN HISTORY

МГЕР КАРАПЕТЯН
доктор исторических наук, АГПУ
ЭДИК ГЕВОРКЯН
Кандидат исторических наук, АГПУ

РАЗОБЛАЧЕНИЕ ТУРЕЦКОЙ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ИСТОРИИ В АРМЯНСКОЙ ИСТОИОГРАФИИ

Фальсификация истории армянского народа различных эпох турками берет свое начало параллельно с формированием реакционной идеологии пантюркизма.

Несмотря на идеологические запреты, советским армянским историкам удалось осуществить значительную работу в области разоблачения турецких фальсификаторов. К этой проблеме одним из первых, еще в 1955 году, обратился академик Мкртич Нерсисян.

С точки зрения разоблачения турецкой фальсификации истории значительным шагом является публикация совместного труда Е. Саркисяна и Р. Саакяна.

В деле нанесены должного отпора турецким фальсификаторам древней и средневековой истории Армении весомый вклад имеет академик М. Зулалян. Он анализирует труды турецких историков Гюналтая, Тогана, Ураса, Кырзыюглу, Энгина, Кочаша и показывает, что они не имеют ничего общего с наукой.

В 1998 году академик М. Нерсисян посвятил отдельную книгу разоблачению турецких и протурецких фальсификаторов истории.

Обобщающее значение имеет специальный труд знаменитого зарубежного армянского историка Ваагна Дадряна против турецких попыток отрицания геноцида армян.

MHER KARAPETYAN
PhD in historical sciences, ASPU
E. GEVORGYAN
candidate of historical sciences, ASPU

THE DENUNCIATION OF THE TURKISH FALSIFICATION OF HISTORY IN THE ARMENIAN HISTORIOGRAPHY

АРМЕНОВЕДЧЕСКИЕ ТЕМЫ В ТУРЕЦКОЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Энциклопедический журнал "TARİHveTOPLUM" один из самых известных периодических турецких изданий, где арменоведческие статьи в течении последних 3 десятилетий составляют солидное число. Их авторы - турецкие ученые, не только турецкой и армянской национальности. В ряде статей, касающихся этногенеза армянского народа и некоторых ключевых вопросов армянского культурного наследия, авторы всячески пытаются исказить историческую правду, представив его как турецкое явление. До конца своей жизни известный стамбульский историограф и один из постоянных авторов "TARİHveTOPLUM" Геворк Памбукчян (Kevork Pambukdjyan), смог по достоинству опровергнуть все нападки, представляя армянскую историю, культуру на фоне достоверных фактов.

HASMIK STEPANYAN
PhD in historical sciences
Institute of Oriental Studies NAS RA

ARMENOLOGICAL THEMES IN TURKISH ENCYCLOPEDIAS LITERATURE

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ «ТЕОРИЯ» ГРАБЕЖА КУЛЬТУРЫ

1. Не секрет, что азербайджанцы, поздно обосновавшийся в Закавказье кочевой в прошлом народ, не располагая восходящими к ранним эпохам более или менее значительными культурными, в частности литературно-художественными, ценностями, свыше полувека назад начали восполнять эту лакуну за счёт других народов (в первую очередь персидского и армянского). Надо признать, им удалось уже присвоить себе многое. Лучшее тому подтверждение – «азербайджанизация» выдающегося персидского писателя XII–XIII вв. Низами Гянджеви.

2. Если в годы пребывания в едином советском государстве, когда господствовала коммунистическая идеология и всему, что происходило в стране, задавало тон московское руководство КПСС, то есть имелись определённые правила игры, и азербайджанцы (и не только они) не могли совсем их игнорировать и действовать, как им заблагорассудится, то в постсоветские годы сложилась совершенно иная картина. Избавившись от хорошо ли, плохо ли сдерживавшей их московской узды, наши соседи уже не довольствуются одной только практикой грабежа в сфере культуры, но и пытаются придать ей «теоретическое» обоснование и ни перед чем при этом не останавливаются.

3. Конечно, в других обстоятельствах можно было бы пре небречь этим. Учитывая, однако, что в условиях нынешнего господства информационных технологий у многих, к сожалению, отсутствует навык подвергать полученную информацию критическому анализу, мы вынуждены обратиться к одному весьма своеобразному азербайджанскому толкованию истории художественной литературы, которое, по сути, являет собою не что иное, как попытку обосновать и оправдать грабёж в сфере культуры.

4. Не касаясь основного содержания доклада, здесь я полагаю необходимым остановиться на одном лишь из этих «теоретических» обоснований. В предисловии к недавно (2009) изданному в

Москве объёмистому сборнику, куда включены «азербайджанский» фольклор и литературные памятники, читаем: «Равно как все природно-естественные богатства колыбели человеческой цивилизации планеты Земля относятся ко всему человечеству независимо от того, живёт ли на той территории тот или иной народ, конкретная этническая группа, по этой же причине сокровищница культурно-нравственных ценностей принадлежит всему человечеству, а не отдельным народам, конкретно создавшим какую-либо частичку шедевров мировой культуры». Надо ли говорить, что приведённая мысль – полный абсурд и вопиющая ложь? Во-первых, нельзя ставить знак равенства между природными богатствами земных недр и созданными на земле духовно-культурными ценностями, а во-вторых, ни одно из природных богатств на свете не принадлежит в равной мере человечеству в целом, культурные же ценности – тем более. И в-третьих, будь всё так, как на том настаивают почтенные учёные, тогда нефть и газ азербайджанских недр не стали бы козырем при разрешении политических конфликтов, а тысячи хачкаров с армянского кладбища в старой Джуге (Джультфе), как и другие армянские памятники, – жертвами вандализма.

HRACHIK MIRZOYAN
PhD in philosophical sciences, YSU

AN AZERBAIJAN "THEORY" OF CULTURE'S ROBBERY

ДАВИД КЕРТМЕНДЖЯН
доктор архитектуры,
Институт искусств НАН РА

АРМЯНСКАЯ АРХИТЕКТУРА МЕЖДУ РЕАЛЬНОСТЬЮ И ФАЛЬСИФИКАЦИЕЙ

В исследование армянской архитектуры в течение последних десятилетий вмешался азербайджанский фактор, который можно определить как интервенцию, или политику захвата. Подвергаются опасности достижения исследовательской мысли за 200 лет. Необходимо принять срочные меры, чтоб спасти ситуацию и уберечь всемирное наследие от фальсификации данных.

В настоящем исследовании проводится сравнительный анализ особенностей армянской архитектуры и азербайджанской архитектуры до и после упомянутого периода.

Идеологическая интервенция в азербайджанских публикациях характеризуется поступательным развитием от общего к частному и включает в себя: подведение исторической подоплеки, искажение хронологии в вопросах региональной принадлежности и градостроительства, манипулирование стилистикой и датировкой. Как правило, все азербайджанские исследования прибегают к самым современным средствам пропаганды, поскольку не обладают научными фактами. В них представляются скорее гипотезы, или, в лучшем случае, возможные версии фактов с неубедительным толкованием.

Выводы:

1. История армянской архитектуры, так же как и история азербайджанской архитектуры в своем подлинном варианте, являются составляющими мирового наследия. Их содержание – достоверная реальность. Оно может быть изменено только при наличии достаточных доказательств.

2. В течение последних десятилетий в азербайджанских публикациях открыто видоизменяется подлинная история. В них очевидна политическая мотивация, подпитываемая антигуманистической позицией и антинаучными методами.

3. Подобная политика упомянутых публикаций породила расхождения в концепциях и нарушения в системе и привела к двойственному прочтению истории архитектуры Азербайджана. Тем самым азербайджанская интервенция разоблачила себя, а ее политическая миссия провалилась.

DAVID KERTMENJYAN,
PhD in architecture,
N.A. Sc. RA, Institute of Art

ARMENIAN ARCHITECTURE BETWEEN REALITY & FALSIFICATION

ГЕВОРК СТЕПАНЯН
доктор исторических наук, ИИ НАН РА

ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ДЕМОГРАФИИ ВОСТОЧНОГО ЗАКАВКАЗЬЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

На протяжении десятилетий в официальной азербайджанской историографии (А.Алекперов, З.Буниатов, Ф.Мамедова, Р.Геюшев, Р.Меликов, А.Сумбатзаде и др.), в целях удревления истории "азербайджанского народа", делались попытки присвоения этнокультурной и политической истории Восточного Закавказья.

Азербайджанская историография умалчивала факт существования на левобережье Куры, начиная с древних времен, равно как и в XIX – начале XX вв., многочисленного армянского этноса.

Преследуя не имеющие ничего общего с исторической реальностью политические цели, публикации азербайджанских "демографов" изобилуют неточными подсчетами и искаженными данными, комментируемыми с националистических позиций. Более того, они не гнушаются в том числе умышленной фальсификацией материалов по этнодемографии городов (Шамахи, Нухи, Баку и т. д.), публикуемых в официальных статистических справочниках. За последний период азербайджанская историография (С. Ашурбеули, Г.Абдулаев, Ф.Тагиев и др.) особое место уделяет, в частности, вопросам этнодемографии Баку в XVIII-XIX вв., испуленно пытаясь обосновать миф о том, что "азербайджанцы издревле" жили в Баку.

GEVORG STEPANYAN
PhD in historical sciences
Institute of History of NAS RA

FALSIFICATION OF THE DEMOGRAPHY OF EASTERN TRANSCAUCASUS BY AZERBAIJANIAN HISTORIANS

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ПОГРОМОВ В СУМГАИТЕ И БАКУ

Общеизвестно, что в феврале 1988 года в ответ на мирные и законные требования арцахских армян о самоопределении, Азербайджанское руководство ответило насилием, погромами, выселением. Осуществленные погромы в Сумгаите, Кировабаде и Баку имели целью не только выселить армян из своих законных мест проживания, из Карабаха в целом, но и уничтожить на корню саму идею самоопределения. В эти дни многие преступные лидеры буквально призывали народ становиться под лозунг: "Смерть армянам!". При преступном попустительстве властей погромы армян длились дни. Так в Баку они начались 13-ого января и продолжались 7 дней.

Накануне распада СССР в Азербайджане активизировалась антиармянская пропаганда, которая усилилась в связи с требованием арцахских армян о пересмотре статуса Нагорного Карабаха. Погромы в 1988-1990 гг. в Сумгаите, Кировабаде и Баку, подстрекаемые антиармянской истерией, были спровоцированы на фоне информационной фальсификации имевших место событий в Нагорном Карабахе. Согласно пропаганде властей на территории Карабаха осуществлялись "зверства" армян по отношению к проживающим там азербайджанцам. Подобная политика имела целью, во-первых, настроить народные массы против армянских сепаратистов и воодушевить их на борьбу против агрессоров; во-вторых, добиться освобождения "насилно захваченных" территорий и "вбить" в общественное сознание идею о неизбежности скорейшей победы.

По официальным данным в результате погромов в Сумгаите погибло 32 армянина, на самом деле число погибших (по записям моргов) достигло 115 человек. Только 3 дела было передано в Верховный Суд СССР. Материальный ущерб составил 216 тысяч рублей. Свидетельства очевидцев представили мировой обществен-

ности истинное лицо преступников. Казалось, что палачи во всеуслышание будут осуждены, между тем обвинительные приговоры 94-х обвиняемых по 30-и уголовным делам так и остались без вердикта. В Москве было расследовано лишь одно дело. Суд вынес смертный приговор одному из преступников, об остальных нет никаких сведений по сей день. Фактически ни один политический, государственный, партийный деятель, будь то Алиев, Искендеров, Сулейманов, Мамедов или Везиров – не привлекались к ответственности в судебном порядке за чудовищные преступления перед мирным народом. А ведь только в Баку за принадлежность армянской национальности было убито около 200 человек (по другим источникам – от 300 до 400 человек). И ни одного уголовного дела не было возбуждено! Москва не пожелала выявить ни истинных виновников, ни вдохновлявших их вождей. Более того в Азербайджане преступники были возведены в национальные герои. И все это на фоне молчаливого попустительства генерального прокурора СССР А.Сухарева.

Идейным продолжением политики отрицания организованных погромов и геноцида армян в Сумгаите, Кировабаде и Баку стала пропаганда собственных фальсификаций и обвинения в убийствах азербайджанцев и "геноциде" в Нагорном Карабахе. Азербайджанцев, погибших во время усмирения озверевших банд в Баку подразделениями советской армии, представляли в качестве жертв армянской агрессии. Все это и по сей день используется в нагнетании антиармянской истерии в Азербайджане. Имевшие место события зачастую представляются оторванными от контекста, упоминание о них, как правило, начинаются с 20-ого января, умалчивая погромы и насильственное выселение армян с 13-ого января, забывая, что именно вследствие этого в Баку оказались части Советской армии. События 20-ого января представлены таким образом, что якобы азербайджанцы выступили против давления со стороны Центральных властей, опосредованно обвиняя также и армян. А причиной имевших все-таки место некоторых уголовных преступлений против армян пропаганда называет подстрекательство со стороны самих же армян (!), которому и поддались наивные азербайджанцы. Подстрекательством армян

объясняются, в частности, погромы в Сумгаите и Кировабаде в 1988 году.

Этими же принципами руководствуются азербайджанские фальсификаторы, представляя ходжалинские события 1992 года как организованное армянскими регулярными воинскими частями массовое преднамеренное убийство азербайджанцев, а значит как "геноцид". Вся эта политика фальсификации направлена не только на то, чтобы создать противовес в идеологической информации в борьбе за признание геноцида армян, но и на создание в общественном сознании "образа жертвы" для азербайджанцев с одной стороны и "образа врага-армянина" – с другой.

Сознательно искажая события 1988-1990-х гг. в Сумгаите, Кировабаде и Баку, азербайджанские фальсификаторы в пропагандистском духе возвращают новые семена ненависти, создавая "места памяти" в виде памятника жертвам геноцида в Ходжалу, аллею шехидов – могилы жертв карабахской войны, стеллы в честь погибших азербайджанцев во время событий 20-ого января и т.д. 31-ое января приказом президента Г.Алиева объявлен днем геноцида, виновниками которого официально считаются армяне. Приказ послужил новым стимулом для разжигателей антиармянских настроений.

В статье анализируются не только цели и применяемые методы антиармянской фальсификационной пропаганды, но и сделаны важные выводы, призванные помочь в непредвзятой оценке упомянутых событий.

EDIK MINASYAN
PhD in historical sciences, YSU

AZERBAIJANIAN FALSIFICATION OF MASSACURES IN SUMGAI AND BAKU

ЛЕВОН ШИРИНЯН
доктор политических наук, АГПУ

БАКИНСКАЯ ЭПОПЕЯ /1918 г./ КАК ПАМЯТНИК СЛАВЫ АРМЯНСКОГО ВОИНА

Пожалуй, правильным является утверждение, что один из самых нестабильных регионов мира Закавказье в обозримом будущем останется интенсивной конфликтной зоной. Противоположное заключение лишено предметного значения. Это означает, что информационная война в регионе будет носить перманентный характер.

Следовательно, для победы в информационной войне, более того, для ее направления, целесообразно обратиться к "Древним богам", достойным образом оценивая:

1. разные эпизоды истории армянской военной силы, армянское национальное достоинство;
2. искажения армянской военно-политической истории;
3. напоминая цивилизованному миру, и не только ему, о величии Армении. Этой цели наилучшим образом служит пример военных действий, развернутых с 7-го июня по сентябрь 1918 года от Кюрдамира до Баку.

LEVON SHIRINYAN
PhD in Political Sciences, ASPU

EPOPEE OF BAKU: MONUMENT OF MILITARY GLORY

ПЕРЕОЦЕНКА РОЛИ АЗЕРБАЙДЖАНА В РЕГИОНАЛЬНЫХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

1. Приоритеты энергетической безопасности в современном мире диктуют Азербайджану в основе своей внешнеполитической доктрины ставить преимущества, которые связаны с возможностями экспорта и транспортировки нефти и других энергоресурсов.

Конечно, энергетический и транзитный потенциал увеличивает вес Азербайджана в международной политике. Но, как ни странно, политическая элита страны часто сталкивается с серьезными препятствиями в сфере внешней политики, когда начинает переоценивать роль нефтяной дипломатии. В этом можно убедиться, рассматривая региональные политические процессы постсоветского периода.

2. Присутствие крупных транснациональных нефтяных монополий приносит с собой внешнеполитический диктат и принуждение определенных правил игры, которые не всегда соответствуют государственным интересам страны. С другой стороны, сегодня нефтяные перспективы Азербайджана довольно ограничены. Ограничены также возможности "ресурсного процветания" страны. Азербайджан как будто находится в сфере воздействия ресурсного мифа. Поэтому "нефтяная стратегия" страны иногда приводит к политической близорукости и провалам.

3. В результате новой геополитической ситуации вместо двух прикаспийских государств (СССР и Иран) появились пять государств (добавились Азербайджан, Казахстан и Туркменистан), со своими претензиями к каспийским нефтяным ресурсам. И неслучайно, что в постсоветском периоде разделение Каспийского моря стало актуальной проблемой и фактором конфронтации, а не сотрудничества прикаспийских государств. Имея энергетические запасы, Азербайджан и другие каспийские государства

оказались в трудной ситуации. Они не имеют поблизости крупных потребителей энергоресурсов, мощных нефтяных, газовых магистралей и морских коммуникаций. Эти обстоятельства ставят их в зависимость от России. Получается так, что параллельно с повышением международной роли, нефть также приносит сложные проблемы, рождает напряженность, противоречия и зависимость от соседей и ведущих мировых держав.

4. В нефтяной политике Азербайджана в 90-ые годы была проблема нефтепроводов. В вопросе выбора путей транспортировки каспийской нефти сталкивалось много интересов. Построенный нефтепровод Баку – Джейхан был результатом удачной региональной энергетической политики США. США стремится удалить от России страны Центральной Азии, что ослабит региональные позиции Азербайджана. Усиление американского влияния принесло с собой некоторые проблемы с Россией и Ираном. С началом эксплуатации нефтепровода Баку – Джейхан провалились планы России и Ирана по перевозке энергоносителей по северному (Баку - Новороссийск) и южному (через иранскую территорию в Персидский залив) путям. После президентских выборов 2000г. вновь сформированная администрация Джорджа Буша-младшего, выдвинула новую внешнеполитическую концепцию. США отказались от политики активного вмешательства в региональные конфликты, отдавая предпочтение защите национальных интересов. Фактически, усиления региональных позиции Азербайджана с американской поддержкой так и не получилось.

5. Избегая тенденциозности, можно утверждать, что роль Азербайджана в экономических, транспортных и коммуникационных процессах, однозначно способствовала повышению его политического веса на Западе. Но Азербайджан всегда терпел провал, когда стремился обменять нефть на решение карабахской проблемы. Карабахское урегулирование и история нефтепровода развивались разными путями. Они могли бы быть связаны, если бы нефтепровод Баку – Джейхан прошел по территории Армении, но сформированное в 1988г. новое

правительство в Ереване отвергло увязку этого вопроса с решением карабахского конфликта.

6. Обладание нефтяным богатством в ряде случаев приносит с собой внутривнутриполитически и экономически нежелательные последствия. В частности, и Азербайджан является примером отрицательного воздействия нефтяного фактора на демократические процессы. Контроль над углеводородными ресурсами лишает руководство нефтедобывающих стран возможности создания предпосылок для ротации политических элит и разделения властей. Власти покупают свою легитимность - или с помощью нефтедолларов, или полицейским насилием, - вместо конкурентной борьбы и демократических выборов. В перспективе, государство попадает в полную зависимость от экспорта природных богатств и становится уязвимым не только в политической, но и экономической и социальной сферах.

Анализ экспертов международных организаций и западные политологи довольно сдержанно оценивают реальность силового шантажа Азербайджана на основе "нефтяных сверхприбылей". Воздействие нефтяного фактора на милитаризацию региона и возможность возникновения военных действий в карабахском конфликте исследовано в ноябре 2007 года в докладе Международной кризисной группы (ICG).

GARIK KERYAN

PhD in political sciences, YSU

REEVALUATION OF AZERBAIJAN'S ROLE IN REGIONAL POLITICAL PROCESSES

ГАМЛЕТ ПЕТРОСЯН
доктор исторических наук, ИАЭ НАН РА

ПАМЯТНИКИ В ЗОНЕ АРМЯНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО КОНФЛИКТА: АРЦАХСКИЙ ТИГРАНАКЕРТ: ПРОПАГАНДА И АНТИПРОПАГАНДА

В докладе делается попытка на примере выявления, исследования и представления широкой общественности Арцахского Тигранакерта, осмыслить его роль в армяно-азербайджанском конфликте.

1. Археологическое исследование Тигранакерта-наиболее значимый за последнее время вклад в дело выявления армянского культурного наследия и приобщения его к современному культурному процессу. Этому способствовали масштабные раскопки, планомерные расчистки окружающей территории памятника с сохранением ландшафтного вида, продуманная стратегия в политике представления результатов исследования общественности, а именно: публикация статей, создание сайта в Интернете, регулярно проводимые выставки и, наконец, открытие археологического музея на территории памятника. В результате Тигранакерт на сегодня самый востребованный и посещаемый памятник в Арцахе, а также самый широко представленный и доступный памятник в Интернете.

2. На фоне всего этого представляется необходимым анализ азербайджанской антипропаганды, которую можно охарактеризовать как процесс от несерьезного восприятия к бдительному, от игнорирования фактов к их учитыванию и интерпретации.

3. Наряду с явными успехами в деле обобществления результатов исследования Тигранакерта высветились проблемы, связанные с разнородностью армянской научной общины, любительским подходом в научных исследованиях, тщеславием отдельных ученых, а также проблемы, связанные с политикой по отношению к культурному наследию, с управлением науки и культуры. Эти вопросы также являются предметом обсуждения в докладе.

HAMLET PETROSYAN

PhD in historical sciences

Institute of Archaeology and Ethnography

MONUMENTS IN ARMENIAN-AZERI CONFLICT ZONE: ADVOCACY AND ANTIADVOCACY

ЭДУАРД ДАНИЕЛЯН
доктор исторических наук, ИИ НАН РА

**ИДЕОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ АРЦАХСКОЙ ПОБЕДЫ В
ИНФОРМАЦИОННОЙ ВОЙНЕ ПРОТИВ
ТУРЕЦКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ФАЛЬСИФИКАЦИИ**

Арцахская победа - воплощение духовных и идейных, высоких патриотических ценностей, исходящих из Гаикидских свободолюбивых истоков.

Согласно Гарегину Нжде: "Среди человеческих дел самым священным является защита Родины. Отечественная война столь же священна как Родина".

1. Арцахская победа-результат объединения и самоотверженной борьбы патриотических сил с идеей восстановления исторической справедливости.

2. Результаты победы надежно охраняет Армянская армия.

3. Арцахская победа передает мощный духовный и идейный заряд для военно-патриотического воспитания армянской молодежи.

Поражение поджигателя войны Азербайджана на полях сражения продолжается также в информационной войне, поскольку кажущаяся активной, однако, преступная по своему содержанию, турецко-азербайджанская антиармянская пропаганда полностью лишена легитимности и научности.

1. Турция, совершившая Геноцид армян - преступление против человечества и цивилизации, в исступлении, продолжает захват Западной Армении и Армянской Киликии, а также стремится посредством "идеи" "Кавказской платформы" утвердить свое присутствие в регионе.

2. Потомки пришлых, вторгшихся с заалтайских степей кочевых тюрок-огузов, называемые в СССР "татары" или "тюрки", с конца 1930/40-х гг. были названы "азербайджанцы" и для них началось сочинительство "истории", как составной части советской фальсифицирующей идеологии. Более того, в Баку в 1986 г. были перепечатаны пантуркистские карты из энциклопедии "Ислам", изданной в Стамбуле (1944 г.).

3. На коренных армянских территориях Нахиджевана, Арцах и Утика, действующие под политической и информационной опекой советского центра "азербайджанские" власти (чьи тюрко-татарские предшественники вместе с турецкими войсками в 1918-1920 гг. совершили погромы армян в Баку и Шуши) в конце 80-х - начале 90-х гг. XX в. стали организаторами геноцида армян в Сумгаите, Баку, Гандзаке (Кировабад), Мараге, Геташене.

4. Для полных ложью и фальсификациями агрессивных властей Азербайджана и азербайджанских информационных средств было потрясением поражение их многочисленной армии, и в настоящее время они продолжают распространение фальсификации, клеветы и дезинформации.

5. Турция и Азербайджан продолжают начатую с начала 1990-х гг. блокаду РА и НКР (Арцах), а также информационную войну, что является выражением комплекса неполноценности продиктованного идеологическим и моральным разложением.

6. Провозглашение независимости Арцах и результаты Арцахской победы являются важными вехами в деле восстановления исторической и правовой справедливости.

7. Армянское историческое и культурное фундаментальное наследие - мощный щит в деле защиты национальных ценностей. Идеологическое осмысление Арцахской победы является краеугольным камнем национальной безопасности в информационной войне, в особенности, против турецко-азербайджанских фальсификаций.

EDUARD DANIELYAN,
PhD in historical sciences
Institute of History of NAS RA

**IDEOLOGICAL SIGNIFICANCE OF THE ARTSAKH VICTORY IN
INFORMATION WAR AGAINST TURKISH-AZERBAIJANI
FALSIFICATION**

ПОЛИТИКА, ИСТОРИЯ, ПАМЯТЬ: СТРАТЕГИЯ И КОНТЕКСТ

Информационные войны явление достаточно распространенное и естественное, они известны с древнейших времен и сопровождали войны настоящие, горячие, равно как и холодные конфликты. Такого рода войны могли длиться десятилетиями и даже столетиями. Одной из существенных функций такого рода войн всегда являлась функция мобилизующая, а также, как бы мы сейчас ее назвали, функция пиара среди возможных союзников. В древние времена обычно для такого рода борьбы использовались религиозные нарративы (например, в крестовых войнах). С приходом секуляризации стали все больше использоваться исторические нарративы, ранее игравшие скорее вспомогательную роль.

История в таких войнах перестает служить целям познания и воспитания, и начинает выполнять идеологическую функцию. То есть исторические сведения (или вымыслы) используются для достижения политических целей. Конструируя историю, люди исходят из современных им социополитических целей например, легитимизации своих прав на территорию, мотивировки существования политических структур или процедур.

Часто в такого рода войнах возникает борьба нарративов, при которой один нарратив становится зеркалом другого, соперничающего. Древности народа соперника противопоставляется древность собственного народа, страдания врага свои страдания, культурным достижениям — еще большие свои. Достижения, страдания и древность врага обычно при этом отрицаются. Поэтому так часто в такого рода войнах встречаются образы «народа-пришельца» и «народа-фальсификатора»

В ответ появляются реактивные образы, «того, кто фальсифицирует» и «того, кто присваивает». История превращается в бесконечное реагирование на внешние стимулы и борьбу нарративов с антинарративами. Что особенно важно, происходит

отрыв от исходного исторического нарратива: история перестает восприниматься как путь, пройденный страной и народом к сегодняшнему дню, но лишь как предмет идеологического спора, причем так ее начинают видеть не только политики, но и дети в школах и ученые в архивах. Задача понять, освоить и осмыслить свое место в мире уступает место задаче переспорить актуального врага, отвечая на сиюминутные вызовы.

Кроме всего прочего, таким способом победить в информационной войне невозможно. Из внешнего мира войны нарративов смотрятся в лучшем случае комично, в худшем постыдно, и имидж обеих сторон падает ВНЕ ЗАВИСИМОСТИ ОТ ПРАВДИВОСТИ ВЕРСИИ. Слыша бесконечные перепалки народа X с народом Y о том или ином историческом событии, посторонний наблюдатель видит перепалку, а не событие, которое для него все равно вырвано из контекста и чаще всего не очень интересно.

Решить обе проблемы — и заведомую непобеду в войне нарративов, и наносимый ею серьезный ущерб самосознанию собственного народа — можно только и единственно проактивностью, а не реактивностью исторического дискурса. Это означает отказ от идеи доказательств и контрдоказательств, и формирование собственной исторической повестки, не зависящей никак от повестки соперника. Вместо того, чтобы позволить текущему противнику вести себя туда, куда ему вздумается, гораздо разумнее выстраивать собственную систему исторических нарративов, потребности в которых диктуются внутренними приоритетами и ценностями страны, а не логикой «вопроса-ответа». И это касается отнюдь не только и даже не столько профессиональной истории, сколько истории массовой, от школьных учебников до фильмов.

ALEXANDR ISKANDARYAN
The Caucasian Institute Foundation

POLITICS, HISTORY, MEMORY: STRATEGY AND CONTEXT

АРГАМ АЙВАЗЯН
заслуженный деятель культуры РА

**ИСКАЖЕНИЕ ФАКТОВ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ АРМЕНИИ В
НЕКОТОРЫХ АРМЯНСКИХ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫХ ИЗДАНИЯХ И
ИНФОРМАЦИОННЫХ ИСТОЧНИКАХ ОПУБЛИКОВАННЫХ В
2008-2010 гг.**

В числе проводящихся в республике работ с целью изучения историко-культурных вопросов и создания для широкого круга читателей научно-популярной и информационной литературы, к сожалению, имеются выполненные не на должном уровне публикации: порочное явление, которое стало как бы общепринятым стилем работы. Из года в год эта тенденция укореняется и приобретает новый размах. Прискорбное и вредное явление, которое игнорируется как со стороны научных, так и государственных структур.

В докладе представляются подобного рода следующие научно-информационные издания: "Аядаран-2009" /Ереван, 2009, издатель- "Горцарар тиезэрк"/, "Нахиджеван: некоторые вопросы истории и современности" /Сборник "Аналитических записей", выпуск 4. Ереван, 2009, издатель- институт политических исследований/, а также антинаучные, антиармянские и антигосударственные факты на табличках установленных в 2008-2010 годах на территориях историко-архитектурных памятников Армении общественной организацией "Програма популяризации армянских памятников".

ARGAM AYVAZIAN
Honoured Culture worker of RA

**MISREPRESENTED FACTS OF ARMENIAN HISTORY AND
CULTURE IN 2008-2010 YEARS POPULAR SCIENTIFIC
PUBLICATIONS AND INFORMATION SOURCES**

АКОП СИМОНЯН
кандидат исторических наук, ЦИИKN

**ВОКРУГ ДОМОГАТЕЛЬСТВ НАШИХ СОСЕДЕЙ И ПОПЫТОК
ПРИСВОЕНИЯ ИМИ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ АРМЕНИИ
БРОНЗОВОГО ВЕКА**

В формировании общественного сознания исключительное влияние имеет историческая память. В частности большая роль принадлежит археологическим ценностям, которые воспринимаются как объективная реальность и безоговорочные вещественные свидетельства. В этом смысле особенно важна роль археологии бронзового века (IV-II тыс. до н. э.), когда в Древнем Море формировались первые цивилизации, ранние государственные образования и когда народы обосновывались на своей исторической родине. Среди большинства русских и западных учёных преобладает концепция о миграции армян в середине I тыс. до Р. Х., а носителями культур бронзового века Армянского нагорья считают хурритов или народы северокавказской языковой семьи. В результате мы армяне, принадлежавшие к индоевропейской языковой семье, лишаемся права быть автохтонными обитателями своей родины. Создаётся некая идеологическая основа, согласно которой вся территория Армянского нагорья была заселена либо вымышленными южно-грузинскими племенами, либо другими не индоевропейскими народами, в том числе и турками. Таким образом азербайджанские, турецкие, а также грузинские учёные в процессе исследований, часто привлекая также некоторых европейских "учёных", пытаются присваивать богатую культуру Древней Армении.

Поднятые проблемы непосредственно связаны с национальной безопасностью. Научное обоснование того факта, что Армения родина индоевропейцев и древних ариев, а армянский народ непосредственный наследник создателей культур бронзового века, является одной из важнейших задач современного арменоведения, которая положит конец домогательствам наших соседей. Кроме того существенно возрастёт самосознание и вера в

свои силы нашего народа (в частности воинов и офицеров), опирающийся на возвышенный духовный мир предков. Это также будет способствовать поднятию имиджа Армении со всеми далеко идущими положительными последствиями.

НАКОБ СИМОНЯН
candidate of historical sciences
Centre for Research on historical and cultural heritage

**AROUND THE HARASSMENT OF OUR NEIGHBORS AND
ATTEMPTS TO DISTORT THE HISTORY AND CULTURE OF ARMENIA
OF BRONZE AGE**

САМВЕЛ КАРАПЕТЯН
президент фонда " По изучению армянской архитектуры "

**СОСТОЯНИЕ АРМЯНСКИХ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ В
ЗАПАДНОЙ АРМЕНИИ**

За свою многовековую историю армянский народ создал разнообразные и многочисленные памятники культуры. Основная часть памятников находится на территории исторической Армении.

В первую мировую войну правительство младотурков с целью закрепления в составе турецкого государства 6 захваченных армянских губерний (Ван, Багеш, Карин, Харберд, Себастья, Тигранакерт) дочиста истребило коренное население на этих территориях в 1915г., а затем в октябре 1920г. напало на обретенную в 1918г. независимую Республику Армения и завоевало ряд районов страны, в частности, Карсскую область и провинцию Сурмалу, последняя даже на пике захватов османского государства никогда не находилась в руках турков.

Ставшая советской с ноября 1920 г. Армения и являющаяся с 1991г. ее преемницей сегодняшняя Республика Армения не включили в свои границы священные исторические западные армянские земли, занимающие площадь более 200.000 кв. км, что составляет около семидесяти провинций.

Вследствие всего этого, большая часть армянских памятников невольно оказалась за пределами современной РА.

При изучении данных касающихся исторических памятников Западной Армении, становится очевидным, что путем геноцида опустошив Западную Армению, турецкие власти задались целью уничтожить оставшиеся от коренного населения памятники материальной культуры: так как они рассматривались как неодушевленные, но в тоже время чрезвычайно красноречивые свидетели исторической действительности, опровергаемой турками.

Характерно, что первоочередной мишенью для уничтожения были выбраны именно те памятники, которые своим существованием наиболее ярко указывали на присутствие коренного населения на бывшей когда-то исторической родине. По этой

причине, в первую очередь, были уничтожены составляющие христианский пласт армянской культуры монастыри, церкви и армянские кладбища, богатые многотысячными надгробными камнями с надписями и хачкарами.

В 1940-60гг. в Западной Армении армянские памятники уничтожались также при участии армии страны. Многие из них во время военных учений послужили мишенью и были взорваны, а гладко тесаные камни часто использовались как строительный материал для постройки казарм. В тоже время сохранившиеся памятники до сих пор служат хлевом, складом, даже тюрьмой, в некоторых случаях превращаются в мечети или объявляются образцами "архитектуры сельджуков".

Вопреки принятому в Турции закону об охране и восстановлении исторических памятников, до конца 1990г. ни один памятник не был восстановлен. В последние годы, осуществляя программу еще большей фальсификации и присвоения, власти начали восстановительные работы в Ани (герба, церкви Тиграна Онеца, стен, жилых кварталов и торговых рядов), церкви Сурб Аракеоц (Св. Апостолов) в Карсе, монастыря Сурб Хач (Св. Креста) на острове Ахтамар. В ряду перечисленных последняя является единственным положительным исключением, благодаря сердобольному отношению архитектора Закарии Мирданоглу, который осуществил добросовестный профессиональный контроль.

Из резолюции ООН, согласно которой геноцид это не только физическое уничтожение этнической или религиозной группы, но и уничтожение культуры, следует, что геноцид по отношению к армянам со стороны турецких властей осуществлялся и после 1915 г., и по сути - продолжается до сих пор. Позиция, совершенно несообразная и порицаемая для государства, которое претендует стать членом таких международных организаций, как ЮНЕСКО и ИКОМОС, и частью европейской семьи.

SAMVEL KARAPETYAN

president of the foundation for Research on Armenian Architecture

ARMENIAN MONUMENTS IN WESTERN ARMENIA

ВЛАДИМИР ВАРДАНИЯН
кандидат юридических наук, ЕГУ

ПРАВОВАЯ ПРОПАГАНДА И АНТИПРОПАГАНДА В КОНТЕКСТЕ КАРАБАХСКОГО КОНФЛИКТА: ДОСТИЖЕНИЯ И НЕУДАЧИ

Одновременно с эскалацией арцахского конфликта, сформировались основные вопросы его правового освещения. Изначально, в 1988-1991гг., вопросы правового освещения данной проблемы рассматривались преимущественно в контексте внутригосударственного права СССР. Параллельно с распадом Советского Союза, особую актуальность приобрело правовое освещение конфликта, в свете международного права. В 1992-1994гг. обсуждение правовых аспектов арцахского конфликта было перенесено в Организацию Объединенных Наций. В резолюциях Совета Безопасности ООН, посвященных арцахской проблематике, была предпринята попытка прояснения вопросов, связанных с правовыми рамками рассматриваемого конфликта. После создания Минской группы ОБСЕ, Азербайджан предпринял попытку возвращения обсуждения правовых аспектов карабахского конфликта, вновь в систему ООН, игнорируя, созданные в рамках иных международных учреждений, правовые механизмы по урегулированию данного конфликта. Четко осознавая, что в условиях существования механизма разрешения конфликта в рамках Минской группы ОБСЕ, Совет Безопасности ООН воздержится от каких-либо действий, Азербайджан попытался перенести обсуждение правовых аспектов арцахского конфликта в повестку дня Генеральной Ассамблеи ООН. В результате, пользуясь специфическими особенностями процедуры принятия резолюций в Генеральной Ассамблее ООН (резолюция считается принятой, даже если за нее проголосовало меньшинство, при условии, что большинство воздержалось при голосовании), Азербайджан сумел провести через Генеральную ассамблею ООН несколько резолюций, посвященных урегулированию арцахского конфликта. Тем не менее, анализ международно-правовой сущности и содержания указанных резолюций свидетельствует о том, что последние, как с политико-правовой,

так и с чисто технической точки зрения, весьма уязвимы, а правомерность их принятия, вообще, вызывает серьезные сомнения.

В контексте правовых аспектов арцахской проблематики особенно важную роль играет вопрос участия сторон конфликта в международных соглашениях. Непосредственно после распада Советского Союза стала отчетливо наблюдаться асимметрия участия Республики Армения и Азербайджанской Республики в международных соглашениях, длящаяся по сей день. Вообще, Азербайджанская Республика, изначально довольно негативно отнеслась к вопросу участия в международно-правовых документах, опасаясь признания права народа Арцаха на самоопределение. Подобная позиция Азербайджана стала еще более очевидной, особенно, в контексте его участия в документах международного гуманитарного права, и принятия оговорок к международным соглашениям, касательно Арцаха.

В целом можно констатировать, что, в рамках освещения правовых вопросов арцахского конфликта, армянской стороне удалось констатировать ряд успехов и достижений. Тем не менее, в последние годы, в области правового освещения конфликта наблюдаются некоторые серьезные неудачи, связанные, в частности, с искажением правовой сущности конфликта, игнорированием механизмов мирного урегулирования международных споров, дачей международно-правового отпора противоположной пропаганде азербайджанской стороны и иными аналогичными вопросам.

VLADIMIR VARDANYAN
PhD in Law, YSU

LEGAL ADVOCACY AND ANTI ADVOCACY: PROGRESSES AND SETBACKS

ВИГЕН КОЧАРЯН
кандидат юридических наук, ЕГУ

ЗАЩИТА ПРАВА НАГОРНОГО КАРАБАХА НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ В ОСНОВАХ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Право на самоопределение как составная часть современной системы защиты прав человека является коллективным правом и важной предпосылкой реализации других прав человека. Закрепление права на самоопределение в качестве основного принципа международного права подчеркивает его фундаментальный характер для современного международного правопорядка.

Борьба народа Нагорного Карабаха является борьбой за реализацию права на самоопределение. Являясь субъектом права на самоопределение народ Нагорного Карабаха ведет борьбу за свое существование, против политики "этнических чисток" Азербайджана и попрание прав народа Нагорного Карабаха.

Попытки Азербайджана найти международно-правовое обоснование своей позиции и извратить суть конфликта в основном направлены на отрицание самоопределения Арцаха. Попытки представить карабахский конфликт как конфликт между Арменией и Азербайджаном не имеют ничего общего ни с реалиями, ни с современным международным правом.

В этих условиях выработка скоординированной международно-правовой позиции по самоопределению Нагорного Карабаха и роли Республики Армения в урегулировании нагорно-карабахского конфликта является важным условием справедливого урегулирования конфликта.

Признание права народа Нагорного Карабаха на самоопределение со стороны международного сообщества является свершившимся фактом чему свидетельством является признание принципа самоопределения как одного из основных согласованных принципов урегулирования конфликта. Вместе с тем требуется решимость и долгая последовательная работа для того, чтобы Нагорно-Карабахская Республика приобрела статус полноценного субъекта международного права.

VIGEN QOCHARYAN
PhD in Law, YSU

**Protecting the right to self-determination in the context of the Nagorno
Karabakh conflict**

АЛЕКСАНДР САФАРЯН
кандидат исторических наук, ЕГУ
АРАМ САФАРЯН
кандидат философских наук

МГЕР ОГАННИСЯН
кандидат исторических наук, ЕГУ

О РЕЗУЛЬТАТАХ МОНИТОРИНГА ИНФОРМАЦИИ ОТРАЖАЮЩЕЙ АРМЯНО-ТУРЕЦКИЕ И АРМЯНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В ТУРЕЦКИХ И АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ СМИ

С 2008 г. при участии преподавателей, студентов магистратуры и бакалавриата кафедры тюркологии факультета востоковедения ЕГУ проводится мониторинг и анализ информации в турецких и азербайджанских СМИ и публикаций аналитических центров об армяно-турецких и армяно-азербайджанских отношениях (в частности о процессах подписания и ратификации "Цюрихских протоколов"), что важно как с политологической (безопасностной), так и научно-образовательной (для "рекреации" соответствующих специалистов) точек зрения.

Обобщение результатов мониторинга дало возможность вовремя выступить с однозначными прогнозами о "сопутствующих" факторах подписания протоколов, возможных политических трансформациях, отзывах государственных деятелей, экспертных сообществ и журналистов.

В рамках доклада делается попытка на основе результатов мониторинга обсудить проблемы возможных "бонусов" ситуации, сложившейся в условиях подписания и замораживания процесса ратификации вышеуказанных протоколов в Национальном Собрании Армении и Великом Национальном Собрании Турции.

ALEXANDR SAFARYAN
candidate of historical sciences, YSU
ARAM SAFARYAN
candidate of philosophical sciences

**ABOUT THE RESULTS OF MONITORING INFORMATION
REFLECTING ARMENIAN- TURKISH AND ARMENIAN-
AZERBAIJANIAN RELATIONS**

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ АРМОНОВЕДЕНИЯ В ИНТЕРНЕТЕ

1. Актуальность темы

В истории человечества всегда подчеркивалась важность проблем, связанных с пропагандой. Эти проблемы особенно актуальны сегодня, когда существующие межнациональные конфликты обострены, а новейшие технологии, в частности интернет, позволяет мгновенно распространять информацию, что является продуктивным методом формирования общественного мнения по тому или иному вопросу.

До последнего времени во всемирной паутине были актуальны ресурсы с информационным, политико-аналитическим содержанием, которые, конечно же, являлись и являются одним из методов пропаганды, используемых разными странами. Но, по крайней мере, двое из наших соседних стран, Азербайджан и Турция, параллельно с вышеупомянутыми ресурсами, занимаются созданием и продвижением таких ресурсов, содержание которых основано на фальсификации историко-культурных проблем. Такие ресурсы, в отличие от прочих антиармянских информационно-политических сайтов, требуют больших усилий для их изучения и противодействия.

С этой целью необходимо создание электронных версий имеющихся в сфере арменоведения фактов и научных исследований и представление этих материалов в интернете. Это будет, во-первых, противодействием антиармянской фальшивой научной пропаганде, во-вторых, сформирует необходимые убеждения у соответствующей аудитории и послужит электронной базой для информационно-аналитических материалов.

С этой точки зрения чрезвычайно своевременным был призыв президента РА Сержа Саргисяна, высказанный во время встречи с журналистами армянской диаспоры в Горисе 16-го октября 2010-го г, противодействовать антиармянской пропаганде.

2. Обсуждаемые проблемы

Исходя из упомянутых проблем, в докладе мы попытаемся проанализировать два основных вопроса. Первое - это представление в интернете арменоведческих исследований, второе - это вопросы разоблачения антиармянской фальшивой пропаганды.

С точки зрения представления арменоведческих исследований в интернете мы отметим список тех структур, организаций, которые своими сайтами в интернете делают определенные шаги по решению этой проблемы. Рассматриваются те методы и шаги, которыми они руководствуются, представляя материалы в своих сайтах. Отмечаются не только положительные стороны, но и существующие недостатки.

С точки зрения вопросов антиармянской фальшивой пропаганды рассматриваются азербайджанские и турецкие основные сайты такого направления. Анализируются принципы и методы работы этих сайтов. Проводятся аналогии между азербайджанскими и соответствующими армянскими сайтами.

MHER HOVHANSIYAN
candidate of historical sciences, YSU

MODERN CHALLENGES OF ARMENOLOGY IN THE INTERNET

АЛИК ГАРИБЯН

кандидат исторических наук, ЕГУ

ЛОЖНЫЕ "ИСТОРИЧЕСКИЕ" КОРНИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПРОПАГАНДЫ

Последние развития в информационной войне вокруг урегулирования Карабахской проблемы показывают, что азербайджанские историки, общественно-политические деятели, СМИ часто не только фальсифицируют события наших дней, но и переносят свою ложь на некоторые исторические этапы, фальсифицируют многие исторические и политические события, представляя их в угоду азербайджанской конъюнктуры. Тем не менее, наряду со всем этим существуют много азербайджанских официальных информационных, исторических, политических документов и публикаций, которые свидетельствуют об исторической действительности.

Одним из таких свидетельств является опубликованный в Баку "Адрес-Календарь Азербайджанской республики на 1920-й г." (на тюркском и русском языках).

В этой официальной публикации сделана попытка представить различные сферы Азербайджанской Республики – экономическую, политическую (история становления), законодательную, а также состав и деятельность органов управления (включая общественные и культурно-образовательные структуры).

Примечательно, что азербайджанская пропаганда осуществляет политику отрицания (присваивания) цивилизационного следа армян в армянонаселенных областях Баку и Елизаветполя, однако именно эта официальная публикация – яркое свидетельство цивилизационного следа армян в вышеуказанных областях.

В самом начале публикации, под названием "Армяно-Григорианские посты и праздники", согласно плану календаря перечислены все армянские праздники, в то же время в первом разделе книги, под названием "Территория и население Азербайджанской Республики", имеются ряд противоречий и фальсификаций.

Прежде всего территориальные притязания Азербайджана превосходят все пределы воображения. Согласно публикации, в

пределы Азербайджана входят не только армянские территории бывшей Елизаветпольской области – Карабах и Зангезур, Ереванской губернии, но и якобы частью Азербайджана являются Нахичевань, область Шарур-Даралагяз, часть Нор-Баязета, большая часть областей Еревана, Эчмиадзина, Сурмалу Ереванской губернии, а некоторые области считаются спорными. В состав Азербайджана введена вся восточная часть озера Севан, Дилижан и т. д. Армянскими же считаются только Ереван с его окрестностями, Александропольская губерния и Карсская область. Из соответствующей карты, составленной Министерством Обороны Азербайджана (см. в конце статьи), видно, что азербайджанцы имели территориальные претензии и в отношении Грузии – большая часть Тбилисской губернии вплоть до пригородов Тбилиси считались спорными.

В итоговой таблице данных о населении имеются интересные сведения относительно армянского населения. В Бакинской губернии, по данным этой азербайджанской публикации, проживало 120.087, а в губернии Гандзак – 417.859 армян. Сегодняшним фальсификаторам можно задать вопрос – куда и как исчезли из Азербайджана эти почти полмиллиона армян?

ALIK GHARIBYAN
candidate of historical sciences, YSU

FALSE "HISTORICAL" ROOTS OF AZERBAIJANIAN ADVOCACY

АШОТ АДЖАМОГЛЯН
кандидат педагогических наук, АГПУ

МОШЕННИЧЕСТВА И ИСКАЖЕНИЯ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ ПУТЕМ ПЕРЕИМЕНОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

В статье на основе конкретных фактов представлены примеры искажения армянских географических названий и истории культурных памятников.

Ключ статьи: название, наименования также памятник. Оно является наиболее уязвимым, его потеря перед чужаком открывает возможности без серьезных усилий ассимилировать национальные ценности, образ жизни, привычки, элементы культуры, дает возможность исказить и присвоить историю, а в итоге территорию. Развитие туризма способствует ускорению этого явления.

Предлагается предоставить общественности точные объяснения исторических, географических названий и их точной интерпретации, а в Республике Армении многие топонимы как можно скорее пересмотреть.

ASHOT AJAMOGHLYAN
candidate of geographical sciences, ASPU

**FRAUD AND CORRUPTION OF HISTORY AND CULTURE BY
RENAMING GEOGRAPHICAL NAMES**

ВАРДАН ВОСКАНЯН
кандидат филологических наук, ЕГУ

АССИМИЛЯЦИОННАЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА ПРОТИВ КОРЕННЫХ НАРОДОВ ВОСТОЧНОГО ЗАКАВКАЗЬЯ

Созданная в 1918 г. при помощи турецких штыков и под булгарским названием для данной территории Азербайджанская Народная Республика (Azərbaycan Xalq Cəmhuriyyəti), искусственным образом объединявшая в основном мусульман Восточного Закавказья, фактически была образована на идеологической основе, стержнем которой служил девиз «тюркизация (türkləşmə), исламизация (islamlaşma), модернизация (məasirləşmə)». Очевидно, что первый компонент данного девиза с идеологической точки зрения уже предопределял приоритетность планировавшейся политики тюркизации не тюркских этнических единиц на указанной территории со стороны новоявленного государства. Несмотря на это, несостоятельность данного государственного образования, а также его недолгая жизнь так и не позволили «серьезно» приступить к «успешной» реализации указанной политики.

Процесс ассимиляции автохтонных мусульманских народов (табов, талышей, лезгин, аварцев и др.) Восточного Закавказья получил широкий размах с созданием Азербайджанской ССР, в особенности начиная с 1930-ых годов в рамках поощряемой со стороны руководства СССР так называемой политики «укрупнения наций». В том числе и благодаря данной политике в Аз.ССР в конечном счете была установлена полная этнократическая гегемония этнической группы азербайджанцев (азербайджанских тюрков), которая продолжается по сей день, проявляясь, в частности, тотальным контролем всей политической власти внутри государства, нарушением и ограничением элементарных прав, игнорированием или присвоением культур автохтонных этносов, а также проведением открытой или скрытой политики ассимиляции по отношению к ним.

В рамках доклада обсуждаются вышеуказанные проблемы, как в исторической перспективе, так и с точки зрения анализа основных направлений политики ассимиляции, проводимой в нынешней Азербайджанской Республике.

VARDAN VOSKANYAN
candidate of philological sciences,
YSU

ASSIMILATION POLICY OF AZERBAIJAN AGAINST THE INDIGENOUS PEOPLE OF EASTERN TRANSCAUCASIA

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ В СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ВОЙНАХ

Общественный дискурс обсуждения этнических конфликтов и межэтнических отношений на современном этапе принимает новые формы и направления в первую очередь в связи с разнообразием коммуникационных возможностей и новых коммуникационных ресурсов.

1. Виртуальное пространство сегодня является местом обсуждений не только на любительском, но и профессиональном уровнях. А пространство, в свою очередь, становится доступным для всех интересующихся конфликтом авторов, а не только для непосредственных участников конфликта.

2. Предварительный анализ разных сайтов и средств электронной коммуникации позволяет констатировать, что в современных информационных войнах все более активно используются этнографические, фольклорные, историографические материалы. Использование таких материалов служит не только цели доказательства справедливости одной из сторон, но и целям популяризации подходов в многоязычной среде. Виртуальное пространство становится также ареной фальсификации многих исторических фактов, так как, в отличие от других форм общения и популяризации, оно не подразумевает непосредственную ответственность акторов.

3. Рассмотрение дискурса в разных блогах, социальных сетях показывает, что современные информационные войны имеют разную направленность: борьба за национальную кухню, национальные символы, национальное историческое пространство, национальное культурное наследие и другие направления.

4. Современные информационные войны, в отличие от начальных стадий формирования и развития виртуального пространства, развиваются при непосредственном участии государственных структур или находящихся под влиянием таких структур организаций. Существование "государственного зака-

за", в свою очередь, требует пересмотра роли в первую очередь академических учреждений, которые должны взять на себя дополнительные функции с целью распространения объективной, всесторонней информации.

5. В армянской действительности отношение к виртуальному пространству и его возможностям двоякое. Иногда инициативы, направленные на популяризацию и распространение объективной информации, имеют формы индивидуальной или групповой активности. Логика во многих случаях такова: "они /азербайджанцы или турки/ говорят, мы отвечаем". Такой подход в свою очередь сужает возможности распространения объективной, разносторонней информации на многих языках. Во многих интернет-сайтах ограниченно представлен также армянский этнографический, фольклорный, историографический материал в том случае, что азербайджанские сайты просто "переполнены разного рода материалами", которые, как правило, далеки от исторической правды и объективности.

6. В такой ситуации для преодоления существующих проблем первостепенное значение имеет разработка и реализация целевой государственной политики, которая позволит представить и популяризовать объективную, научно обоснованную информацию для всех "потребителей" виртуального пространства.

МКХИТАР ГАБРИЕЛЯН
candidate of historical sciences
Institute of Archaeology and Ethnography

THE PROBLEMS OF APPLICATION OF ETHNOGRAPHICAL MATERIALS IN CONTEMPORARY INFORMATIONAL WARS

АРМЕН МАРУКЯН
кандидат исторических наук, ИИ НАН РА

ТУРЕЦКАЯ "КОНЦЕПЦИЯ" ОТРИЦАНИЯ И ФАЛЬСИФИКАЦИИ ГЕНОЦИДА АРМЯН

На протяжении десятилетий турецкая историография последовательно и целенаправленно фальсифицировала собственную историю начала 20-ого века, ставя перед собой задачу отрицания политики геноцида, осуществленного в Османской империи над западными армянами. На сегодняшний день можно констатировать, что фальсификация и отрицание геноцида армян Турцией осуществляется на высшем государственном уровне.

Турецкое государство поставило перед официальной историографией задачу "доказать" несостоятельность требований армян по ликвидации последствий геноцида армян, по международному праву являющегося тяжким международным преступлением. В Турции на различных языках периодически публикуются "труды", отрицающие геноцид армян, которые впоследствии распространяются за рубежом через официальные дипломатические представительства Турецкой Республики. На официальных турецких сайтах также часто можно встретить "материалы", отрицающие геноцид армян.

Выполняя государственный заказ, турецкая историография даже выдумала некоторые псевдонаучные теории, отрицающие геноцид армян, в которых представляются на первый взгляд "логичные" доводы того, что произошло с армянским населением Османской империи в течение Первой мировой войны и последующих годов. Согласно этим "теориям", армяне представляются как крайне ненадежный элемент, не заслуживающий доверия властей, которые вынуждены были прибегнуть к некоторым превентивным и карательным мерам в отношении данного меньшинства. Геноцид армян представляется как всего лишь временное переселение армян, а массовая резня – как локальные столкновения между христианами и мусульманами. Все эти "теории" сегодня

составляют основу уже целой турецкой "концепции" фальсификации и отрицания геноцида армян.

Очевидно, что все это является составной частью турецкой государственной антиармянской пропаганды, которая преследует цель пресечь дальнейшее международное признание и осуждение геноцида армян, что потенциально может привести к ответственности за содеянное международное преступление Османской империи, правопреемником которого является современная Турция.

ARMEN MARUKYAN
candidate of historical sciences
Institute of History of NAS RA

THE TURKISH DENIAL "CONCEPTION" OF THE ARMENIAN GENOCIDE

ОСОБЕННОСТИ ОТРИЦАНИЯ ГЕНОЦИДА АРМЯН В СОВРЕМЕННОЙ ТУРЦИИ

Продолжая политику отрицания Геноцида армян, официальная Анкара разработала новое средство для искажения фактов, касающихся первого геноцида 20 века.

Последние заявления высокопоставленных официальных лиц Турции, а также разработанная турецким МИД программа «События 1915 года» выявляют некоторые новые особенности традиционной политики отрицания.

Представляя массовую резню армян как общую трагедию османских граждан (как армян, так и турок) времен войны, они пытаются уравнивать геноцид и страдания воюющего турецкого народа.

Заявляя, что Армянский вопрос закрыт и что тема геноцида может быть предметом рассмотрения лишь в исторической плоскости, они пытаются перевести проблему армяно-турецких отношений и геноцида в формат двусторонних, но никак не международных обсуждений.

Тот факт, что армянская тема в последние годы активно дискутируется в самом турецком обществе и формируются противоположные официальной версии точки зрения на проблему геноцида, заставляет турецкие власти изыскивать новые средства «контроля над прошлым» не только на международной арене, но и внутри страны.

Новую тактику отрицания геноцида можно охарактеризовать как «ползучий негативизм». Стратегически политика Турции в этом вопросе не изменилась, но прежняя тактика категорического отрицания теперь уступила место политике «смазывания и затушевывания» сути проблемы.

Эта политика опасна, так как имеет целью создать иллюзию, что турецкая сторона стремится к выявлению «объективной картины» прошлого.

ANUSH HOVHANNISYAN
Institute of Oriental Studies NAS RA

THE PECULIARITIES OF THE ARMENIAN GENOCIDE DENIAL IN
MODERN TURKEY

ТУРЕЦКОЕ ИСКАЖЕНИЕ ОСНОВОПОЛАГАЮЩИХ ВОПРОСОВ АРМЯНСКОЙ ИСТОРИИ И ИХ РАЗОБЛАЧЕНИЕ В ПЕЧАТНЫХ ОРГАНАХ ГНЧАКИСТОВ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

В конце XIX и начале XX века новый размах получило национально-освободительное движение армянского народа, целью которого было освобождение от векового османского ига. Кроме силовых методов, турецкое правительство пустило в ход антиармянскую пропаганду. Широко распространялась ложь о том, что армянский народ доволен политикой султана, и антиправительственные настроения разжигают отдельные бунтовщики.

В 1908 году, после свержения султанского режима, пришедшие к власти младотурки, несмотря на ими же провозглашенные лозунги свободы, равенства и справедливости в национальном вопросе, продолжали антиармянскую политику султана.

С целью дезориентирования общественности, печатные органы младотурков публиковали материалы, в которых пытались доказать миф о том, что турецкое государство издавна проводило терпеливую политику по отношению к завоеванным народам и создало благоприятные условия для сохранения и развития языка, культуры и национальных особенностей этих народов.

Накануне первой мировой войны турецкое правительство уже сточило не только антиармянские преследования, но и пропаганду. Официальный орган младотурецкого правительства "Танин" в своих публикациях отрицал сам факт существования армянского народа, заявляя, что на территории Османской империи есть только одна нация - османская. В том же духе турецкие официальные лица заявляли, что не было и не существует Армянского вопроса.

В свое время армянская национальная партия гнчакистов в своих печатных органах "Гнчак", "Коак" и др. показала противоречие и

тенденциозность этих публикаций, разоблачила их лживость и антинародную сущность.

GEGHAM HOVHANNESYAN
candidate of historical sciences
Institute of History of NAS RA

**TURKISH FALSIFICATION OF FUNDAMENTAL QUESTIONS OF
ARMENIAN HISTORY AND THEIR DENOUNCEMENT IN THE
GNCHAKISTS' PRESS AT THE BEGINNING OF 20th CENTURY**

АРТАШЕС ШАХНАЗАРЯН
кандидат исторических наук, ИИ НАН РА

**АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ ФАЛЬСИФИКАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ПРИНАДЛЕЖНОСТИ ДЕЯТЕЛЕЙ НАУКИ И КУЛЬТУРЫ
ВОСТОЧНЫХ КРАЕВ АРМЕНИИ**

Начиная с 1950-х годов, страдающая от комплекса неполноценности, азербайджанская историография (З.Ямпольский, З.Буниатов, И. Алиев, Ф. Мамедова, Р. Мехтиев и другие), ввела в оборот два антинаучных тезиса и отстаивает их с последовательностью фальсификаторов, это а) Агванк охватывает и Утик, и Арцах; б) азербайджанцы - прямые наследники и потомки агванов. Исходя из этой фальсификации, принимающей желаемое за действительность, все армянские деятели науки и культуры, рожденные на армянских территориях этих провинции Великой Армении (Мовсес Каганкатвацци, Давтак Кертог, Ованнес Имастасер, Давид Алавка-сын, Мхитар Гош, Ванакан Вартапет, Киракос Гандзакечи и другие) объявляются агванами, то есть азербайджанцами. Из этого следует, что созданное ими богатое и имеющее огромное научно-историческое значение наследие объявляется агванским - азербайджанским и присваивается.

В действительности, по единодушному свидетельству не только армянских, но и иноязычных первоисточников, собственно Агванк охватывал только левобережье реки Куры, в то время как Утик и Арцах находились на правобережье реки и простирались от слияния Куры и Аракса до Хунаракерта и назывались Восточные края Армении.

В V в. Сасаниды присоединили этот край к Агванскому марзпанству. После этого территория этих провинций стала называться в отличие от самого Агванка, Восточные края Армении.

В отличие от сохранивших свой национальный облик и вероисповедание армян Восточных краев Армении, населявшие собственно Агванк агваны, особенно в период арабского владычества подверглись этнической и религиозной ассимиляции и быстро исчезли с исторической арены.

Таким образом, между агванами и вторгшимися в середине XI в. в регион предками нынешних азербайджанских турок-турок огузов нет никакой генетической связи.

Что касается рожденных в Утике и Арцахе средневековых армянских деятелей науки и культуры, то они армяне не только по национальности, но и своими заслугами перед родным народом.

ARTASHES SHAHNAZARYAN
candidate of historical sciences,
Institute of History of NAS RA

**AZERBAIJANI FALSIFICATION OF NATIONAL IDENTITY OF THE
FIGURES OF SCIENCE AND CULTURE OF EASTERN REGIONS OF
ARMENIA**

РУБЕН СААКЯН
кандидат исторических наук, ИИ НАН РА

**ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ИСТОРИИ АРМЯНСКОГО
ДОБРОВОЛЬЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ И БОЕВ САМООБОРОНЫ
ЗАПАДНЫХ АРМЯН 1914-1916 гг. В ТРУДАХ ТУРЕЦКИХ И
АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ИСТОРИКОВ**

Начиная с 1980-х годов и особенно в последующие десятилетия, турецкие историки и политики прикладывают большие усилия, чтобы фальсифицировать истинную историю армянского добровольческого движения (1914-1916 гг.) и оборонительных боев западных армян (1915 г.). Турецкими историками были опубликованы значительное количество статей, книг, сборники документов и материалов.

Начиная с 1990-ых годов на помощь туркам пришли и азербайджанские историки, которые стали больше внимания уделять событиям 1914-1916 гг. Нужно отметить, что "исследования" азербайджанских историков в большинстве основывались на турецких исследованиях и документах.

Турецко-азербайджанская историография в большинстве случаев основываются на тенденциозных мемуарах младотурецких лидеров Талаата и Джемал пашей, не вызывающих доверия документах и статистических данных.

Историки Турции и Азербайджана следуют единой концепции: показать, что во время войны армянскими добровольцами было массово убито мирное мусульманское население, а турецкоподданные армяне действовали по единой программе, полученной от стран Антанты: нападать на тыловые учреждения, гражданское население, на коммуникационные пути, поднимать мятеж и так далее. Однако все эти утверждения не имеют под собою никакого серьезного документального основания или подтверждения. Приводимые факты и события фальсифицированы, имея целью доказать, что депортация армянского населения была вынужденной военной необходимостью.

ТАМАР АЙРАПЕТЯН
кандидат исторических наук, ИАЭ НАН РА

МАРАГА. ГОЛГОФА КОНЦА 20-ГО СТОЛЕТИЯ
(Свидетельства и воспоминания очевидцев - 1992 г. 10 апреля)

Проводимая в отношении армянства Нагорного Карабаха неприкрытая политика этнического притеснения привела в феврале 1988 года к разнузданности толпы и массовому убийству армян Сумгаита. В дальнейшем массовые убийства и грабежи продолжались в Баку, Кировабаде, Мингечауре, Шаумяне. В 1995 году собранные нами в Ванке, Степанакерте и Нор Мараге свидетельства очевидцев, пострадавших, заложников, потрясающие человеческое сознание, являются неопровержимым документальным доказательством того, что именно вооруженные подразделения Азербайджана совершили геноцид армян – мирных жителей Мараги.

Высшее политическое руководство Азербайджана последовательно проводит политику «промывания мозгов» собственного народа легендами и мифами о так называемом «геноциде азербайджанцев», разжигая антиармянскую истерию, а также пытается свалить свою вину за этнические чистки и геноцид на потерпевшую сторону.

Цель нашего доклада-на примере трагедии в Мараге показать, что, с одной стороны, Азербайджан шантажирует Армению и страны, вовлеченные в урегулирование конфликта своей военной риторикой; с другой стороны, с помощью пропагандистской машины вводит мировое сообщество в заблуждение, тем самым пытается создать мнимый образ страны-жертвы.

Несмотря на совершенные преступления, подпадающие под нормы международного права, регулирующие и обеспечивающие отношения в области прав человека и ответственности за геноцид, Азербайджан до сих пор официально не осужден цивилизованным сообществом стран.

TAMAR HAYRAPETYAN
candidate of historical sciences
Institute of Archaeology and Ethnography

MARAGHA: LATE 20th CENTURY GOLGOTHA.
(The evidence and witnesses' memories: 1992 April 10)

На помощь турецким и азербайджанским историкам пришел и турецкий Генеральный штаб, на сайте которого размещены книги, которые документально "раскрывают преступления" армянских добровольцев и западных армян.

Нужно отметить, что и турецкие, и азербайджанские историки не "замечают", что в архивах Германии, США, Австрии, Франции, России и других стран сохранились достоверные документы, которые показывают, что армянские добровольцы в составе русской Кавказской армии сражались против турецких войск и курдских вооруженных отрядов и что с их стороны не имело место массовое истребление гражданского населения. Те же самые источники подтверждают, что западные армяне в 1915 г. не поднимали восстание, а только защищали свои семьи и свою жизнь от турецких регулярных войск и курдских вооруженных отрядов.

Можно с уверенностью констатировать, что, несмотря на потраченные значительные денежные средства, ни азербайджанским, ни турецким историкам не удалось ввести в заблуждение мировое сообщество.

RUBEN SAHAKYAN
candidate of historical sciences
Institute of History of NAS RA

**FALSIFICATION OF THE HISTORY OF THE ARMENIAN VOLUNTEER
MOVEMENT AND SELF-DEFENSE BATTLES OF WESTERN
ARMENIANS ON THE RUSSIAN-TURKISH FRONT OF THE WORLD
WAR 1 IN THE WORKS OF TURKISH AND AZERBAIJANIAN
HISTORIANS**

АРТАК МАГАЛЯН
кандидат исторических наук, ИИ НАН РА

ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ИСТОРИИ МЕЛИКСТВ АРЦАХА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИЕЙ

История меликств Арцаха одно из важных звеньев армянской истории. В условиях отсутствия общеармянской государственности меликства Арцаха оставались той силой, которая при соответствующих условиях могла бы стать основой для возрождения государственности. Азербайджанская историография известна своими фальсификациями особенно истории Арцаха. Нет ни одного этапа истории Арцаха, который не подвергся бы фальсификации со стороны азербайджанских историков. Основной целью их фальсификаций были проявления армянской государственности в Арцахе — история меликств Хамса.

Вопреки свидетельствам многочисленных первоисточников и историографической литературы, в работах азербайджанских историков арцахские меликства представлены как так называемые агванские образования.

Эти антинаучные взгляды относительно истории меликств Арцаха XVII-XIX вв. азербайджанская пропагандистская машина переводит на разные языки и распространяет по всему миру.

ARTAK MAGHALYAN
candidate of historical sciences
Institute of History of NAS RA

**FALSIFICATION OF HISTORY OF THE ARTSAKH MELIKDOMS BY
AZERBAIJANI HISTORIOGRAPHY**

КАРЕН ТОХАТЯН
ИИ НАН РА

ФАЛЬСИФИКАЦИЯ АРМЯНСКОЙ НАСЛЕДСТВЕННОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ НАСКАЛЬНЫХ ИЗОБРАЖЕНИЙ АРМЯНСКОГО НАГОРЬЯ ТУРЕЦКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИМИ ФАЛЬСИФИКАТОРАМИ

1. Археологические памятники, в частности наскальные изображения, важнейшие культурологические первоисточники для воссоздания исторических реалий Армянского Нагорья (около 400.000 км²) и армянского народа VII-I тыс. до н.э. Создатели наскальной живописи в этнокультурном отношении были едины, вели оседлый образ жизни на протяжении многих тысячелетий, и Армянское нагорье — колыбель наскальной живописи.

2. Из захваченных территорий Восточной Армении наскальными изображениями богат Нахиджеван. В Западной Армении известны многие местонахождения наскальных изображений: в Вананде, у Кахзвана, возле Игдира, у истоков Арацани, у Хнуса, в окрестностях оз. Ван, в Кордуке, в Армянской Месопотамии и в других местах. Армяне, единственная автохтонная нация Армянского Нагорья, являются создателями, носителями всей этой культуры в целом.

3. Жертвой продолжения турецкой политики в виде культуроцида стала большая часть архитектурного, рукописного и этнографического наследия армян. В последующие геноциду годы, республиканская Турция и Азербайджан, преследующие политические и имперские цели, проводят государственную политику отрицания самого факта геноцида, целенаправленного уничтожения материальных свидетельств автохтонности и непрерывного проживания армян на своей исторической родине.

KAREN TOKHATYAN
Institute of History of NAS RA

**THE DISTORTION OF THE HEREDITARY BELONGING OF ROCK-
CARVINGS OF THE ARMENIAN HIGHLAND BY TURKISH-
AZERBAIJANIAN FALSIFIERS**

ЖАК МАНУКЯН
кандидат исторических наук, ЕГУ

АНТИАРМЯНСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

В докладе рассмотрена сущность нефтяной дипломатии Азербайджана, в частности, исследуется, как Азербайджан, используя нефтяной фактор, старается изолировать РА и НКР. Сущность нефтяной дипломатии Азербайджана экс-министр иностранных дел Азербайджана Гасан Гасанов в середине девяностых годов объяснял следующим образом: „Поскольку война в Персидском заливе показала, что международное сообщество последовательно и решительно действует в регионах богатых энергоресурсами, следовательно, на фоне богатых ресурсов и международных экономических связей Азербайджана, это может играть предостерегающую роль против попыток дестабилизации положения на Южном Кавказе“. Именно по этой причине власти Азербайджана представляя нефтяные запасы своей страны умышленно преувеличивают их в несколько раз.

Азербайджанские посольства, действующие за границей также вовлечены в процесс антиармянской агитации. Со стороны азербайджанских властей выделяются средства на организацию азербайджанской диаспоры в противовес армянской диаспоре.

Утвержденная в 2007 г. концепция национальной безопасности Азербайджана, которая в действительности является программой антиармянской политики, ещё раз доказала, насколько опасна проводимая азербайджанским руководством политика для стабильности на Южном Кавказе.

ZHAK MANUKYAN
candidate of historical sciences, YSU

ANTI- ARMENIAN DIRECTION OF AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY

ВАРДАН ГРИГОРЯН
кандидат филологических наук, ЕГУ

О НЕКОТОРЫХ ТЕНДЕНЦИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПРОПАГАНДЫ

В рамках реализуемой государственной пропагандистской машиной Азербайджана многолетней широкомасштабной антиармянской кампании важное место занимали и занимают разного рода инсинуации, связанные с существующими, вероятными и даже невероятными геополитическими раскладами – как региональными, так и глобальными.

При этом следует учитывать, что если прочие направления антиармянской пропаганды (разжигание ненависти, призывы к военному решению карабахского конфликта и пр.) предназначены сугубо для "внутреннего пользования", т.е. имеют целью манипулирование сознанием населения Азербайджана, то "геополитическое" направление активно используется для обоснования рваншистских устремлений правящего режима во внешнем мире.

Автор настоящего доклада ставит перед собой задачу проанализировать, каким образом в последние годы в связи с происходящими в регионе реальными (а порой и мнимыми) экономическими и геополитическими изменениями трансформировались основные постулаты данного направления азербайджанской пропаганды.

В частности, несложно заметить, что если во второй половине 90-х гг. прошлого века, т.е. после замораживания карабахского конфликта и вплоть до фактического принятия решения о строительстве нефтепровода Баку - Тбилиси-Джейхан (БТД) азербайджанская пропаганда главным образом призывала мировое сообщество "обеспечить территориальную целостность Азербайджана и заставить армянских агрессоров вернуть оккупированные земли", то уже пару лет спустя как тон, так и особенно содержание ее резко изменились. На смену бесплодным и, как правило, истеричным сетованиям по поводу крайне "негативной" роли России в регионе, которая из собственных интересов препятствует "справедливому" решению карабахской проблемы, в

азербайджанских масс-медиа и аналитических изданиях стали все чаще появляться материалы (которые в настоящее время доминируют), делающие упор на следующих постулатах: Азербайджан в силу своих природных богатств, выверенной внутренней и особенно внешней политике превратился в самую сильную в экономическом, следовательно, в военном и политическом плане страну Южного Кавказа. Теперь он может на равных вести диалог с другими региональными и даже мировыми державами и более последовательно и принципиально отстаивать свои национальные интересы. Время работает против Армении и ее главного (и единственного!) военно-политического партнера России, и, следовательно, необходимо наращивать усилия по окончательному вытеснению последней из региона, после чего Армения не сможет в одиночку противостоять все возрастающей экономической, военной и политической мощи Азербайджана, и он сможет даже без применения силы (хотя и не исключено под угрозой применения таковой) окончательно решить карабахскую проблему, причем, разумеется, в свою пользу. Ни региональные державы Иран, и тем более Турция, ни западные, в т.ч. США, едва ли станут, по мнению азербайджанских аналитиков, препятствовать реализации подобных планов, поскольку в экономическом и геополитическом отношении Азербайджан для них неизмеримо важнее Армении.

На противостояние подобным измышлениям должны быть направлены усилия как армянских СМИ, так и политологических кругов, имея целью не столько доказание их несостоятельности с научной точки зрения, но главным образом указание на реальные угрозы, которые они представляют для региона и постсоветского пространства.

VARDAN GRIGORYAN
candidate of philological sciences, YSU

ABOUT SOME TENDENCIES OF AZERBAIJANIAN PROPAGANDA